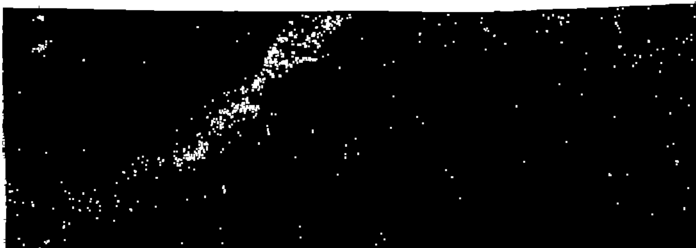

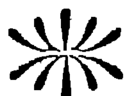
కృతికర్త:

అడిదము రామారావు.

తెనుఁగుపండితుఁడు, (కాలేజీడిపార్టుమెం

మహారాజావారి కాలేజీ,

విజయనగరము.

విజయనగరము

కే. శ్రీనివాసరావు వారి

స్వకీయ శ్రీవేదవ్యాసముద్రాక్షరశా

1919

చందాదారులకు
వెల 1-0-0.

శ్రీపారిజాత పత్రికా...

2 వ ప్రచురము.

అడిదము సూరకవి

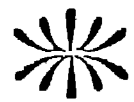
కృతికర్త:

అడిదము రామారావు.

తెనుఁగుపండితుఁడు, (కాలేజీడిపార్టుమెంటు)

మహారాజావారి కాలేజీ,

విజయనగరము.

విజయనగరము

కే. శ్రీనివాసరావు వారి

స్వకీయ శ్రీవేదవ్యాసముద్రాక్షరశాల,

1919

దాదారులకు రు 1-0-0.

ఇతరులకు వెల రు 1-4-0

సంపాదకీయ భూమిక

కావ్యకర్తల (Men of Letters.) జీవితచరి
త్రముగను సవిమర్శముగను వర్ణించు పుస్తకములాంగ్లమున
కవులను వారికవనములకునుగల యన్యోన్యాశ్రయము న
ముగనో విశదపరచును అట్టికావ్యములాంధ్రమున లే
లోపమని విమర్శకులయభిప్రాయము. ఈ " అడిదము
కావ్యము నాంధ్రమున నట్టిగ్రంథముగ వ్రాయించి మ
గ్రంథావళియందు రెండవపుష్పముగ ప్రకటింపసాహసి

అడిదము సూరకవినిగూర్చి వంశపారంపర్యముగను
ప్రజలలో సంప్రదాయముగను నిలిచియున్న గాథల
ముచ్చటలను, వృత్తాంతములను చేర్చి విమర్శించి యీగ్రంథ
అడిదము రామారావు పంతులుగారు రచించి యాంధ్ర
లైనారు. ఆంధ్రకవులనుగూర్చి యిట్టివిపులములగు జీవితచరి
లేవనియే చెప్పవచ్చును. ఇది యీవిషయమున ప్రథమప్ర

దీనిని చదివినతరువాత సూరకవి యెట్టివాఁడో,
అతని కవనములవల్ల నదియెంతవరకు నూహించదగి యు
పాండిత్యమెట్టిదో అదియతని కవిత్వమునకెట్లు వన్నె తెచ్చి
వాగ్ధాటియెట్టిదో, అదియాతని జీవితమునందెట్లుపయోగ
యంశములనేకములు స్పష్టపడగలవు, జీవితమందలిప్రోత్సా
కవుల కల్పనావిశేషములు సాగుచుండునను సాహిత్య శ
సూరకవిపట్ల సిద్ధాంతమగుచున్నదనుటకు సందియములేదు.

ఇట్లు విపులముగ కవిజీవితమును రచించునపుడు
ముఖ్యమైనది సమంజసములగు గాథల నేర్చి, తా[illegible]
గలవాటిని విసర్జించుట. మొత్తముపయి నీకష్టమును
వుగాదాటెననియే చెప్పవచ్చును. ఇందలి గాథలన్నియు
వినదగియే యున్నవి.

సంపాదకీయ భూమిక.

కావ్యకర్తల (Men of Letters.) జీవితచరిత్రముల నానుపూర్విక్రమముగను సవిమర్శముగను వర్ణించు పుస్తకములాంగ్లమున నెన్నియో కలవు. కవులకును వారికవనములకునుగల యన్యోన్యాశ్రయము నవి యెంతసమంజసముగనో విశదపఱచును. అట్టికావ్యములాంధ్రమున లేకుండుట యొకగొప్ప లోపమని విమర్శకులయభిప్రాయము. ఈ " అడిదముసూరకవి " యను కావ్యము నాంధ్రమున నట్టిగ్రంథముగ వ్రాయించి మాయాంధ్రపారిజాత గ్రంథావళియందు రెండవప్రచురముగ ప్రకటింపసాహసించితిమి.

అడిదము సూరకవినిగూర్చి వంశపారంపర్యముగను, ఈప్రాంతమందు ప్రజలలో సంప్రదాయముగను నిలిచియున్న గాథలను, చాటువులను, ముచ్చటలను, వృత్తాంతములను చేర్చి విమర్శించి యీగ్రంథమును మ|| రా|| రా|| అడిదము రామారావు పంతులుగారు రచించి యాంధ్రుల కృతజ్ఞతకుపాత్రులైనారు. ఆంధ్రకవులనుగూర్చి యిట్టివిపులములగు జీవితచరిత్రములాంధ్రమున లేవనియే చెప్పవచ్చును. ఇది యీవిషయమున ప్రథమప్రయత్నము.

దీనిని చదివినతరువాత సూరకవి యెట్టివాఁడో, అతనిశీలమెట్టిదో, అతని కవనములవల్ల నదియెంతవరకు నూహించదగి యున్నదో, సూరకవి పాండిత్యమెట్టిదో అదియతని కవిత్వమునకెట్లు వన్నె తెచ్చినదో, సూరకవి వాగ్ధాటియెట్టిదో, అదియాతని జీవితమునందెట్లుపయోగపడినదో ;—ఇట్టి యంశములనేకములు స్పష్టపడగలవు, జీవితమందలిప్రోత్సాహములననుసరించి కవుల కల్పనావిశేషములు సాగుచుండునను సాహిత్యశాస్త్రసూత్ర మీ సూరకవిపట్ల సిద్ధాంతమగుచున్నదనుటకు సందియములేదు.

ఇట్లు విపులముగ కవిజీవితమును రచించునపుడు కలుగుకష్టములలో ముఖ్యమైనది సమంజసములగు గాథల చేర్చి, తాత్కాలిక ప్రయోజనము గలవాటిని విసర్జించుట. మొత్తముపయి నీకష్టమును కృతికర్త సులువుగా దాటెననియే చెప్పవచ్చును. ఇందలి గాథలన్నియు రసవంతములై వినదగియే యున్నవి.

క్రీస్తుశకప్రారంభమునకు పూర్వము రెండు మూడువందల సంవత్సరములనుండియు నాంధ్ర కళింగరాజ్యములు తెలుగుప్రజలకు నిలయములై ప్రసిద్ధిగాంచినను, ఆంధ్రరాజ్యమందలి కవితావిజృంభణమే ప్రస్తుతము ప్రచారమందున్న "కవిజీవితముల" వల్ల తెలియుచున్నదిగాని, కళింగరాజ్యమందలి కవితావిశేషములనుగూర్చి యంతగా తెలియుటలేదు. ఈ "కవిజీవితముల" ను బట్టి కళింగరాజ్యమందలి యాంధ్రకవులలో కావ్యాలంకార చూడామణికర్త యగు విన్నకోట పెద్దరాజుగారే ప్రథముడైనను శాసనములనుబట్టి నన్నయ రాజమహేంద్రవరమున ప్రబలిన నాటికే కళింగరాజ్యమున నాంధ్రకవిత్వము శాసనములలోనికి గూడ నెక్కినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. అయినను కళింగరాజ్యపుఁ గవులలో క్రీ॥ శ॥ 18 వ శతాబ్దమున నుండి కవిత్వమునకు ప్రసిద్ధిగాంచినవాఁడీయడిదము సూరకవి.

క్రీ॥ శ॥ 19 వ శతాబ్దపుఁ బూర్వార్ధమందు మాడుగులసంస్థానమున శ్రీకృష్ణభూపతిదేవు మహారాజులుంగారి యాస్థాన కవియగు మంత్రిప్రగడ సూర్యప్రకాశకవి తనకృష్ణార్జునచరిత్రమున నీయడిదము సూరకవిని—

క. అడిదము వంశాంబుధిరా
డుడుపతియన ధరణివెలసి ♦ యుర్వీశులచేఁ
గడుమన్ననఁగొని యొన్నం
బడు సూరకవీంద్రుఁదలఁతుఁ ♦ బటుగుణసాంద్రున్.

అని స్తుతించి యున్నాడు ఈ స్తుతికనుగుణముగనే యిటీవలి సాహిత్య విమర్శకులు సూరకవి రచనలనుగూర్చి ప్రశంసించిరి.

ఈ 'సూరకవి జీవిత' మందలి యూహలనుగూర్చి యభిప్రాయభేదములకవకాశము లేకపోలేదు. ఉదాహరణము :— 'అడిదము'' అను గృహనామమును గురించినయూహ శ్రీ రామారావు పంతులుగారి వాక్యసందర్భమున సమంజసములే యైనను, కేవలము లోకవాడుకననుసరించి యున్నవి. 'అడిదము' అనునది పౌరుషనామమనుట లోకవాడుక. విమర్శించి చూచినగా శాసనములం దడిదమునాడను మండలము పూర్వముండినట్లు కనబడుచున్నది. అడిదము గ్రామమునుగలదు. సాధారణముగా తెనుగు బ్రాహ్మణులగృహనామములు గ్రామనామములై యుండుటవలననీయడిదమను నదియు గ్రామనామమే యైయుండును. కాని సీలాత్రికవినాఁడది యాతని

పరాక్రమాతిశయములవలన నన్వర్థనామమైయుండును. గ్రంథవారణమనునది పామరులనోట బడి రూపుమారిన 'గంధవారణ' యనుబిరుదము. ఇది నీలాద్రి కవికి సేనాధిపతిత్వమువలన చెల్లియుండును. అటలని తరువాతివారు గంధ వారణమువారయి యుందురు. అట్లే గోదావరి మండలమందలి మోదుకూరు కాపురమువచ్చిన యడిదమువారికుటుంబము మొదట మోదుకూరి యడిదము వారయి క్రమక్రమముగా మోదుకూరువారయి యుందురు ఇట్లు గృహనామములు మారుటకెన్నియో నిదర్శనములు కలవు. కాని సూరకవిగారి కుటుంబమువారు మాత్రము నీలాద్రికవిగారి కోవలోనివారే.

సూరకవికి తొమ్మిదవపురుషుడగు నీలాద్రికవినాటినుండి 'ఈ కళింగ భూపతుల' (అనగా విజయనగర పూసపాటి వంశమును) నాశ్రయించిన వారమని సూరకవిచెప్పిన చాటువుతో నీగ్రంథము ప్రారంభింపబడినది. ఈ నీలాద్రికవి సేవలిన పూసపాటిప్రభువు రాచిరాజుగారో (1) ఆతని మారుడగు తమ్మిరాజుగారో కావలెను. వీరి ప్రసిద్ధినిగూర్చియు, ప్రతాప మునుగూర్చియు పూసపాటిరాజకవులు రచించిన ప్రబంధములలో నీక్రింది విధమున ప్రశంసలు కలవు.

శ్రీమన్మహామండలేశ్వర శ్రీపూసపాటి రాచిరాజు (I) గారు.

మ. దిననాధద్యుతి రాచిరాజు రణధా ♦ త్రిందామెరాధీశు తి
మ్మనవోడించెఁ జళుక్యవీర ఘనతా ♦ జ్యస్థాపనాచార్యతన్
గనియెన్ మ్లేచ్ఛు గెల్చి తద్ద్వివిధ దు ♦ ర్గగ్రాహియై ప్రౌఢజే
వన్నృపాదిప్రభు కీర్తిపాత్రపదితె ది ♦ వ్యద్విక్రమ ప్రౌఢి చేసెన్.
(విష్ణుభక్తిసుధాకరము)

ఉ. వారలలోన రాచనృప ♦ వర్యుఁడు దామెర తిమ్మభూపరున్
దారుణవృత్తి గెల్చి తన ♦ బంటుగఁ జేకొని మ్లేచ్ఛరాజులన్
బోరులగెల్చి దుర్గముల ♦ నుంగొని మాళవరాజు గెల్చి లె
త్పోరుపలబ్ధ మన్యముల ♦ తాన్ బిరుదంబు వహించె నెంతయున్.

ఆ॥ వె॥ ప్రౌఢదేవరాయ ♦ బహుమతుండై మించె
ధర చళుక్యవంశ ♦ వరనృపాలు
రాజ్యలాభమునఁ జె ♦ లంగించుటఁ బదంక
బిరుదనామమొందె ♦ పేరుగాంచె.

క. విరతంబు శివషడక్షరి
పరిపఠనమొనర్చి త ♦ త్ప్రిభావంబున ము
ద్ధుర వైరిపురము లేర్చెను
హరునికరణి నుమనసుల్ మ ♦ హాశ్చర్యపడన్.
(ఉషాభ్యుదయము).

శ్రీమన్మహామండలేశ్వర శ్రీపూసపాటి తమ్మిరాజు (3) గారు.

సీ. వారిలోఁ దమ్మభూ ♦ పతిమాళి దోర్దండ
తతబలసామగ్రి ♦ దరమె యెన్న
పండిపై పెల్లము ♦ కొండసాధించెను
పోరిఁగెల్చెను రంగ ♦ రాజుకొండ
త్రిభువనరాయాంక ♦ దీపితు రావుసిం
గనను బరాజితి ♦ గానొనర్చె
నని శరణన్న బా ♦ హాతి ఖానును గాచెఁ
బటుశక్తి చే నోడ ♦ పల్లిగొనియె
కఠిన రిపుజాల భయద వి ♦ క్రమము గలిగి
పాజ్యసామ్రాజ్య విభవ ధూ ♦ ర్వహత గనియె
నౌర! యస్మద్వశిష్ఠ గో ♦ త్రావనీశ
కోటికాతండె మేటి కి ♦ రీటివిభుడు.
(విష్ణుభక్తిసుధాకరము.)

మ. అనిసం దాపురశైలసన్నిధి గజేం ♦ ద్రానీకమున్ గూల్చి యం
దెనసెన్ శ్రీగజపత్యభిఖ్య గుడశై ♦ లేంద్రుండు శ్రీరంగరా
జ నరేంద్రుండల యోడపల్లి విభుఁడున్ ♦ జన్యంబులందోడఁ గై
కొనియెన్ వారలపట్టణంబుల శిరుల్ ♦ ఘోరప్రతాపంబునన్.

గీ. త్రిభువనీ రాయబిరుద ప్ర ♦ దీప్తుడైన
రావుసింగని సంగర ♦ రంగమందు
దునిమెఁ బెదవీటిచెంత స ♦ ద్వినుతుఁడగుచు
కలన శరణన్న బాహాది ♦ ఖాను గాచె.

(ఉషాభ్యుదయము)

ఇందు ముఖ్యముగా "వసిష్ఠగోత్రపవిత్రకోటికిమేటికిరీటి విభుండు"
గా నుతింపబడిన శ్రీతమ్మిరాజమహామండలేశ్వరుని కొలువునసే సన్మానితుడై
పరాక్రమముచూపి యడిదమునీలాద్రికవి 'యడిదము' ను కానుకగా గొను
టయు, 'రణరంగవిజయ' కావ్యమును (తనయేలికవిజయమునుగూర్చి) రచిం
చుటయు జరిగియుండునని నాయూహ. శ్రీమన్మహామండలేశ్వర మహీమం
డలరాయ మన్నెసుల్తాన్ శ్రీపూసపాటి రాచిరాజయ్యదేవు మహారాజులుం
గారి కుమారుడగు శ్రీ తమ్మిరాజులుంగారు "స్వస్తి శ్రీ జయాభ్యుదయశాలి
వాహనశకవర్షంబులు వేయిన్నిమున్నూటయనభైయగు నా.........యన్
తమపూర్వస్థానమైన బెజవాడకు తమబంధువులైన సూర్యసోమవంశపు రాజు
లున్ను తామున్ను వచ్చి అక్కడ యింద్రకీలాద్రియందున పాండవులగుళ్ల
దక్షిణభాగమందు కృష్ణవేణీమల్లిఖార్జున నరశింహులు సాక్షిగాను విజయశాశన
శిలాస్తంభంబు"వేయించిరి.

అనగా క్రీ॥ శ॥ 1458 సం॥ర ప్రాంతమున నీయడిదము నీలాద్రికవి
పూసపాటి భూపతులసన్మానమునకు పాత్రుడైన పోటరియు కవియునై తన
యేలికయగు తమ్మిరాజమహామండలేశ్వరుని విజయములనుగ్గడించుచు "రణరం
గవిజయ"కావ్యమును రచించియుండెను. పూసపాటిభూపతులు కృతినందిన
నవభారతాది గ్రంథములవలె నీరణరంగవిజయమును నామావశిష్టమైపోయి
నది. కాని యీ తమ్మిరాజుగారినిగూర్చి మాత్రము చక్కని పద్యములు
కలవు. అందుకొన్నియైనను 'రణరంగవిజయ' ములోనివైయుండవలెను
(సూరకవి తనయేలికనుగూర్చిచెప్పిన పద్యములట్టే భట్టుపద్యములైనవి). కాన
నుదాహరణమునకై కొన్నియిందు చేర్చబడినవి.

సీ॥ హేమాచలముదాక ♦ యేక చక్రంబుగా
భువినేలె మాతాత ♦ బుద్ధవర్మ
మాతాత నరియించె ♦ మెచ్చి మాధవవర్మ
గరిమచే బెజవాడ ♦ కనకవృష్టి
పాండ్య కేకయ చోళ ♦ పరవీరనృపతుల
తెగటార్చె మాతాత ♦ దేవవర్మ
పిడుగు మత్తునియగా ♦ పడినేసె మాతాత
భీకరంబుగ చిక్క ♦ భీమనృపతి

చండ విక్రమ యినవంశ ♦ జలధి చంద్ర
శాపు మగధీర రణరంగ ♦ భైరవాంక
పాసగ నెవ్వరు నీపాటి ♦ పూసపాటి
పగరకనుదిమ్మ రాచభూ ♦ ధవుని తిమ్మ.

మ॥ అతిశౌర్యుండగు పూసపాటికుల రా ♦ చాధీశుతమ్మయ్యా కు
న్నతి గాంలపుచు వాశియించిరిల వ ♦ నాటీ పరిచ్ఛేదికా
కిత కోట ప్రభులాత్మ బంధవతనో ♦ గెల్వంగ లేకోమహా
చతురుండంచుతు ఖద్విపాగ్ని శశభృ ♦ చ్ఛాకాబ్దకాలంబునన్.

ఉ॥ కొందరు రాజులప్పనము ♦ కొమ్మని యియ్యగ బంధు వర్గమై
కొందరుగొల్వ పేరులిడి ♦ కొందరు మ్రొక్కగ నూడిగంబులన్
ముందట కొందరుంబిరుదు ♦ మోవ రాజుల పూజలింగమై
అందునమించె రాచమను ♦ జాధిపు తమ్మనరాజ మాత్రుడే.

సీ॥ మెండైండ రాజుల ♦ గుండెలో గాలాము
విరసించు రాజుల ♦ పెన్ను తరటు
కలహించు రాజుల ♦ కడుపులోపల కత్తి
గర్వించు రాజుల ♦ కాలయముడు
మారొన్న రాజుల ♦ మత్తేభ సింహంబు
మదవైరి రాజుల ♦ మగల మగడు
క్రోధించు రాజుల ♦ కొన మీసములమిండ
నిరసించు రాజుల ♦ నెత్తి పిడుగు
సకల సౌజన్య రాజన్య ♦ చక్రవర్తి
రాజకబళేశ్వరస్వామి ♦ రాజ్యధుర్య
భూసురారామ తరువాటి ♦ పూసపాటి
రాచవిభుతిమ్మపుద్దండ ♦ రాచమాన.

(ఇవి భట్టు పద్యములు. పాఠములు వికృతములైయున్నవి. కాని తమ్మి రాజు మహామండలేశ్వరునిగూర్చినవనుట స్పష్టము.)

ఈ పూసపాటి వంశమువారు కళింగదేశమునకు వచ్చినప్పుడు వీరితో నీప్రాంతమునకు వచ్చిన నియ్యోగి కుటుంబములలో నీయడిదమువారు కవిత్వమునకును మాబురావారు రాజకార్య నిర్వహణదక్షతకును ప్రసిద్ధులు. ఈ

రెండు కుటుంబములకును నాటినుండియు బాంధవ్యము కలదు. వీరిజ్ఞాతులీ కళింగరాజ్యమునతప్ప నాంధ్రమండలమందితర స్థలములయందంతరించిపోయిరి.

సూరకవి తండ్రియగు బాలభాస్కరుడే సూరకవికి విద్యాగురువనియు, నీ బాలభాస్కరుడు శుద్ధాంధ్రరామాయణమను గ్రంథము దేవాంకితముగ రచించెననియు నీగ్రంథమున చెప్పబడినది. శుద్ధాంధ్ర రామాయణము దొరకలేదు గాని బాలభాస్కర విరచితమగు లక్షణసారమను నొకగ్రంథము దొరికినది. ఒక ప్రతి మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి B.A. గారి కుటుంబమువారిది. రెండవది మా కాలేజీలో నుపాధ్యాయులుగానుండి కీర్తిశేషులైన కూరెళ్ల చంద్రశేఖరముగారి కుటుంబమువారిది. ఈ ప్రతులు రెండును తెప్పించి చూచితిని. అందు కూరెళ్లవారిప్రతి ముఖ్యమైనది. అది పూర్వపాటి గ్రామ కాపురస్థులగు ఓరుగంటి రామన్నగారు వ్రాసుకొనినది. వ్రాత చక్కగానున్నది దానినిబట్టి యీలక్షణసారము శ్రీ రామతీర్థక్షేత్రమందు వెలసియున్న రామస్వామికంకితముగా రచింపబడినట్లు తెలుచున్నది. ఇది యీనాటిదే యగు రంగరాట్ఛందమువంటిది. అడిదమువారి కుటుంబపుఁ బ్రాచ్యలిఖిత తాళపత్రములందు అనంతుని ఛందస్సు కలదు. ఇది బాలభాస్కరుని లక్షణసారమునకు మార్గదర్శకమై యుండును. బాలభాస్కరుని కవితాశైలికుదాహరణముగ నీలక్షణసారమునుండి కొన్ని పద్యములిందు చేర్చుచున్నాను.—

క. శ్రీమనుకులాబ్ధిసోమా
సామజవరవరద నీల ♦ జలదశ్యామా
కామారి వినుతనామా
శ్రీమందిర రామతీర్థ ♦ సీతారామా.

గీ. రఘువర యనిన నగమొప్పు ♦ నఘవిదూర
రఘువరయనంగ నలము పు ♦ రాణ పురుష
నలము రఘువీర యనగ రా ♦ జన్యతిలక
రాక్షసవిరామ రామతీ ♦ ర్థగిరిధామ.

శా. పద్మాపోద్భవ సన్నిభుల్మనుజస • ప్రవ్యక్తభోగంబులన్
పద్మాప్తాంచిత విశ్రమంబుగ సము • త్పాదింతుమిద్యన్మతిన్
పద్మాక్షాయనిజాంఘ్రి పంక్తిప మహా • పద్మాయయోగింగ్రహా
త్పన్ త్రస్థాయ నమోస్తుతేయనుచు నీ • శాస్త్రాల ఁకీర్తించెదన్

ఉ. శ్రీరమణీముఖాంబుజ మ • సేవనషట్పద నాకయాంచు శృం
గారరసేశయాంచు ధృత కౌస్తుభయంకు భరేభనం గలన్
భారలగంబులంగదియ • బల్కుచు వృత్తలమాలికాకృతుల్
గౌరవమొప్పఁ జెప్పుదురు • కావ్యవిదుల్ యతితొమ్మిదింటగాన్.

గీ. కరుణతోడ మమ్ము • గాచి రక్షించుము
రఘుకులముఖావతార • జలజనేత్ర
తరణికులలలామ • ధారాధరశ్యామ
దేవదేవ రామ • తీర్థధామ.

ఈ బాలభాస్కరుని కాలముననే శ్రీరామతీర్థక్షేత్రమునందు శ్రీరామస్వామి శాశ్వతముగా ప్రతిష్ఠింపబడియుండును. ఆకాలమున పూసపాటి రాజవంశపుఁ గవులును వారియాశ్రితులునుగూడ నీరామస్వామికిఁ గృతులిచ్చియుందురు. యుపాభ్యుదయమును విష్ణుభక్తిసుధాకరము ", హాల లక్షణమును శ్రీరామతీర్థశ్రీరామస్వామి కంకితముగనుండుటవలన నిదర్శితపడుచున్నది. ఇట్లే బాలభాస్కరకవి లక్షణసారమును రామతీర్థ శ్రీరామస్వామికి కృతియైనది. ఈ లక్షణమును సమకాలీనమగు రంగరాట్ఛందముతో పోల్చి విమర్శగా చూచితిని. సర్వవిధముల తులతూగుచున్నది. ఇట్టిలక్షణవేత్తయు, శుద్ధాంధ్రకవియు, రామభక్తుడునునగు తండ్రికడ శుశ్రూషచేసి సంపాదించిన కవనము గనుకనే సూరకవి కవనమంతగా శోభించి యాచంద్రార్కస్థాయి యయినది.

సూరకవిసంస్కృతభాషాపాండిత్యమునుగూర్చి కృతికర్త చేసిన యూహాలు సరియేయైనను, సూరకవి తనకవిత్వమునకుపచరించు శాస్త్రములు మాత్రమే శ్రద్ధగా నభ్యసించెననవలసియున్నది.

రెల్లివలసలో పోగామిగిలియున్న యడిదమువారి తాళపత్రగ్రంథములను తెప్పించిచూడగా నందువారభ్యసించిన సంస్కృత వ్యాకరణఫక్కికయొకటి కనబడినది. ఇందాంధ్రసంస్కృతముల తారతమ్యములు చూపుచు గ్రంథము విస్తరించబడినది. ఇట్లాంధ్రగీర్వాణ భాషలను తారతమ్యదృష్టి (Comparative view) నభ్యసించుటవలననే గాబోలు సూరకవి పద్యములయందాంధ్రగీర్వాణభాషా ప్రయోగములంత చక్కగా నొకటికొకటి యమరియున్నవి. సూరకవి యిట్లు వ్యాకరణమేగాక కావ్యశాస్త్రమును, సాముద్రికమును, ఛందోలక్షణమును నేర్చియుండును. ఇందుకు తార్కాణముగా నీశాస్త్ర భాగములు పైనుదాహరించిన రెల్లివలస గ్రంథపత్రములందు కనబడుచున్నవి.

బాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్ర రామాయణము రచించుటచే వెల్లడించిన శుద్ధాంధ్రప్రీతికితోడు సూరకవి పినతండ్రి రామకవి "శుద్ధాంధ్రకవిని" యని తన యర్జీపద్యమున చెప్పియున్నాడు. ఈ యడిదము కుటుంబములో బాలభాస్కరుని తరువాత మూడవకవియగు బాలభాస్కరకవి (III) స్వయముగా వ్రాసికొనిన యచ్చతెలుగు పద్యములుగల తాళపత్రమొకటి 'రెల్లివలస తాటాకుల' లోనున్నది. వంశపారంపర్యముగ నీకవులకు శుద్ధాంధ్రమందుగల ప్రీతి నీపద్యములు వెల్లడించును.

వసిష్ఠగోత్రులగు శ్రీపూసపాటి వంశభూపతులవలెనే వసిష్ఠగోత్రులగు నీయడిదము కవులును శ్యామలా దైవతోపాసకులు. విశేషించి బాలభాస్కరు (I) ని నాడు రామోపాసనము ప్రారంభించియుండును. ఇందుకు తార్కాణముగా వారిగ్రంథములలో రామస్తోత్రములేగాక శివస్తోత్రములు కూడగలవు. మొత్తముపైని ప్రస్తుతః వీరు తమ యేలికలవలెనే యద్వైతులని తేలుచున్నది. దీనికిబలముగా "రెల్లివలస తాళపత్రములందు" రామోపాసనా విధానములును, శివాష్టకములును, శ్యామలాదండకములును బాలభాస్కరుడు (III) గారి స్వహస్తలిఖితములు కానవచ్చుచున్నవి.

సూరకవి యేలిక చినవిజయరామమహారాజులుంగారు. వీరు పద్మనాభమందు వీరస్వర్గముగాంచిరి. వీరి పరాక్రమాతిశయములు వర్ణించు "విజయరామమహారాజుచరిత్ర" మను గ్రంథము నానాటి యాస్థాన కవియగు చాట్రాతి లక్ష్మీనరసుగారి పుత్రులు కనకయ్యగారు రచించిరి. అది శ్రీవిజయ

రామమహారాజులుంగారి పుత్రులగు శ్రీ నారాయణగజపతిమహారాజులుంగారి కంకితము కాబడినట్లు

శ్రీరవికుల కలశాంబుధి
తారాధిప నవకళింగ ♦ ధరణీపమహా
దారయశః పూసపాటి
నారాయణ గజపతీంద్ర ♦ నరనాథేంద్ర.

యను నాశ్వాసారంభపద్యమువలన తెలియుచున్నది. ఈ కావ్యము లో కొంత భాగమే దొరికినది. అందుండి శ్రీవిజయరామమహారాజులుంగారి పద్మనాభమందలి సమరకటకము (War Camp) నుగూర్చిన ప్రశస్తిపద్య ములనిందు బొందుపరచుచున్నాను. వీటివలన నానాటియాస్థానకవుల కవన ధాటీ విశేషములు తేటపడుటయేగాక వారికి తమ యేలికయెడలగల గౌర వాతిశయములు వెల్లడికాగలవు.

సీ. తనకీర్తి సాహసో ♦ ద్ధతికోడి మృగరాజు
విదితంబు గుహలలో ♦ నొదిగియుండ
తనచెల్వుకును దాన ♦ మునకోడి దినరాజు
నిరతంబుకోలలేక ♦ దిరుగుచుండ
తనదయా గాంభీర్య ♦ తలకుజాలక నదీ
రాజవార్నిశములు ♦ రోజుచుండ
తన ప్రతాపము తేజ ♦ మునుజూచి భయపడి
దినరాజు మేరువ ♦ నెనసియుండ

గీ. శౌర వీరాధివీరుడు ♦ ర్వారశౌర్య
ధుర్య సూర్యకులాంభోధి ♦ తుహినకరుడు
విజయరామావతారమా ♦ విష్ణుమూర్తి
కొలువు గూర్చుండె భీష్మని ♦ చెలువుదోచ.

సీ. ఏరాజుకీర్తితో ♦ నెనగాక చంద్రుండు
మేరువప్రాపున ♦ మెలగుచుండు
సేమహీపతి ధర్మ ♦ మీక్షించి చాలక
ధారాధరము నిల్వ ♦ నీరువిడుచు

నేభస్థ గాంభీర్య ◆ మింతింత యనలేక
జలధి నితాంత ఘో ◆ షంబుచేయ
సేరాట్ప్రతాపంబు ◆ తోరాక భాస్కరుం
డుదయాస్త మయములు ◆ నుడుగువేడి

గీ. యమ్మహాత్ముడు వినుతి సే ◆ యంగనెగడె
నంగవంగాంధ్ర మత్స్య ◆ కళింగ చోళ
బర్బరపుళింగ మగధ భూ ◆ పాల సభల
విజయ రామావతారమై ◆ వెలయు ప్రభువు.

క. పాలించు సర్వధరణిం
బాలించు ధరామరాళి ◆ బహుభంగుల గో
పాలు గతినఖిల జనముల
మేలనఁగా విజయరామ ◆ మేటి కిరీటీ.

సీ. రక్తరాంకవ తను ◆ త్రాణ నీలోష్ణీష
కాంతులు సాంధ్య రా ◆ గంబుదోప
మహితాచలాంఘ్రి స ◆ మాజ ఘుట్టణ భార
భరమున గడగడ ◆ ధరణి వణక
నాదుకొలిరుగు ను ◆ బేడాగ్ల విచ్చుక
త్తులతీళ్ల త్తేళలుది ◆ కుక్కలు జలింప
లయను జెప్పెడి తంబు ◆ రాల ధణంధణ
ధ్వానంబు భూన భోం ◆ తరముహొరియ
ఘనపరపాత్రిణ విక్రియ ◆ ధనముదాచు
పెట్టెలోయన డబ్బాలు ◆ గట్టిమరియు
చెకుముకి తుపాకులూని ◆ గర్జించు కొనుచు
వీరభటులు పటాలము ◆ ల్వేలు గొలువ.

క. అచలాచల భటపాద
ప్రచయ సముద్భూత రజము ◆ ప్రబలె ఘనంబై
శుచిఖడ్గ జాతజాలను
రుచిమించున్ మించులనిని ◆ రూఢింబల్కన్.

ఉ. అలము లన్నవెన్క దిరు ♦ గాడని విక్రమ శక్రనందనుల్
వేలన నొక్కబంటు తగు ♦ వీరులనన్ కడిదేరిచేత డ
బ్బాలుననీలునున్ గల తు ♦ పాకులు బూనినయట్టి భానుపా
రాల జవానులెంతయు ని ♦ రంతరమున్ బహూమంది కొల్వగన్.

ఈ వర్ణనమునకుం బరగినట్టుల నానాటి మంత్రులలో నొకడగు మాబురాజు బుచ్చనమంత్రి తమ్ముడు వెంకనమంత్రిని ప్రశంసించు నొకశతకమున (ఇది మామిత్రులు పండిత వంగూరి సుబ్బారావు పంతులుగారు కనిపెట్టి నాకొసంగి మాబురాజువారి కృతజ్ఞతకు పాత్రులైరి) నీ విజయరామ మహారాజులుంగారినిగూర్చి యిట్లు చెప్పబడినది.

క. శతమఖునకు సముడుమహో
న్నతపడవని విజయరామ ♦ నరనాథుడు స
న్మతి బలమున నీవు బృహ
స్పతి సముడవు బురరివంశ ♦ భవ వేంకన్నా.

క. బుధనిధినిధి శుభవిభవ
ప్రభావ శోభితుడు విజయ ♦ రామధరిత్రీ
విభురత్నము నిన్నేలిన
ప్రభువుకదా బురరివంశ ♦ భవవేంకన్నా.

క. కుజననిబర్హణ సంతత
సుజనత్రాణార్థజనిత ♦ శుభవిలసదధో
క్షజ విజయరామ నరపతి
భజనోత్సుక బురరివంశ ♦ భవవేంకన్నా.

ఈపద్యములు శ్రీవిజయరామమహారాజులుంగారినిగూర్చియు, వారిమంత్రులగూర్చియు ప్రశంసించుటయేగాక, సూరకవివిరచితములగు పొణుగుపాటివేంకటమంత్రి పద్యములను పోలియుండుటచే నానాటికవులు సూరకవిరచనల ననుకరించి యాతని కవనము నాదరమున మెచ్చుచుండుటను సూచించుచున్నవి.

సూరికవిది కవిపట్టుంబనుట సూరకవి కోవవారాతని యనంతరము గూడ స్థిరపరచిరి. సూరకవి కుమారుడు బాలభాస్కరుడు(II), ఈతనికుమా

రుడు సూరన; ఈతనికుమారుడు బాలభాస్కరుడు (III); ఈతనికుమారుడు బుచ్చివేంకటరాయులు (వీరు సజీవులు. చిన్నతనమున కవనము చెప్పి రాజమహేంద్రిమందు విద్వత్సభను మెప్పించి గొప్పబహుమానము గొన్నవారు) సూరకవి మనుమడగు సూరనను గూర్చి యాతని సమకాలికులు నడిమింటి రామజోగిశాస్త్రి గారు

మ. కవిరాజుల్ గలరెందరైన నిఖిలక్ష్మాచక్రమధ్యంబునన్
దవుగా నిమ్మనిరాళ ప్రకటరాప్రానుగ్రహాప్తుండనై
భవదుస్సాంద్రవచోధురంధర ఘనప్రాబంధికుల్ వేరలే
రవురా శ్రీయడిదంబు సూరకవిచంద్రా సాంద్రతేజోనిధీ.

(యని చెప్పిరి)

ఈ సూరన కుమారుడగు బాలభాస్కరుడు (III) శ్రీ మాడుగుల సంస్థానమందు శ్రీకృష్ణభూపతిదేవ మహారాజులుంగారిచే సన్మానింపబడుచు తనతాతసూరకవివలెనే దేశాటనము చేయుచు కవితావృత్తి జీవించుచుండెను. ఈతడు సంగీతసాహిత్యములందు నేర్పరి విద్వత్సభలయందు సభారంజకముగ నాశుకవిత్వము జెప్పి నవరోజురాగముతో పద్యములు చదువుచుండెడివాడని యాతని మనుమలగు శ్రీపాగరు కృష్ణమూర్తిపంతులుగారు నాతో సెలవిచ్చిరి. సూరకవియునిట్లే యేదోయొక రాగవరుసను పద్యములుచదివియుండవలెను.

సూరకవి రచనలలో మూడువంతులాశువులే. ఒకవంతు కావ్యములు.

పూర్వాంధ్రకవులవలె పదునెనిమిదవ శతాబ్దమున వన్నెకెక్కిన ప్రబంధికుడై సరసముగ కవనము సాగించియు, రామలింగేశశతకమువంటి రచనలయందానాటిలోక వ్యవహార విమర్శనమును ధర్మానుసారముగ నెరపి సత్కవియనదగియు, సుఖజీవనోపాయములంతగా లేకుండుటచే రాజావలంబనము నపేక్షించియు కూటికై యాత్మస్వాతంత్ర్యమును కోల్పోకుండియు సమకాలికులను, ఆంధ్రలోకమునను సంభావ్యుడగునట్టి యీయడిదము సూరకవి జీవితచరిత్రమును సమగ్రముగఁ జదివి లోతుపాతులరసి "యాంధ్రావళి మోదముంబొరయు" గావుతమని మాసంపాదకీయ విన్నపము.

బుఱ్ఱా శేషగిరిరావు.

పీఠిక.

నేనీగ్రంథము కొన్నిసంవత్సరముల క్రిందట నారంభించి మూఁడు నాలుగు ప్రకరణములు మాత్రము వ్రాసి కారణాంతరములచే నసంపూర్తిగా విడిచిపెట్టితిని. కాని నామిత్రులగు మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ గాడే నరసింగరావు పంతులు బి. ఏ. గారి ప్రోత్సాహమున దీనియందలి యొకప్రకరణము (చెలువుమీఁది పద్యములు. విమర్శనము) ప్రత్యేకముగ నొక చిన్న పుస్తకరూపము నఁబ్రచురించితిని. ఆ విమర్శనము నాయదృష్టవశమునఁ బలువుర విద్యాధికుల యాదరమును బొందినది.

ఇది యిట్లుండ, గతసంవత్సర మీపురమున నీ "యాంధ్రపారిజాతము" భాషాభిమానులును నామిత్రులునునగు మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ వేమూరి వేంకట కృష్ణయ్యపంతులుగారిచే నెలకొల్పఁబడినది. వ్యయప్రయాసములకు వెనుదీయక యిట్టి కాకితపుఁ గఱవుదినములలో నీమహోద్యమము లేవనెత్తిన యీ వేంకట కృష్ణయ్యగారి,యుత్సాహమునునౌదార్యమును భాషాభిమానమును నెంతయుఁ బ్రశంసనీయములు. వీరును, నాహితులగు మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీ బుర్రా శేష గిరిరావుపంతులు (M. A.)గారును, భోగరాజు నారాయణమూర్తిపంతులు గారును, నన్ను హెచ్చరింప నీగ్రంథమును మొన్నటి వేసవికాలపుదినముల లోఁ బూర్తిచేసి, యీపారిజాతమునకునిచ్చితిని.

ఈ గ్రంథభాగములను జాలవఱకు వినియును, వలయుచోట్లఁదగిన సల హాలనిచ్చియును,నన్నుఁ బ్రోత్సాహపఱచి నాయెడల సోదరభావమునుజూపిన నామిత్రులు శ్రీవజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారికిని,కావ్యకంఠ శ్రీగోర్తి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారికిని నాకృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కారములను నర్పించుచున్నాఁడను. అచ్చుచిత్తులు దిద్దుటయందును నింకనితర విషయముల యందును నాకు సాయపడిన శ్రీ దువ్వూరి వెంకటరమణశాస్త్రిగారికి నెంతయుఁగృతజ్ఞుఁడను.

మహారాజాపే
విజయనగ
8 జనెవరు

ఇట్లు బుధవిధేయుఁడు,
అడిదము రామారావు.

శ్రీరస్తు.

అడిదము సూరకవి.

మొదటి ప్రకరణము.

వంశపూర్వ చారిత్రము—గృహనామము.

చ. ఇరువదిమూఁడు పూరుషము • లిప్పటికయ్యెఁ గవిత్వ వృత్తిచే
నరపతులెల్ల మెచ్చఁ బడు • నాల్గుశతంబులు మించువిఖ్యతన్
వెరవగుజీవనస్థితు ల • భించుట, తొమ్మిదియయ్యెఁ బూరుషాం
తరములు నిక్కలింగ వసు • ధాధవు చెంగట నాశ్రయించుటల్.

(సూరకవి చాటుధార.)

ఆంధ్రదేశమునఁ గవితావృత్తిచేఁ బ్రఖ్యాతిఁగాంచిన నియోగికుటుంబములలో నడిదమువారి కుటుంబమొకటిగాఁ జెప్పనగును. తొలుదొల్త వీరియింటిపేరు 'మోదుకూరువారు'. ఈకుటుంబమునఁ గొందఱు ప్రసిద్ధకవులు తమ గ్రంథములను నేనుంగులపైని వేసికొని దేశాటనముచేయుచు రాజస్థానముల ను దర్శించి జీవయాత్ర గడపుచువచ్చుటచేతఁ గొంతకాలము వీరికి "గ్రంథవారణము" వారనియు గృహనామము గలిగి యుండెడిది. మఱికొంత కాలమునకుఁ బిదప నీవంశములో నొకఁడగు నీలాద్రికవి కళింగరాజులలో నొకనియొద్ద నాస్థాన కవిగానుండి యొకానొక సమయమునఁ [illegible] యుద్ధమునకై వెడలెను. బ్రాహ్మణుఁడయ్యు, [illegible] వార్యనిపగిది నీలాద్రికవి యుద్ధ[illegible] [illegible]

పరాక్రమంబులకు రాజెంతయు నాశ్చర్యమునొంది నీలాద్రికవి ని నుచితరీతిని గౌరవింప సంకల్పించుకొనెను. కవియు నాయుద్ధమునఁ దనమేలికగాంచిన విజయమును గడించుచు "రణరంగ విజయము" నుపేర నొక యాంధ్రప్రబంధమును రచించి రాజు నకంకితమొనర్చెను. ఇందుకొలువున రాజీగ్రంథమును సాంతముగ విని యానందించి కవికి ద్రవ్యరూపమగు బహుమానమొసఁగుట యేగాక నీలాద్రి యుద్ధరంగమున వెల్లడించిన ధైర్య సాహసములకుఁదగిన పారితోషికమని యెంచి యొకకరవాలము (అడిదము) ను గానుకగా నొసంగి కవిని గౌరవించెను. నాఁటనుండియు నీ [illegible] "అడిదము" వారని యింటిపేరు గలిగెను.

మీఁదియంశములను సప్రమాణముగఁ దెలుపుటకుఁ దగిన యాధారములు గానరాకున్నను, సంప్రదాయసిద్ధముగ వచ్చుచున్న విషయములగుటచే నిందుఁబొందుపఱుపఁ బడినవి. పదియొల్లున్నను బ్రకరణప్రారంభములో వ్రాయఁబడిన "ఇరువదిమూఁడు పూరుషములు" అను సూరకవి చాటుపద్యమును బట్టి సూరకవికిముందుఁ జాలతరములనుండి యీవంశజులు కవితావృత్తిచే జీవించుచు వచ్చిరని చెప్పుటకేమియు నాక్షేపణముండదు. మాగోత్రము మొదుకూరివారి గోత్రమును వసిష్ఠగోత్రమైన కారణముచేతఁ గొంతకాలమ్మున నీయడిదమువారు మొదుకూరువారై యుండినను నుండవచ్చును.

అడిదమును (కత్తి) గానుకగాఁ గాంచిన నీలాద్రికవికి మూఁడవ మనుమఁడగు బాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్ర రామాయణ మను నొక యచ్చతెనుఁగు కావ్యమును

అడిదము బాలభాస్కరుఁడు శుద్ధాంధ్రరామాయణము.

రచియించి దానిని దేవాంకితము నొనర్చెను. అయ్యది యిప్పుడుండియున్నచో 'కూచిమంచి తిమ్మకవి' విరచితమగు "అచ్చతెనుఁగురామాయణము" నకుఁ బూర్వము వ్రాయఁబడినదని మనకు స్పష్టమగును. విధివశమున నాగ్రంథరాజము నామమాత్రావశిష్టమైనది. బాలభాస్కరకవి యాగ్రంథము రచించె ననుటకు రెండు ప్రబలప్రమాణములు గానఁబడుచున్నవి. సూరకవి తనగ్రంథములలో వేసికొనియున్న గద్యము "ఇది శ్రీమదశేష మనీషిహృదయంగమ మృదుపద నీరంధ్ర శుద్ధాంధ్ర రామాయణ ఘటనావైదుష్ఠీ ధురంధరాడిదము బాలభాస్కరకవి తనూభవ" యనియున్నది. ఇదిగాక సూరకవి విరచిత కవిసంశయ విచ్ఛేదమను లక్షణగ్రంథమున 'ఇకార' సంధికి లక్ష్యముగా నీయఁబడిన "సిగిడీపువైపు పులకా వెడల నేటయి సీటగు వీటికోట" అను చంపకమాలికాపాదము బాలభాస్కరు శుద్ధాంధ్ర రామాయణములోనిదని సూరకవి యుదాహరించి యున్నాఁడు. ఈ యాధారములనుబట్టి సూరకవి తండ్రియగు బాలభాస్కరకవి శుద్ధాంధ్ర రామాయణమును రచించె నను సంగతి నిర్వివాదాంశము. ఈగ్రంథము ఖిలమైపోయినందునను,

సూరకవి విరచిత గ్రంథములలో నెక్కడను వంశాభివర్ణనము కానరానందునను నీవంశజుల పూర్వవృత్తాంతము ప్రజ్ఞాదికములు తెలియరాకున్నవి. సూరకవి గ్రంథములలో నెల్ల మిన్నయని వన్నెకెక్కిన కవిజనరంజనములోఁ గూడ నవతారిక పద్యములు గానరావు. రావుబహదూరు కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు "సూరకవి ప్రణీతగ్రంథములు" అని యచ్చొత్తించిన సంపుటములోని కవిజనరంజనమునందు నీక్రింది పద్యమొకటి మాత్రము గానవచ్చుచున్నది.

క. కంఠీరవాఢ్య విక్రమ
కుంఠునకును గుంభిదైత్య ♦ కోపాటోపా
కుంఠప్రతాప హారునకుఁ
గంఠేకాలునకుఁ బ్రమథ ♦ గణపాలునకున్.

మాయింటనున్న ప్రతులలో నీపద్యము గానరాదు. సూరకవి తనప్రబంధమున నవతారికపద్యములు చెప్పియుండెనా లేదా యన్నయంశము కొంతవఱకు నాలోచింపవలసియున్నది. కవిసంశయ విచ్ఛేదమనునొక చిన్న లక్షణగ్రంథమున నియమము దప్పకుండ నీక్రింది యవతారిక పద్యములను సూరన చెప్పియున్నాఁడు.

క. శ్రీమదుమా శంభులకు ర
మా మురవైరులకు వాక్క ♦ మల సూతులకున్
జేమోడ్చి వినాయకపద
తామరసంబులకు నెఱఁగి ♦ తవిలినభక్తిన్.

కం. వాల్మీకి వ్యాసులఁ గను
గేల్మొగిడిచి నన్నపార్యుఁ • గీర్తించి కవీం
ద్రుత్కృచ్చుఁ గవితఁగూర్చు న
కల్మషనిం దిక్కయజ్వ • గణుతించి తగన్.

కం. చినలచ్చ మంత్రితనయుని
ననఘుని మజ్జనకు భాస్క • రామాత్యమణిన్
గొనియాడెద శ్లాఘాలం
ఘనజాంఘిక కవనధాటి • గలిగిన మేటిన్.

కం. పుడమిఁగల రసికులెల్లఁ బొ
గడఁ గవిజన రంజనకృతి • గావించిరి నే
నడిదము సూరకవీంద్రుఁడ
మృడపదపంకజ రిరంసు • మృదుమానసుఁడన్.

ఈరీతిగఁ గృత్యాదిపద్యములను జెప్పియున్న యతఁడు తన గ్రంథములలో ముఖ్యమగు కవిజనరంజనములో నవతారిక పద్యములను జెప్పియుండలేదనుటకు నెంతమాత్రమును వీలు పడదు. చెప్పియే యుండును. ఎటులనో యవి యంతరించి పోయినవి. పూర్వకవులు కృత్యాది పద్యములను విడిచిపెట్టి కథాభాగమును దొలుతవ్రాయు నాచారము గలిగియుండెడి వారేమోయని తోఁచెడిని. ఏది యెట్లున్నను సూరనమాత్రము ప్రారంభముననో లేక గ్రంథపరిసమాప్తి యైనతరువాతనో కృత్యాది పద్యములను వ్రాసి యుండవచ్చునని యే నా నమ్మకము.

రెండవ ప్రకరణము.

జన్మాదికము—విద్యాభ్యాసము.

క. చినలచ్చమంత్రి తనయుని
ననఘుని మజ్జనకు భాస్క-రామాత్యమణిన్
గొనియాడెద శ్లాఘాలం
ఘనజాంఘిక కవనధాటిఁ గలిగిన మేటిన్.

(కవిసంశయ విచ్ఛేదము.)

ఈపద్యమువలన సూరకవి భాస్కరమంత్రి పుత్రుఁడనియు, చినలచ్చమంత్రి పౌత్రుఁడనియుఁ దెలుచున్నది. ఇతఁడు భూపాలరాజు రేగయను గ్రామమున క్రీ॥శ॥ 1720 సం॥ ప్రాంతమున జననమొందెను. ఈగ్రామము విజయనగరమునకు దూర్పుగా నైదుక్రోసుల దూరముననున్నది. దీనికిప్పటి పేరు పూసపాటిరేగ. నాఁటినుండి నేటివఱకును నియ్యది అడిదమువారికే నివాసస్థలమైయున్న కారణముచేత నిప్పుడు గూడ వారిలో నొకకుటుంబమువారు కరణికముచేయుచు నచ్చటనే కాపురముండియున్నారు. "చెఱుపుమీఁదిపద్యములు" చెప్పిన రామకవియు సూరకవితండ్రియగు బాలభాస్కరకవియు నొకేకాలమున స్వగ్రామమగు రేగయందు నివసించుచుండిరి. వానినాఁడా గ్రామమునకు భూపాల రాజు రేగయని పేరు.

"అవధారు దేవ! మ • హాప్రభూ! విన్నవంబొక్క స్తోత్రముఁడ
వు • ద్ధాంధ్రకవిని। పేరురామన యింటి • పేరడిదమువారు
మాభాగ భూపాల • రాజురేగ।" అని రామకవి తనచెలువు
మీఁది పద్యములలో నొకదానియందిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.
వీరికాలమునకుఁ దరువాత నీగ్రామము మునుపటితావునుండి
మార్పఁబడి యుత్తరముగా వేఱొకస్థలమునఁ గట్టఁబడి యప్పటి
గ్రామపు గుత్తదారుఁడగు దంతులూరి అన్నమరాజుగారి పేరను
"అన్నమరాజురేగ" యని వ్యవహరింపఁబడుచు వచ్చెను.
భూపాలరాజురేగ యనుపేర నీగ్రామము రమారమి యెనుబది
సంవత్సరములవఱకు నుండెననియుఁ బిదపఁగట్టఁబడిన గ్రామము
అన్నమరాజురేగపేరట డెబ్బది సంవత్సరములకుఁ బైగానుండె
ననియు నిప్పటిగ్రామమగు "పూసపాటిరేగ" యున్నపోయిన
యానంద సంవత్సరమునఁ గాక క్రిందటి యానంద సంవత్సర
మునఁ బూర్వస్థలమునకు రెండవ యుఱొకతావునకు మార్పఁబడి
యచ్చటఁ గట్టఁబడెననియు, మాగ్రామములోని పెద్దలు
చెప్పుచున్నారు. దీనినిఁబట్టి యిప్పటికి నూటముప్పది సంవత్సర
ములక్రిందటి కాలమునన్న గ్రామము భూపాలరాజురేగయని
తేలుచున్నది. క్రీ॥శ॥ 1780-90 సంవత్సర ప్రాంతమువఱకునుండి
యున్నగ్రామము భూపాలరాజురేగయని వ్యవహరింపఁబడుచు
వచ్చెనఁడునను, మాకుటుంబమునందుఁ దరములవెంబడి వచ్చు

చున్న వాడుకచొప్పున సూరకవి యఱువదిమూఁడు సంవత్స
ములు జీవించెనని తెలియవచ్చుటచేతను నతఁడు క్రీ॥ శ॥ 172(
సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండెననుటకు వీలుకనఁబడు
చున్నది.

సూరకవిగారి మనుమఁడగు సూరన 45 సంవత్సర
ములు జీవించి, క్రిందటి చిత్రభాను సంవత్సరమునఁగాక యటు
క్రిందటి చిత్రభానుసంవత్సర ఆషాఢబహుళ పాడ్యమినాఁడు
(క్రీ॥ శ॥ 1823 సంవత్సరము) చనిపోయెను. దీనినిబట్టి యతఁడు
క్రీ॥ శ॥ 1778 సంవత్సరమున జన్మించియుండవలెనని తేలు
చున్నది. ఇతఁడు తనతండ్రిగారికి 28 సంవత్సరములు వయ
స్సున జన్మించెను. అట్లయినచో సూరకవిగారి కుమారుఁడగు
బాలభాస్కరుఁడు 1750 సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండ
వలెను. సూరకవికి 25 సంవత్సరములకు మించినప్రాయమునందు
సంతానము కలిగినట్లు వాడుక. ఈరీతిగ మాకుటుంబమునందు
దరములవెంబడి వచ్చుచున్న సమాచారమునుబట్టి పరిశీలించి
నను సూరకవి 1720 సంవత్సర ప్రాంతమున జన్మించియుం
డవలెననియే తేలుచున్నది.

ఇంతియెగాక, బొబ్బిలియుద్ధమున వీరస్వర్గము
గాంచిన పెదవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున సూరకవి
నిండుజవ్వనమునున్న వాఁడని యొకప్రబలతరమగు తార్కాణ గలదు.

ఇందులకుఁ దార్కాణముగ నితఁడు క్రీ॥శ॥ 1746 సంవత్సరమున బాదుల్లాఖానునకును, పెదవిజయరామ మహారాజునకును జరిగిన యుద్ధమును బ్రశంసించుచు నీక్రిందిపద్యములను జెప్పి యున్నాఁడు.

గీ. మెత్తనైనట్టి యరఁటాఁకు ♦ మీఁదిగాక
మంటమీఁదను జెల్లునే ? ♦ ముంటివాఁడి
బీదలైనట్టి సరదార్ల ♦ మీఁదగాఁక
కలదె క్రొవ్వాడి బాదుల్ల ♦ ఖానుమీఁద.

సీ. గరిడీలలోపల ♦ గంతుకేయుటకేమి
ఈఁటెఁబట్టి యరిపై ♦ దాఁటవలెను
సొగసుగ మొలకత్తి ♦ బిగియఁజెక్కుటకేమి
వెఱవక వైరుల ♦ నఱకవలెను
మాటిమాటికిఁ బెద్ద ♦ మాటలాడుటకేమి
యదలించి రిపులఁ బెం ♦ డాడవలెను
ఱొమ్మున సెజ్జగం ♦ దమ్ముఁ బూయుటకేమి
గాయంపు నెత్తురల్ ♦ గ్రమ్మవలెను

గీ. గాని లేకున్న సత్కీర్తి ♦ కాంతగలదె ?
పూసపాటి కులాంభోధి ♦ పూర్ణసోమ !
సమరజయభీమ ! గజపతి ♦ సార్వభౌమ !
విమలసద్గుణధామ ! శ్రీ ♦ విజయరామ !

శా. ఢిల్లీలోపల గోలకొండపురి నిం ♦ డెన్ నీప్రశంసల్ గుణాల్
బల్లాలంబోడిసించి హుమ్మరి తురఁ ♦ బ్బానెక్కి పైకొంచు భా

దుర్గాఖానునిఁ బారఁదోలితివి నీ ♦ దోశ్శక్తి * సూబాలకున్
మట్లింతందరమాసె ? శ్రీ విజయరా ♦ మా ! మండలాధీశ్వరా !

ఇట్లు నిరాఘాటముగఁ గవిత్వముఁ జెప్పఁగలిగిన సూరకవి యప్పటికి నిరువదియైదు సంవత్సరములకుఁ దక్కువగాని యీడున నుండవలెనని యూహింపనగును. అట్లనుకొనినచో నతఁడు క్రీ॥ శ॥ 1720 సంవత్సరప్రాంతమున జన్మించియుండె ననుటకుఁ బ్రతిబంధకము గానరాదు.

సూరకవికి నక్షరాభ్యాసము మొదలు సంస్కృతాంధ్రములయందుఁ జక్కని సాహిత్యమలవడువఱకును దండ్రియగు బాలభాస్కరకవియే విద్యగఱపెను. ఇతఁడు పండ్రెండో పద మూఁడు వత్సరముల వయస్సుకలవాఁడై యున్నప్పుడు తండ్రి

* సుబా — హిం. వి. రాజ్యమునందొక గొప్పభాగము — అని శబ్దరత్నాకరము.

సూబా: — అనఁగా నట్టి రాజ్యభాగమును బరిపాలించువాఁడు. యర్థమున నీపదము ఇంగ్లీషుభాషలో వ్రాయఁబడిన దేశచరిత్రలందు వాడఁబడి యున్నది.

The Subah Salabadjing, on his return from Maslipatam, halted within four days of Hydrabad and commenced a negotiation with his brother Nizamally. (Orme's History of the Indostan Vol. II Book No. XI Page 504.)

సాలబత్ జంగుసూబా మచిలీబందరునుండి తిరుగుదలలో హైదరాబాదునకు నాలుగుదినముల ప్రయాణపుదూరమున నిలిచి తనసోదరుఁడగు నైజామలీతో సంధిప్రయత్నములు చేయ మొదలుపెట్టెను.

గారియొద్ద నొకనాఁడొక యాంధ్రగ్రంథము పాఠముఁజెప్పు కొనుచునఁడు 'తగ । మావిమూఁక వసంతాగ ♦ మంబులేక' యను గీతపద్యభాగమును జూచి యందలి 'తగ' అను వ్యర్థ పదప్రయోగమును గూర్చి తండ్రిగారితోఁ జర్చింప నంతచిన్న వయసునఁ దన కుమారుఁడు చేయువిమర్శనకు భాస్కరకవి లోలోన సంతసించుచు వచ్చెను. ఇట్లు సూరన యిరువది సంవత్సరముల ప్రాయము వచ్చువఱకుఁ దండ్రిగారిచేతనే సాహిత్య సంపాదనమునందును, కవితా రచనా విధానముల యందును శిక్షితుఁడై తండ్రికిఁ జేతికందినకొడుకై వర్ధిల్లు చుండెను. సూరకవి విద్యాభ్యాస సందర్భముననుసరించి బాల భాస్కరకవి ప్రజ్ఞాదివిశేషములు కొంతవఱకు వెల్లడింప నవ కాశము గలదు. సూరకవికి రమారమి యిరువదియైదు సంవ త్సరములు వయస్సు వచ్చువఱకు నీభాస్కరకవి జీవించి యుండెను. తండ్రిమరణమునుక రేగవిడిచి సూరకవి వేఱొంటు చోటునకు వెళ్ళలేదు. అతని విద్యాభ్యాసమంతయు రేగ యందే జరిగెను. అదియుఁదండ్రిగారియొద్దనే. మాగ్రామమున మా కుటుంబముతోపాటు పూర్వము నుండియు కాఁపుర ము డియున్న వైదికులు 'ఓరుగంటి' వారి కుటుంబమొ కటి కలదు. కాని విద్యాధికులగు పండితులుండి యుం డిన్న ప్రసిద్ధి యాకుటుంబమునకు లేదు. ఆహేతువుచేత

సూరకవికి విద్యాగురు వతని తండ్రిగారే యని నిశ్చయించి
తిని. సూరకవిప్రణీతగ్రంథములను జక్కఁగఁ బరిశీలించి చూచి
నచో నతనికి నుభయభాషలయందును నఖండమగు పాండిత్య
ము కలదనియు, సంస్కృతమున నతఁడు నాటకాలంకార
సాహిత్యము గలవాఁడగుటయేగాక పాణినీయ వ్యాకరణ
జ్ఞానమునుగూడనై యుండినట్లు కనఁబడుచున్నది. ఇట్టి విద్యా
సంపాదనమునకుఁ గారణభూతుఁడును గురువునునగు బాల
భాస్కరకవి యుభయభాషా కోవిదుఁడై యుండునని నా
నమ్మకము. సూరన తన క॥ సం॥ వి॥ లో "......శ్లాఘాలం
ఘనజాంఘిక కవనధాటి కలిగిన మేటిన్" అని తండ్రిగారిని
నుతించి యున్నాఁడు. శుద్ధాంధ్ర రామాయణములోనిదగు
"నిగిడీరుపై పులన్వ్రేడల నేటయి నీటగు వీటికోట" అను
సీచంపకమాలికా పాదము వసుచరిత్రములోని "వీటన్నీటగు
జోటు లేటివలచి న్వేమారు గ్రీడింప" etc అను పద్యము
ఛాయనున్నది. దీనినిబట్టిచూడ బాలభాస్కరకవి వసుచరిత్ర
మొదలగు ప్రబంధరత్నముల కవితాధోరణిని దనకు మేలు
బంతి (model)గా నిడుకొని యీయచ్చతెనుఁగుఁ గబ్బమును
మిగుల రసవంతముగ రచించెనని నేనూహించుచున్నాఁడను.

మూఁడవ ప్రకరణము

—చీపురుపల్లికిఁ గాఁపురము మార్చుట.—

సూరకవి తనతండ్రియగు బాలభాస్కరుని మరణానంతరమున స్వగ్రామమగు రేగనువిడిచి చీపురుపల్లెకు (విజయనగరమునకు నీశాన్యముగా నిరువదిమైళ్ళ దూరమున నున్నది) మిక్కిలిసమీపముననున్న రామచంద్రపురమును (గులివిందాడ) దనకు నివాసస్థలముగ నేర్పఱచుకొని యామరణాంతమచ్చటనే నివసించియుండెను. కవికిని నింకొకరికిని బద్యరూపమున జరిగిన సంభాషణ వలన నితఁడు చీపురుపల్లెయం దున్నట్లు తెలియ వచ్చెడిని.

క. ఊరెయ్యది ? చీఁపురుపలి
పేరో ? సూరకవి యింటి పేరడిదము వార్
మీరాజు ? విజయరామ మ
హారాజతఁడేమి నరనుఁ డా ? భోజుఁడయా.

రేగయందు వలెనే కవికిఁ చీపురుపల్లెకు దగ్గఱనున్న కంచరాములో మాన్యముండెడిది. ఇప్పటివలెఁ గాక సూరకవి, రామకవిగార్ల కాలమున రేగమాన్యములేమి కంచరమునఁ గల మాన్యము లేమి ప్రతిసంవత్సరము పండెడివికావు. ఈమాన్యముల పంటపర్యాయములనుగూర్చియే సూరనయిట్లుచెప్పియున్నాఁడు.

చ. గరిసెలువ్రాఁతెగాని యొక ◆ గంటెఁడెఱుంగము మన్యదేశముల్
దిరిగి యభీష్టవస్తువులు ◆ తెచ్చిభుజింతుము సర్వకాలమున్
సురుచిర సత్కవిత్వనిధి ◆ సూరకవీంద్రుని కేలఁగల్గెఁ గం
చరమును రేగమేఁక మెడ ◆ చన్నులవంటివి రెండు మాన్యముల్.

సూరకవి, తండ్రిగారు స్వర్గస్థులైన వెంటనే తన నివాస స్థలమును మార్చుటకుఁ గల కారణములు తెలియరాకున్నవి. చీపురుపల్లెకు సమీపమునఁ గంచరములో మాన్యముండుటయు, తనకిష్టదైవమగు రామలింగేశ్వరునకు మనికిపట్టగు రామచంద్రపురమును దనకు నివాసస్థలముగాఁ జేసికొన నాసక్తియుఁ దాను ప్రతిసంవత్సరము వ్యాపారమునకై పోయి చూచెడు మన్యపుకొండలకుఁ జీపురుపల్లె మధ్యస్థముగ నుండుటయు ననునీకారణములతని స్వస్థానచలనమునకు హేతువులై యుండుననినాఁ దోఁచెడిని. ఈ రామచంద్రపురమునఁ గల శ్రీరామలింగేశ్వరాలయమును అడిదము వారి కోవెలయనియు దానికి సమీపమున నున్న ప్రదేశము పూర్వము ‘అడిదము’ వారి యింటి నివేశనమనియు నిప్పటికిని నచ్చటివారు చెప్పవాడుక గలదు. సూరకవి, యిరువదియైదు సంవత్సరముల ప్రాయమప్పుడు చీపురుపల్లె, ప్రవేశించెను; తన జీవితకాలమంతయు నచ్చటనే యుండెను. కవిజనరంజనాది గ్రంథరాజముల నెల్ల నచటనే రచనమొనర్చెను. ఇతనికి సాగ్రామమున వైదికులు కొందఱు శిష్యులై యుండిరి. అయ్యది యీక్రింది పద్యములవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

మూఁడవ ప్రకరణము.

గీ. పారసుందరి యక్కాన ♦ పల్లిపాటు
దుక్కిచేతను దీరదెం ♦ దుప్పులకెల్ల
మానికృష్ణుండు చదువంటె ♦ దుఃఖపడను
ధీరుఁడై నిలిచె మురపాక ♦ సూరనకవి.

ఈపద్యమునఁ బేర్కొనఁ బడిన కుటుంబముల వారిసంతతివా రిప్పటికిని రామచంద్రపురము (గులిందాడ) నందుఁగాఁపురముండి యున్నారు.

సాధారణముగా నాంధ్ర కవీశ్వరులను జెట్టబట్టిన దరిద్రతాదేవత యొక్క కటాక్షవీక్షణములకు సూరకవి గూడ దూరముగాఁ దొలఁగి యున్నవాఁడు కాఁడు. సమీపగ్రామమున నున్న యొక రాచకుమారుఁడు కవికిఁ జింతకాయ లిచ్చెదనని చెప్పి పలుసారులు త్రిప్పినట్లును, దానికి సూరన విసుగుఁజెంది శంబాము గ్రామము బాఁకీయగు రేగానిసన్నిగాఁడు చింతకాయలిచ్చి కవిని సంతోషపఱచి నట్లును నీక్రింది పద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

గీ. బంష్టు నోడలు పస్టవు ♦ పంకులైతె
చేరివేడిన నీఁడాయెఁ ♦ జింతకాయ
కొండశంబాములో రాచ ♦ కొడుకుకన్న
* శంబమునమేలు రేగాని ♦ సన్నిగాఁడు.

ఇతఁడిచట నున్నకాలమున మన్యపు జమీలకుఁ బోయి

---

* పా॥ చాగమున మేలు రేగాని సన్నిగాఁడు.

ధనము సంపాదించి దానిచేఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెడివాఁడు ఇదియే పూర్వోదాహృత పద్యమున "మన్య దేశముల్ తిరిగి యభీష్టవస్తువులు తెచ్చి భుజింతుము సర్వకాలమున్ "అని చెప్పఁ బడెను. ఇంతియ గాక యితఁడు చీపురుపల్లెలోను దానిసమీప గ్రామములలోను స్వగ్రామ మగు భూపాలరాజు రేగలోను వైశ్యుల యిండ్లకడ వివాహములు జరిగినపుడు తప్పక యచ్చటికేఁబోయి కవీశ్వర సంభావనలను గైకొనెడి వాఁడు. దీనిని గూర్చియే కవి తన రామలింగేశ్వర శతకములో * "కవులకేఁ గలజాతి యొక్కటియులేదు । వితరణము వైశ్యులకుఁ బెండ్లివేళ కలదు । కొంకుపజతురుకుపతులా కూటికొఱకు । రామలిఁ గేశ రామచంద్రపురవాస ॥" అని వ్రాసియున్నాఁడు. మొత్తము మీఁద సూరకవి చీపురపల్లెలోఁ దన జీవితమును నిబ్బందిలేకుండఁగఁ జరిపినట్లు కనఁబడను. ఇతఁడుతనతండ్రిగారి సంరక్షణలో

---

* చినవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నాయన యగ్రజుఁడు సీతారామరాజుగారు దివానుగా నుండి రాజకీయ వ్యవహారములలో సర్వాధికారము జెలాయించెడి వారు. ఒకప్పుడాయన సూరకవిని, కోమటిపెండ్లింట్ల సంభావనల్ల సేవమున దర్బారు విడిచి పోఁగూడదని యాజ్ఞపెట్టెనఁట. కాని సూరకవి మాత్రమట్టి యాజ్ఞను మన్నింపక విధిగాఁ గోమటి పెండ్లిండ్ల సంభావనలకుఁ బోవుచుండెడి వాఁడు. ఆవిషయమే యిచట సూచింపఁబడినది.

హాయిగ నుండి సౌఖ్యమనుభవించినట్లుగ ‡ "తండ్రి గల్గిన పెన్నిధాన మేల" అను రామలింగేశ శతకములోని వాక్యమును బట్టి యూహింపనగును. సూరకవికి నతని తండ్రిగారు సజీవులై యున్నప్పుడే వివాహమాయెను. ఆకాలమునఁ గోటిపల్లెయందు నివసించెడి వడ్డాది వారిపిల్లను నీతఁడు పెండ్లియాడెను. రైలు లేని యాదినములలో నిట్టి దూరదేశపు సంబంధము మాకుటుంబమున కెట్లు కలిగెనో యూహింప వీలులేకున్నది. ఒకానొకప్పుడు నితఁడేదియో రోగముచే బాధపడుచుండి యాసమాచారము నత్తవారికిఁ దెలియఁజేయ వారెవరును రానందులకు వగచి యాతని భార్యదానిని గూర్చి ప్రశంసింప నతఁడు "తెలియని దానవు సుమ్మీ ! పిలిచినపరుఁగెత్తి రాను పెండ్లా వడుగా"యని భార్యతోననెను. చీపురుపల్లెలో నున్న కాలముననే సూరకవి సంతానవంతుఁ డయ్యెను. ఇతనికి నొక కుమారుఁడును నొక కొమార్తెయును గలిగిరి. కుమారునికి బాలభాస్కరుఁడనియు, కొమార్తెకు నరసమ్మయనియుఁ బేర్లుపెట్టెను. కొమార్తెను రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారికిచ్చెను. ఈపాణంగిపల్లి వారితోఁ జేసిన సంబంధమును బట్టియే సూరకవికిఁ బిదపనాతని కుటుంబ

---

‡. ఇయ్యది భవభూతి మహాకవి యుత్తర రామచరితములోని "గీ. మంచిచెడ్డలుతండ్రి వీ ◆ క్షించుచుండఁ । దల్లులును ముద్దుముచ్చటల్ ◆ దలఁచుచుండఁ । గ్రొత్తపెండ్లియాండ్రుతోఁ గూడి ◆ చరికినట్టి । క్షణములవి తమ్ముఁడా రావు ◆ కదమటింక॥" అను శ్రీరాముని వాక్యములను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచున్నది.

ఆ॥ రా॥

మువారు రెల్లివలసను దమకు నివాసస్థానముగఁ జేసికొనిరి. సూరకవి తన కుమారునిఁ బెంచిపెద్దవానిని జేసి విద్యాబుద్ధులు గఱపెను గాని యతఁడే విషయమునను బ్రఖ్యాతుఁడై ప్రసిద్ధి గని తండ్రిగారి కీర్తిని నిలిపినట్లుగఁ గపడదు. ఇతఁడే సూరకవి మరణించిన పిదప చీపురుపల్లె నుండి రెల్లివలసకుఁ గాఁపురము మార్చెను.

ఒకానొకప్పుడు భోజన సమయమున సూరకవిగారి భార్య (ఈమె పేరు సీతమ్మ) సూరకవితో "ఏమండీ ; అందఱి మీఁదను బద్యములు చెప్పుదురు గదా : మనబాచన్నమీఁద నేల యొక పద్యము చెప్పరాదు ? " అని కోరఁగా సూరకవి యిట్లొక పద్యమును జెప్పెను.

క. బాచా బూచుల లోపల
బాచన్నే పెద్దబూచి ♦ పట్టించామన్
బూచంటె రాత్రివెలితురు
బాచన్నను జూచిపట్ట ♦ పగలే వెఱతుర్.

యూపసికానట్టి తమ కుమారుని స్వభావోక్తిగ వర్ణించుట యిష్టములేనిదైన యామె భర్తతో "చాలునండి. మా గొప్పపద్యము చెప్పినారు. మా బాచబాబుకేమి తక్కువ" యని భర్తయెడల సురాళించుకొనెను. సూరకవి యీమెని ను నెగతాళిచేయ నెంచి యిదిజరిగిన యొకటి రెండుదినము

వఱకు మామూలు మాటలలో సహితము పరియాచకమునకై నవుమనసుమఁ బద్యరూపముగ సంభాషించుచు వచ్చెనఁట. ' వంటయేమి చేయుదు ' నని భార్య యడిగినపుడు సూరకవి " పులగములోపలికి పచ్చిపులుసే కాదా ? "యని చెప్పిన పద్య పాదము మీఁది యంశమును రుజువుచేయఁగలదు.

వాడుక ననుసరించి చెప్పఁబూనినచో సూరకవి యొక మాదిరి లావుశరీరమును, నల్లనిశరీరచ్ఛాయయుఁ గలిగి పొడువుగ నుండెడివాఁడని చెప్పవలెను. " అతని వేషంబంతయుఁ బండితరీతి నుండక మొగలాయి విధంబున నుండు. కావునఁ దదనుగుణమైన లాగు, పాగా, యంగరఖాలనుదాల్చి యొకప్రక్క గంటపుటార యును, రెండువదిక్కున బాఁకును బూని ' ఇదం బ్రాహ్మ్యమిదం క్షాత్ర 'మ్మను రీతినుండి యేరైన మీరెవరనియడిగిన నేనడిదము సూరుఁడననుచుండు. " (గు॥ శ్రీరామమూర్తిగారి కవి జీవితములు.)

నాలుగవ ప్రకరణము

సూ ర క వి కా ల ము.

ఈ కవికాలమును నిర్ధారణచేయు సందర్భమున నితనికి నాశ్రయులును, ప్రభువులును నగు శ్రీవిజయనగరాధీశులను గూర్చియు,వారి సంస్థానమును గూర్చియు నిందుఁ గొంతవఱకు వివరించుట యనుచితము కానేరదు.

శ్రీవిజయనగర ప్రభువులగు శ్రీపూసపాటివారు సూర్య వంశజులు. దుర్గాసాక్షాత్కారముఁబొంది, తనతపఃప్రభావమునఁ దానేలు రాజ్యమున నేఁడుగడియల కాలము సువర్ణవృష్టి గురిపించెనను ప్రసిద్ధిగన్న శ్రీమాధవవర్మ సంతతివారు. "కొం డపల్లి సర్కారులోని పూసపాడను గ్రామనివాసము చేత వీరికి పూసపాటి వారని యింటిపేరు గలిగినది. ఓరుగంటి సంస్థాన ము ప్రతాపరుద్రునితో నశించిన వెనుక వత్సవాయివారు, పూసపాటివారు మొదలయిన వారు మహమ్మదీయులకు లోఁబ డిరి. రఘునాధరాజను మాఱుపేరు గల * పూసపాటి తమ్మిరా జుగారు గోలకొండలో సరదారుగానుండి శ్రీకాకుళమునకు వచ్చి,

* "ఈతమ్మిరాజుగారికి రఘునాధరాజను మాఱుపేరు లేదు. ఈయన యన్నగారి పేరు రఘునాధరాజు. "శ్రీకృష్ణవిజయము"న నీవిషయము స్పష్టముగఁ జెప్పబడియున్నది. ఈతమ్మిరాజుగారే కృష్ణవిజయము"ను రచించిన కవి. వ్యవహారమున నీయనకు మాధవవర్మయనివాడుక యుండినట్టుగఁ జరిత్రలవలనఁ దెలియుచున్నది — విశాఖపట్టణమండల చరిత్రమున నిట్లున్నది.

శ్రీకాకుళమునకు ఫౌజుదారుగా నుండిన షేరుమహమ్మదుఖాను వలన 1652 సంవత్సరమున కూలిమి ‡ భోగాపురపు తాలూకాలను గుత్తకు పుచ్చుకొని పాలనముచేయ నారంభించెను. † ఈయన పుత్రుఁడైన శీతారామచంద్రరాజుగారు మఱికొన్ని తాలూకాలనుఁ గూడ కవులునకు పుచ్చుకొని పర్లాకిమిడిసంస్థానాధిపతియైన గజపతి దేవుతో మైత్రి సంపాదించి 125 గుఱ్ఱపు రౌతులతోను 450 కాల్బలముతోను పోట్నూరు జయించి కళింగరాజని పేరు వడసి యాయూరు నివాసమేర్పరుచు కొని

" పూసపాటివారి వంశములో మాధవవర్మగారు మొదట అప్పుడు శ్రీకాకుళము సర్కారులో నొక భాగమున నుండు విశాఖపట్టణ జిల్లాలోనికి వచ్చిరి. 1652 సంవత్సరములో ననగా రాజగు నవురంగజేబువారి వలన గోలకొండ వారి వంశము నశింపుచేయఁబడకపూర్వము 35 సంవత్సరముల క్రిందట నాయన వచ్చుట జరిగినది. అప్పటిలో షేరుమహమ్మదుఖాను శ్రీకాకుళములో ఫవుజుదారుగా నుండెను. ఆయనయొద్ద మాధవవర్మగారు కుమిలె, భోగాపురముల నిజారాచేసిరి. "—7 వ. అధ్యా. పుట 501—(కార్మైయకలుదొరవారియింగ్లీషుగ్రంథమునకు రాజాపురపు కోదండరావు పంతులుగారి తెనుఁగు తర్జుమా.)

‡ ఇది కుమిలిగాని కూలిమిగాదు. మాగ్రామమగు రేగకునిది మూఁడు మైళ్ళదూరమున నున్నది. దీనినే కుంభిళాపురమని ఉషాభ్యుదయము మొదలగు గ్రంథములలో వాడి యున్నారు.

† సీతారామచంద్రరాజుగారు తమ్మిరాజుగారి పుత్రులుగారు. తమ్మిరాజుగారి తమ్ముఁడగు అన్నమరాజుగారి పుత్రులు. ఈవిషయము కృష్ణవిజయమునందును, పూసపాటి వేంకటపతిరాజు మహారాజప్రణీతమగు ఉషాభ్యుదయమునందును స్పష్టముగ వివరింపఁబడి యున్నది.

ప్రబలుఁడై యుండెను. ఈయన యనంతరమున *నానందరాజుగారు పరిపాలనమునకు వచ్చిరి. ఈయన పుత్రులు విజయరామరాజుగారు బహుప్రసిద్ధ పురుషులు. ఈయన మన్నెదొరలను గెలిచి వారి దేశము లాక్రమించుకొని మన్నెసుల్తాను బిరుదంది, పొట్నూరునుండి తనపేరిట విజయనగరమను పేరఁ బరఁగిన యూరికి రాజధానిని మార్చుకొని 1712 వ సంవత్సరమునకు సరియైన విజయసంవత్సర విజయదశమీ జయవారము నాఁడు కోటకట్టుటకు శంకుస్థాపనము చేసెను.

1753 వ సంవత్సరమున నిజాము, కొండపల్లి, యేలూరు, రాజమహేంద్రవరము, శ్రీకాకుళము సర్కారులను ఫ్రెంచివారికిచ్చెను. అప్పుడు విజయరామరాజుగారు శ్రీకాకుళమునకు నాయిబయిన జాఫరల్లీతోఁ జేరి దేశము ఫ్రెంచివారికి స్వాధీనము కాకుండునట్లు చేయుటకయి ప్రయత్నించెను గాని, వారు రాజమహేంద్రవరము శ్రీకాకుళపు సర్కారులను తక్కువ సిస్తుకు కవులునకిచ్చెద మన్నందున జాఫరల్లీని విడిచి ఫ్రెంచివారితోఁ జేరెను. తరువాత సర్కారులోని రాజులందఱును ఫ్రెంచివారికి లోఁబడక తిరుగఁబడి నప్పుడు సహితమీయన

* ఈ ఆనందరాజుగారిని సీతారామచంద్ర మహారాజులుంగారు శ్రీపూసపాటి పెదజగన్నాధరాజుగారి కుటుంబములోనుండి దత్తతచేసికొని నట్లు కనఁబడుచున్నది.

వారియెడల విశ్వాసము గలవాఁడయి యుండి 1755 వ సంవ
త్సరమున ఫ్రెంచి సేనానాయకుఁడయిన బుస్సీకి కావలసిన ధన
మును రహస్యముగాఁ బంపెను. తరువాత బుస్సీసేనలతో దేశ
మును స్వాధీనముచేసి కొనుటకు కళింగదేశమునకు వచ్చి నప్పా
డీయన బొబ్బిలివారితోడి తనపూర్వ వైరమును సాధించుకొను
టకయి బుస్సీని పురికొల్పి యుద్ధముచేయునట్లుచేసి తానుగూడ
సేనలతోఁబోయి 1757 సం॥ జనవరునెల 24 వ తేదీని తాండ్ర
పావయ్యచే పొడువబడి పరమపదము నొందెను. తరువాత విజ
యరామరాజుగారి * పితృవ్యపుత్రుఁడైన యానందగజపతిరా
జుగారు సింహాసనమునకు వచ్చి, బుస్సీ విజయరామరాజుగారి
యెడలఁ జూపిన యాదరమును తన యెడలఁ జూపకపోవుటచేత
మనసులో ద్వేషముపెట్టుకొని బుస్సీ విశాఖపట్టణము మొదలై
నస్థానముల నన్నిటిని స్వాధీనము చేసికొని పైయధికారుల యు
త్తరువు ననుసరించి యీదేశమును విడిచి కర్ణాటకమునకు వెడలి
పోఁగానే సేనలను గూర్చుకొనిపోయి విశాపట్టణమును పట్టుకొ
నిదాని నింగ్లీషువారికి వశపఱచెదనని యుత్తరములు వ్రాసి
1757 సం॥రమున వారితో స్నేహముచేసికొనెను. తరువాత
నతఁడు ఫ్రెంచివారి నుత్తరపు సర్కారుల నుండి తఱిమివేయు
ప్రయత్నములలో నింగ్లీషువారితోఁ జేరి, దొరకినకొల్లలోఁదన
కు భాగమిచ్చునట్లును, జయించిన దేశములో నదీసముద్రతీర

* పితృవ్యపౌత్రులు, గాని, పుత్రులుగారు.

పట్టణములును, వాని చుట్టుపట్లఁగల దేశమునుదక్క మిగిలినభాగమును దన పాలనములో నుంచునట్లును యుద్ధవ్యయముల క్రింద తాను నెల కేఁబదివేలరూపాయల చొప్పున నిచ్చునట్లు ను ఏర్పఱచుకొని, కర్నల్ ఫోర్డుగారిచే నడపఁబడు చుండిన ఇంగ్లీషుసేనతోఁ దనసేననుఁ జేర్చి దండయాత్రవెడలెను. అవలఁ ఫ్రెంచి సేనానాయకుఁడయిన కన్ఫ్లాన్సుగారానందగజపతిరాజుగారిని శిక్షించుటకయి దండయాత్ర వెడలి యింగ్లీషు సేనయాయనతోఁ జేరినదని విని రాజమహేంద్రవరమున నిలిచిపోయెను. కర్నల్ ఫోర్డుగారానందరాజుగారు వెంటరాఁగా రాజమహేంద్రవరమునకు వచ్చి ఫ్రెంచి సేనాధిపతియైన కన్ఫ్లాన్సుగారి నక్కడనుండి పాఱఁదోలి, మచిలీబందరునకుఁ బోయి దానిని స్వాధీనపఱచుకొనెను. దండువెడలియున్న యింగ్లీషు వారిని జయించుటకయి నిజాముసలాబత్ జంగు మచిలీబందరునకు 15 మైళ్ళ దూరమువఱకును వచ్చి వారినిజయించుట సాధ్యముకాదని తెలిసికొని 1759 వ సం॥రము మెయి 14 వ తేదీని సంధిచేసికొని మచిలీబందరు సర్కారును కొండవీడు నైజాముపట్టణము సర్కారులును ఇంగ్లీషువారికిచ్చివేసి, ఆనందగజపతిరాజుగారు ఫ్రెంచివారి కియ్యఁబడిన దేశమునుండి గ్రహించిన సొమ్ము విషయమై తగవుపెట్టక విడిచిపెట్టి వారితండ్రి తాతలనుండి వారనుభవించు చుండిన దేశమును వారనుభవించుట కంగీకరించెను. ఈయొడంబడిక యయినతరువాత స్వదేశము

నను వచ్చుచు త్రోవలో రాజమహేంద్రవరమున నానందగజ పతిరాజుగారు స్ఫోటకముచేత కాలధర్మము నొందిరి. అప్పుడా యన భార్యలిద్దఱును సహగమనముచేసిరఁట. తర్వాత బొబ్బిలి లో మృతులయిన విజయరామరాజుగారి భార్య చంద్రయ్యమ్మ గారు సన్నిహితజ్ఞాతియైన పూసపాటి రామభద్రరాజుగారి ద్వితీ యభార్య పుత్రుఁడైన పండ్రెండు సంవత్సరముల ప్రాయము గల వేంకటపతిరాజను చిన్నవానిని పెంచుకొని ఆచిన్నవాని పేరు విజయరామరాజుగా మార్చి యాయనను పట్టాభిషిక్తుని జే సెను. ఈవిజయరామరాజు బాలుఁడయి నందున రాజ్యాధికార మునంతను సవతి యన్నగారగు సీతారామరాజుగారు వహించి, తమ్మునకు యుక్తవయస్సు వచ్చిన తర్వాత సహితమధికారము నంతను తానే చెల్లించుచువచ్చెను. ఈ విజయరామరాజుగారి కాలములోనే మన కవియుండినది. ఆకాలమునందు విజయన గరమువారు నిజామునకు కట్టుపన్ను రెండులక్షల తొంబదివేల యేఁబదితొమ్మిది రూపాయిలు అయినను దేశమస్వస్థస్థితిలో ను న్నందున నిజాము తనకు రావలసిన కప్పమును తిన్నఁగాఁగైకొ న శక్తుఁడు గాక పెక్కేండ్లూరకుండుచు వచ్చెను. ఈహేతువు చేతను, సీతారామరాజుగారు బలవంతులయి తమ సేనలతో చిల్లరసంస్థానాధిపతుల నదిమి కప్పములు గొనుచుండుటచేతను విజయనగర రాజ్యమాకాలము నందించుమించుగా స్వతంత్ర రాష్ట్రమువలెనే యుండెను. ఈ సీతారామరాజుగారు బొబ్బిలి

రాజయిన చిన్నరంగారావుగారిని పట్టుకొని విజయనగరములో చెఱసాలయందుంచెను. పర్లాకిమిడి రాజగు నారాయణదేవు జగన్నాథయాత్ర పోవుట సందుచేసికొని యతని రాజ్యముమీద దండెత్తి యాత్రనుండి తిరిగివచ్చిన యాతని నరసన్నపేటవద్ద నోడించి యిప్పటి గంజాము మండలములో విశేషభాగమును విజయనగర రాజ్యములోఁ జేర్చెను. తన తమ్ముని వెంటఁగొని దండయాత్ర వెడలి సీతారామరాజుగారు మొగలితుర్రు వఱకు నువచ్చి స్థానిక పాలకుఁడయిన నబాబు బక్షీఅబ్దుమాఖానును జయించి కొంతకాలము రాజమహేంద్రవరము సర్కారును సహిత మాక్రమించినట్లు చెప్పుదురు. ఇట్లింకను పెక్కుజయములను బొంది మహోన్నత దశయందుండిన యీకాలములోనే యింగ్లీషువారు నిజామువలనఁ బొందిన సనదుప్రకారముగా నుత్తర పు సర్కారులలోఁ దమ యధికారమును జెల్లించుట కారంభించిరి. ఇంగ్లీషుకంపెని వారితోఁ జేసికొన్న యొడంబడికనుబట్టి సంవత్సరమునకు మూఁడులక్షల రూపాయిలు పేష్కష్ చెల్లించుటకును, పర్లాకిమిడి రాజయిన నారాయణదేవు వలనఁ గైకొన్న రాజ్యమును విడిచి పెట్టుటకును విజయనగరము వారొప్పుకొనిరి ఇట్లు కొంతకాలము జరిగిన తర్వాత విజయనగరసంస్థానమునకు లోబడియున్న కొండజమీందారు లందఱును విజయనగరము వారి మీఁద తిరుగఁబడి స్వతంత్రులగుటకుఁ బ్రయత్నించిరి.

కాని సీతారామరాజుగారన్నిటికిని దగినవాఁడై సంయుక్త నింగ్లీషు సేనలను సహాయ్యపఱుచుకొని యాకొండ సంస్థానాధిపతుల నొక్కొక్కరినే జయించి కొందఱిదేశములను తమరాజ్యములోఁ గలుపుకొనియు కొందఱిని విజయనగరమునఁ జెఱసాలలో బెట్టియు నందఱిని సాధించెను. ఈకలహములలో అండ్రి పాలకొండజమీందారులు మాత్రము చేరలేదు. సీతారామరాజుగారిట్లుపరరాజులను జయించుటయే కాక తురకదొరలు మసీదుల కిచ్చిన భూములను పూర్వరాజులు బ్రాహ్మణుల కిచ్చిన మాన్యములను గూడ లాగుకొని ప్రజలను సహితము క్షోభపెట్ట నారంభించెను. ఈయనపెట్టుబాధలే సూరకవిని రామలింగేశ శతకము చెప్పునట్లు చేసినవి."

× × × ×

"ఇట్లుండఁగా సంస్థానమునందుండిన రాచవారందరు నొకటిగాఁజేరి 1775 వ సంవత్సరమునందు మంత్రిత్వమునువమానిరాజకార్య సంబంధము వదలుకొను నట్లు సీతారామరాజుగారిని నిర్బంధపఱిచిరి. తన పుత్రుఁడయిన నరసింహగజపతిరాజును స్వీకారముచేసికొని విజయరామరాజుగారి మరణానంతరమున సింహాసన మాతనికిచ్చునట్లు తమ్ముని నొడఁబఱిచి యాయన తాను మంత్రిత్వమును విడుచుట కంగీకరించెను."

"విజయనగరము వారు చెల్లింపవలసిన కప్పముయొక్క మొత్తమును నిర్ణయించుటకయి కంపెనీ వారి చెన్నపురి

పరిపాలకుఁడు విజయరామరాజుగారిని చెన్నపురి రమ్మనికోరెను. కోరిన ప్రకారముగా విజయరామరాజుగారు చెన్నపురికిఁబోక ప్రయాణ వ్యయములకు తనచేత సొమ్ములేదనియు, తనయన్న యగు సీతారామరాజుగారు తన్ను నాశనముచేయుటకయి ప్రయత్నములు పన్నుచుండిన యీకాలములోఁ దాను రాజధానిని విడిచి దూరముగాఁ బోవుట యుచితము కాదనియు, విశాఖపట్టణములోని యధికారుల సముఖమునఁ దాను వారు విధించెడు న్యాయమైన కప్పమున కంగీకరించెదననియు చెప్పి తప్పించుకొనెను. అంతట చెన్నపురి పరిపాలకుఁడు సీతారామరాజుగారిని చెన్నపురికి రమ్మనికోరఁగానే యతఁడు తక్షణమేపోయి యక్కడివారిని వశపఱుచుకొని, రాజకార్యములు చక్కఁ బఱుచుకొని విజయనగర సంస్థానమునకు తన్ను దివానుగా నేర్పాటుచేయించుకొని తనపుత్త్రుని స్వీకారమునుస్థిరపఱిపించుకొని, మరల వచ్చెను. ఈ యేర్పాటుల వలన విజయరామరాజుగారు పేరునకు రాజుగా నుండినను నిజమైన యధికారమంతయు సీతారామరాజుగారి చేతిలోనే చిక్కెను. ఈ విషయమై విజయరామరాజుగారు కంపెనీవారికి మొఱపెట్టుకోఁగా పెట్టుకోఁగా తుదకు వారాయనను దివాను పనినుండి తొలఁగించి విజయనగరము విడుచునట్లుత్తరువు చేసిరి. అందుపయిని సీతారామరాజుగారు విజయనగరము విడిచి సింహాచలము నివాసముగా నేర్పఱచుకొని యక్కడ కొంతకాలముండి, తరువాత

మరల తమ్మునిని మంచిమాటలాడి 1790 సం॥రమునం దొకసారి యు 1792 సం॥రమునం దొకసారియుమరల సంస్థానములోదివా నుగాఁ బ్రవేశించి, కడపటిసారి కంపెనీవారిచే చెన్నపురికిఁబోవు నట్లుత్తరువు చేయఁబడి నెలకయిదువేల రూపాయిల యుపకార వేతనము మీఁద 1793 సం॥రము నందక్కడకుపోయి చేరెను. సీతారామరాజుగారి దుష్పరిపాలనము మొదలయిన కారణము లచేత విజయరామరాజుగారు ఋణముల పాలగుటయే గాక కంపెనీవారికి కట్టవలసిన కప్పమునుసరిగా కట్టలేక యాఱులక్షల యిరువదియైదువేల రూపాయిలవఱకును బాకీపడిరి. అందుచేత కంపెనీవారు సంస్థానమును తమపాలనమునకుఁ దీసికొని విజయ రామరాజుగారిని రాజ్యమునువిడిచి మచిలీబందరులో వాసము చేయునట్లుత్తరువుచేసిఆయనకు ముప్పదివేలరూపాయ లొక్కసారి గా రొక్కమిచ్చెదమనియు నెలకు 1200 రూపాయిలు వ్యయ ములకిచ్చెద మనియుఁజెప్పిరి. ఆయన స్వదేశమును విడుచుట కిష్టము లేని వారయి బందరుపురమునకుఁ బోవు మార్గమునబ యలుదేఱి యైదాఱుక్రోసుల దూరము పోయి యక్కడనుండి పరివారముతో వెనుకఁదిరిగి పద్మనాభమునకుఁ బోయి యక్కడ నుండి తాను ప్రయాణము చేయలేక పోవుటకు సాకులువ్రా యనారంభించెను. విజయరామరాజుగా రక్కడ నున్న కాలము లో రాచవారును నాలుగువేల సైనికులునుబోయి యాయనను

జేరిరి. కంపెనీవారికీసంగతి తెలియఁగానే యిరువదినాలుగుగంటల కాలము గడువిచ్చి యాలోపల నతఁడు బందరు మార్గమున బయిలుదేఱని పక్షమున బలత్కారముగాఁ బంపవలసినదని విశాఖపట్టణములో నున్న సేనానాయకున కుత్తరువుచేసిరి. పయివారి యుత్తరువును దెలియఁబఱిచి యింగ్లీషు సేనాధిపతి యయిన పెండర్గాస్టుగారు కొంతసేన (750 భటులు)తో పద్మనాభమునకుఁబోయిరి. 1794 సంవత్సరము జూలై నెల తే 10 ది యుదయమున నింగ్లీషు సేనాధిపతి పద్మనాభపు కొండనుజేరునప్పటికి, విజయరామరాజుగారును బంధువులయిన రాచవారును ఖడ్గపాణులయి లోఁబడక యుద్ధముచేసి వీర మరణము నొందుటకు నిశ్చయించుకొని యందఱును పద్మనాభస్వామి ప్రసాదమును స్వీకరించి యుద్ధోన్ముఖులయి నిలిచి యుండిరి. నాఁడు సూర్యోదయకాలమున నింగ్లీషుసేనలకును రాజుగారి సేనలకును ముప్పావు గంటసేపు ఘోరయుద్ధము జరిగినది. అంతట రాజుగారి సేనలన్నియు చెల్లాచెదరయి పాఱిపోయినవి. రణరంగమునకుఁబోయి చూడఁగా రణనిహతులై వీరశయనము నొందినవారి శరీరములక్కడ మున్నూటతొంబ్మది కనఁబడినవి రణభూమి నలంకరించిన మున్నూటతొమ్మిదింటిలో నిన్నూటయెనుబది రాచవారి దేహములు. రణరంగమధ్యమునఁ బడియుండిన విజయరామరాజుగారి శవము చుట్టునుకోట కట్టినట్లుగా సంస్థానములో నున్న తస్థితిలో నుండిన యుత్తమ క్షత్రియుల శవములు

నలువదిగుండుదెబ్బలతో బడియుండెను. ఇట్లు మరణమునొందిన వారు గాక పాఱిపోయిన వారిలో నెందఱికి గాయములుతగిలినవో తెలియలేదు. ఇంగ్లీషుసైనికులలో మృతినొందిన వారు పదముగ్గురు, గాయపడిన వారఱువదియొక్కరు. ముప్పదియేండ్లక్రిందట బొబ్బిలికోట ముందు పెదవిజయరామరాజుగారు హతులైనట్లే, మనకవిందుని కాలములో నుండిన యీచిన విజయరామరాజుగారు పద్మనాభపుకొండ ముందు నిహతులైరి. మన కవి కాలముతో సంబంధించిన చరిత్రమింతే. తండ్రిమరణమును విని యప్పటికెనిమిది సంవత్సరములు ప్రాయము వాఁడైన నారాయణబాబుగారు తల్లితోడ గూడ కొండదేశమునకు పాఱిపోయిరి. కాని కంపెనీ వారాయనను బిలిపించి దొరతనమిచ్చిరి." (రావుబహదూరు క॥ వీరేశలింగముపంతులుగారు ఆంధ్రకవుల చరిత్రము. తృతీయభాగము పుటలు. 69-75.)

పాఠక మహాశయులారా! రాజులచేతను గవిరాజులచేతను,విలసిల్లిదిగంత విశ్రాంతమగు కీర్తినిగాంచిన శ్రీపూసపాటి మహారాజవంశమును గూర్చి వ్రాయవలెనన్న నొక ప్రత్యేక గ్రంథమగును. అంత విపులముగ నిచట వివరింప నవకాశము లేనివాఁడనై శ్రీవీరేశలింగము పంతులగారి గ్రంథమునందు సంగ్రహముగ వ్రాయబడిన చరిత్రమును గైకొని యిచట నుపయోగపఱచు కొంటిని.

సూరకవి తనగ్రంథముల నన్నిటిని రామచంద్రపురరామలింగేశ్వరున కంకిత మొనర్చెను. గ్రంథములు దేవాంకితములైన కారణముచేతఁ గవి కాలనిర్ణయమునకు సౌకర్యము నియ్యఁజాల కున్నవి. అయినను నితఁడు తనప్రభువులగు విజయనగర పురాధీశులపైఁ జెప్పిన చాటుపద్యముల వలనఁగాల నిర్ణయము చేయుటకు వీలగపడుచున్నది. పూర్వోదాహృతములైన "మెత్తనైనట్టి యరఁటాకు మీఁదఁగాక" అను గీతపద్యమును "ఢిల్లీలోపల గోలుకొండ పురినిండెణ్" అను వృత్తమును, క్రీస్తుశకము 1746 సంవత్సరప్రాంతమున * బాదుల్లాఖానునకును మొదటి పెదవిజయరామ మహారాజునకును జరిగిన యుద్ధమును గూర్చి సూరకవి చెప్పియున్నాఁడు. దీనిని బట్టి సూరకవి 1738 మొదలు 1757 వఱకు రాజ్యముచేసిన పెదవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నున్నాఁడనుట స్పష్టము.

పెదవిజయరామరాజుగారి తర్వాత ఆనందగజపతిమహారాజుగారు రాజ్యమునకు వచ్చి కొలఁది కాలము మాత్రము

---

* "స్న 1156 ఫసలీ 1746 సంవత్సరములో జాఫరల్లీఖానుడికి అయివజుగా బహుదుల్లాఖానుడు శ్రీకాకుళం పరగణాకు ప్రవేశించినాఁడు. అదివరకు జాఫరల్లీఖానుడు 6 సంవత్సరములు హాకీంగిరిచేసినాఁడు. అటు తరువాత బహుదుల్లాఖానుడికిన్ని విజయరామరాజుగారికిన్ని హవేలీపరగణాల నిమిత్తమున్నూ జమాబందీఖణా ఇంచడం నిమిత్తమున్నూ జవాబు సవాలు నిమిత్తమున్నూ లడాయివచ్చి కలహంచేస్తూ యున్నంతలో" (......శ్రీవిజయనగరం సంస్థానం డెయిరీమెమోరాండము. 1652—1845.)

రాజ్యముచేసిరి. ఆయన స్వర్గస్థులైన పిదప "చినవిజయరామ మహారాజు"గారు సింహాసనమునకు వచ్చి 1760-1794 వఱకు ను రాజ్యముచేసిరి. ఈమహారాజుగారి కాలముననే మన కవి గారి ప్రభచాల హెచ్చుగ నుండెను. సూరకవి యీచిన విజ యరామమహారాజుగారి కాలమున నున్నాఁడనుటకు నిదర్శనము లు పెక్కులుగలవు. ఒకటి రెండింటిని మాత్రమిచటఁ జూపు చున్నాఁడను.

శ్రీ వత్సవాయి తిమ్మజగపతి మహారాజుగారి రాజ్య కాలమున 'పెద్దాపురము'లో నొకప్పుడు రాజులందఱు (తమ బంధువర్గములోని వారును మిత్రమండలిలోని వారును నగు మహారాజులు) సభచేసి కూర్చుండి యుండఁగా సూరకవి తన ప్రభువును స్తుతించుచు.

ఉ. రాజుకళంకమూర్తి రతి ♦ రాజు శరీరవిహీనుఁడంబికా
రాజు దిగంబరుండు మృగ ♦ రాజుగుహాంతర సీమవర్తి వి
భ్రాజితపూసపా ద్విజయ ♦ రామనృపాలుఁడు రాజుగాక యీ
రాజులు రాజులే పెనుత ♦ రాజులుగాక ధరాతలంబునన్.

అను నీపద్యమును సభాసమలైన రాజులవంకఁ జూచుచు నభిన యముతోఁ జదువనందలి కడపటివాక్యము తమ్ము నుద్దేశించి కవి చెప్పెనని యభిప్రాయపడి మహీపాలురందఱొక్కుమ్మడిఁ గోపమును జూప నతఁడించుకేనియు జంకక పద్యార్థమునుచేట

త్తల్లమగ విప్పిచెప్పి వ్రాసెనందఱను శాంతచిత్తులుగఁ జేసెనని ప్రబలమగు నొక వాడుకకలదు. శ్రీవత్సవాయి తిమ్మజగపతి మహారాజులుంగారి రాజ్యకాలము క్రీ॥ శ॥ 1759 మొదలు 1797 వఱకుఁగల కాలమైనందున నీయనకు సమకాలికుఁడు చినవిజయరామ మహారాజనుట స్పష్టము. ఆ కారణము చేత సూరకవి చినవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నున్న వాఁడని చెప్పుటకేమియు నాక్షేపణములేదు.

ఇంతియ కాక చినవిజయ రామమహారాజునకు సమకాలికుఁడై * శృంగవరపుకోట జమీని బరిపాలించు చుండిన శ్రీ [illegible] రాజు తన స[త్త్వ]మును, ఎదిరి స[త్త్వ]మును దెలియనివాఁడై [illegible] గులఁ బ్రబలులై యున్న విజయనగర పురాధీశులమీఁదికి [illegible]

(1) * " ....అంతట కాశీపతిరాజుగారి శృంగవరపుకోట [illegible] దండుయె[త్తి] [illegible]హిందిగే వర్కువారు లొంగుపాటులో రానందున [illegible] వ్రియత్నాలు [illegible] కోట మాత్రింపట్టుకొని రాజ్యం స్వాధీనం తెచ్చుకున్నారు. గన్కవారు [illegible] ప్రవేశించి పితూరీచేస్తూ వచ్చినారు. యీ కాశీరాజుగార్కి ముగ్గురు కొమాళ్ళు. వారి పేర్లు వీరభద్రిరాజు, వీరము[కుంద]రాజు, రాజభూపాలరాజు, యీముగ్గిరి కొమాళ్ళతోటివుండగా యీ [కాశీ]పతిరాజు వుండగానే [పెద్ద]కొమారుడైన వీరభద్రిరాజు [illegible]యినారు. అంతట కాశీపతిరాజుకు [illegible] [illegible] [illegible]యున్నారు. గతించినారు. తరువాత వీరముకుందరాజు [illegible]

వెడలి రాఁగనట్టి సాహసకృత్యమును బరిహసించుచు సూరకవి యిట్లొక పద్యమును జెప్పి యున్నాఁడు.

గీ. విజయరామ మహారాజ ♦ వీరుఁడేలు
పట్టములికించె రాజ భూ ♦ పాలరాజు
కడమ మాటలకేమి యీ ♦ కాలమునను
బుట్టినవ్వేను బులి[illegible] ♦ గొట్టెనగఁబె.

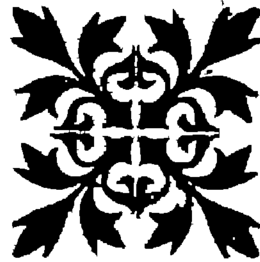
ఈనిదర్శనము కూడ సూరకవి చినవిజయరామ మహారాజుగారి కాలమున నున్నవాఁడనియే నిర్ధారణ మగుచున్నది.

వీర్కి—జేరు దన్తులోత్కా—బహు యుద్ధంచేస్తూ యుండగా ఆ సమయమందు శీతారామరాజుగారికి దయవచ్చి వీరి దేశంవదలినాడు జమాబందీ విస్తరించి కట్టినందున్ను, తాలూకాలో వారికి మానువర్తి మాత్రంగడిచేది. హానిగాని ఘుజానాగాని చేసేటందు—దర్వ్యం మిగిలేదికాదు.'' (పుటలు 15, 18.)

ప్రూసపాటి వారి కైఫీదు.
ఆంధ్రసారస్వత పత్రములు. 10.
విః ఆర్ః జగపతివర్మగారిచే సంపాదితము.

(2) " .... Like other petty chiefs, the Mukkis were evicted by Vizianagram, but in the general confusion consequent on the sequestration of that Zamindari in 1793 (P. 50), one of the old family, Mukki Rajabhupalaraju, took forcible possession of Kasipuram." (Vizagapatam Gazetteer, Vol. 1. Ch. XV Srungavarapukota Taluk, Page 317).

మీఁదఁజెప్పియున్న ప్రకారము సూరకవి క్రీ॥శ॥1720వ సంవత్సర ప్రాంతమున జననమొంది యిరువదియైదు సంవత్సరముల ప్రాయమువఱకు రేగలోనుండి పిదప చీపురుపల్లెకుఁ గాఁపురము మార్చి యామరణాంత మచ్చటనే యుండెను. 1794వ సంవత్సరమునఁ బద్మనాభ యుద్ధములో వీరస్వర్గమును గాంచిన తన ప్రభువగు రెండవ విజయరామ గజపతి మహారాజులుంగారికంటెఁ దొమ్మిదిపది సంవత్సరములు ముందుగ ననఁగా 1785 సంవత్సర ప్రాంతమున నీకవి వరుఁడు కీర్తిశేషుఁడయ్యెను.

ఐదవ ప్రకరణము.

సంస్థానాస్థాన కవి పదము.

సూరకవి తన ప్రభువును విజయనగర సంస్థానాధీశుఁడు నగు చిన విజయరామ మహారాజు నాదరణమును బొంది యాస్థానకవిగానుండెనని ప్రబలమగు నొక వాడుక కలదు గాని యితఁడు విజయనగరమునఁ గాఁపురముండినట్లును నితరులగు నాస్థాన పండితులవలె నిత్యము రాజాస్థానమునకుఁ బోవుచు వచ్చుచుండినట్లును జెప్పుటకు నాధారములంతగఁ గానరావు. ఇతఁడాకాలమున నాస్థానకవి పదమలంకరించి విజయనగరమునఁ గాఁపురముండక చీపురుపల్లెయందే నివసించుచుఁ దఱుచు విజయనగరమునకు వచ్చి తన ప్రభువులనుదర్శించుచు నియమితోద్యోగమును నెఱవేర్చుకొనుచునుండెడి వాఁడు.

సూరకవి ప్రజ్ఞావంతుఁడును విద్యాధికుఁడును నై యుండియుఁ దన స్వాముల యెడలఁ జూపవలసిన వినయమును జూపక యొక విధమగు స్వాతంత్ర్యమును గనుపఱచెడి వాఁడు. స్వతంత్రబుద్ధి కలిగియుండుట ప్రశంసనీయమైననుఁ దన యేలికల పట్ల నవిధేయతను జూపునడవడి మాత్రము శ్లాఘాపాత్రము

కానేరదు. ఇట్టి నడవడి యేకవికిఁ దఱచు గలుగుచు వచ్చిన "దేవిడీ మాన్యాల"కుఁ గారణమని చెప్పుదురు. సూరకవి సహజముగ నిట్టి స్వభావము కలవాఁడు కాకపోయినను నప్పటి దివానును రాజుగారి యగ్రజుఁడును నగు సీతారామరాజుగారు కవి యెడలఁ జూపుచువచ్చిన యనాదరణమును నీర్ష్యయుఁ గొంతవఱకుఁ గారణమై యుండవచ్చును. ఈ సీతారామరాజుగారిని గూర్చి కవికృతమగు రామలింగేశ శతకమును విమర్శించు సందర్భమున నింకముందు వ్రాయుచున్నాను. కాన నిచట విడచితిని.

ఒకనాఁడు మహారాజు, పండితులు కవులు మొదలగు వారితో నిండుకొలువునఁ గూర్చుండియుండ నప్పటి సందర్భము ననుసరించి సూరకవి యాశుగా.

ఉ. "పంతమునన్ నీకుఁ జెల్లు నొక ♦ పాటియమీరుఁడు నీకులక్ష్యమా
కుంతము కేలఁ బూని నిను ♦ గొల్వనివాఁడు ధరిత్రిలోన భూ
కాంతుఁడొకండు లేఁడు కట ♦ కంబు మొదల్గాని గోలకొండ ప
ర్యంతము నీదెకా విజయ ♦ రామనరేంద్ర! సురేంద్రవైభవా."

అనియొక పద్యమునుఁ జెప్ప. దానికి రాజును సభ్యులును మిగులసంతసించి కవిని బహువిధముల శ్లాఘించిరి; కాని సీతారామరాజుగారు మాత్రమొకయద్భుతమగు నాక్షేపణము చేసిరి. ఎట్లనిన ".మండలాధీశ్వరులనిగూర్చి నీకుఁజెల్లు; నీకు లక్ష్యమా

అని యేకవచన ప్రయోగము చేయఁదగునా ? నీవు మహాకవివి యైనను నితరులను మన్నించి నీవు మన్నన గొనవలెను ” అని చెప్ప సూరకవి

* క॥ చిన్నప్పుడురతి కేళిని
నన్నప్పుడు కవితలోన ♦ యుద్ధములోనన్
వన్నెనుమీ 'రా' కొట్టుట
చెన్నగునో పూసపాటి ♦ సీతారామా !. అని బదులుచెప్పెను.

సమయోచితమగు నీప్రత్యుత్తరము సభ్యులకు మోదకరమయ్యెను సీతారామరాజుగారికిమాత్రము ఖేదకారియయ్యె. ఇట్టి కారణపరంపరచే నానాఁటికి సూరకవిపై సీతారామరాజుగారికి ననాదరణము హెచ్చుకాఁజొచ్చెను. కవిపెక్కచోట్లఁదన రామలింగేశ్వర శతకములో సీతారామరాజుగారి చండశాసనత్వమును సూచించుచునేవచ్చెను. మొత్తము మీఁదసూరకవి యొక్క యాస్థానకవి పదము జయప్రదముగను సుఖదాయకముగను వెళ్ళుటలేదు.

---

* శ్లో॥ బాల్యేసుతానాం సురతేంగనానాం ।
స్తుతౌ కవీనాం సమరే భటానాం ।
త్వం కారవాదాహిగిరః ప్రశస్తాః ।
కస్తేప్రభో మోహతరస్సమరత్వమ్ ॥

అను నీశ్లోకమును మనమునందుంచుకొని మీఁది పద్యమును జెప్పినట్లుగ నూహింపవచ్చును.

పూర్వోదాహృతమైన "రాజుకళంకమూర్తి" అను పద్యమును 'పెద్దాపురమునందు' సూరకవి చెప్పినప్పుడు మహారాజును మంత్రి మొదలగు నితరోన్నతోద్యోగస్థులును, పద్యముయొక్క సొగసునకెంతయు మెచ్చి కవికిఁ గనకాభిషేకము చేయించిరఁట; అట్టి యపూర్వ గౌరవమునకు సూరకవి మిక్కిలిగ సంతసించి తనకృతజ్ఞతను బ్రభువునకును, మంత్రియుఁదన బంధుగుఁడు నగు బుఱ్ఱా బుచ్చనామాత్యునకును ననేకవిధములఁ వెల్లడించెను. అభిషేకము చేయఁబడిన బంగారు నాణెములను గవి తప్పక పరిగ్రహించునని మహారాజు లోనగువారు తలంచిరి. కాని సూరకవి మాత్రము వానిని ముట్టఁడయ్యెను. 'పరిగ్రహింపుఁడ'ని చెప్పినపుడు సూరకవి "మహాప్రభూ! ఏలినవారి కటాక్షముచే నింతదనుక స్నానముచేసిన యుదకమును బానముచేయ లేద"నిచెప్ప మహారాజు లోనగువారు సూరకవి నిర్లక్ష్యభావమున కెంతయు నాశ్చర్యపడిరి. విజయరామమహారాజు సూరకవిచెప్పిన సమాధాన మెంతయు యుక్తియుక్తముగ నున్నదని సంతసించి, యతనికివేఱుగ బహుమాన మొసఁగి గౌరవించెను. తాను సుఖముగ జీవయాత్ర గడపఁదగిన యుపపత్తిలేని వాఁడయ్యు ద్రవ్యవిషయమున నిట్టి నిర్లిప్తతను జూపుట యతని స్వతంత్రబుద్ధిని భావదార్ఢ్యమును వెల్లడిచేయుచున్నది.

సీతారామరాజుగారి పట్టెఁగాంచిన విజయరామ మహారాజుగారు సూరకవి ప్రజ్ఞాది విశేషములను బాగుగ గుర్తెఱిఁగి యతని నుచితరీతిని గౌరవించుచు వచ్చిరి. మహారాజుదయనుఁ బాత్రుఁడై సన్నిధివర్తియై మెలఁగుచుండిన పతివాడ పైడన్నయను పేరుగల 'దారోగా' యొక సమయమున సూరకవి యెడల నగౌరవమును జూపెనఁట. దానికి మిగులఁ గుపితుఁడయ్యు సూరన "గోరంతవాఁడైనఁ గొండంత వాఁడైనఁ బగ కనర్హుఁడు నృపపార్శ్వవర్తి" (రామలింగేశ శతకము) అను న్యాయము ననుసరించి దాని కేమియుఁ జేయలేక యూరకుండెను. కాని నాఁడు తాను రాజస్థానమునకుఁ బోయినపుడేదియో సందర్భమున "క॥ ఇత్తడిపుత్తడి యగునా। తొత్తుకు నగలెన్నియున్న దొరసానగునా। యుత్తమకులుఁడౌ నాదౌ। తొత్తెంతలభించినను గులాము గులామే॥" అను పద్యమును రాజు సన్నిధిని జదివి యూరకొనెను. సరసుఁడగు నీవిజయరామ నృపాలుఁడు మీఁది సమాచారమును నెట్టులో తెలిసికొని సూరకవి, మీఁది పద్యమును దన సన్నిధిని జదువుట కది కారణముణముగాఁ దలంచి 'దారోగా' యగుపతివాడ పైడన్నకు దేవిడీ మన్నా యను శిక్షను విధించెను. వాఁడు బుద్ధినెఱిఁగి తన యుపరాధమును సూరకవికి నివేదించి క్షమింపుఁడని వేఁడుకొనఁగ నతఁడీక్రింది పద్యమును జెప్పెనని వాడుకగలదు.

క. మోటమొండకొడుకు ♦ మాటచెల్లినవాఁడు
నన్ను లక్ష్యపెట్టి ♦ నాఁడుకాఁడు;
తెలిసియిప్పుడునన్ను ♦ * దీవింపుమనిపల్కెఁ
బడ్డ (చెమ్మచెక్క)............... ♦ బ్రహ్మవశమె.

ఒకానొకప్పుడు § సత్యవరముజమీందారుల యాస్థానపం
డితుఁడును గవియును నగు రేకపల్లి సోమప్పకవి రాజ సమ్మా
నమును బొందఁగోరి తనప్రభువుల సిఫార్సుగైకొని విజయనగర
మునకు వచ్చి యచ్చటఁ గొన్నిమాసములు నివసించి యుండి
ప్రతిదినము నాస్థాన పండితులతోఁబాటు మహారాజు సన్నిధి
వచ్చుచుఁ బోవుచుండెడి వాఁడు. సోమప్పకవి విజయనగరమున
నున్న దినములలో సూరన, రాజునుదర్శింప నాస్థానమునకుఁ
బోఁగా మహారాజును, దివానగు సీతారామరాజుగారును సోమ
ప్పకవితో మన కవికిఁబరిచయము కలుగఁజేసి, యాపండితుని
ప్రజ్ఞాది విశేషములను వర్ణించి వానికిఁజెప్పిరి. 'యాచకో యాచ
కశ్శత్రుః' అను లోకోక్తి సార్థకమగునట్లుగఁ బ్రథమదర్శన
ముననే సూరకవి సోమకవులకు నొండొరులపై నొకవిధమగు
నీర్ష్యజనించెను. ఈ పండితుని మూలమున నెట్లయినను సూర
కవిని బరాభవింప సీతారామరాజుగారుత్సాహపడుచుండిరి.
తమ యుత్సాహ, సంకల్పములు వెల్లడియగునట్లుగ సీతారామ
రాజుగారు సోమప్పకవి జగదేక పండితుఁడనియు, నతని ప్రజ్ఞాది

* పా॥ దీవించమంటాఁడు.

§ ఇది విశాఖపట్టణముజిల్లాలోని అనకాపల్లి సమీపముననున్నది.

విశేషము లమోఘములనియు, సూరనయెదుటఁ బొగడుటయే గాక యతఁడొక మహాకవీశ్వరుఁడని కూడఁజెప్పుచు వచ్చెను. అంతసూరకవి,సోమప్పకవిని, సీతారామరాజుగారినికూడఁబరాభూతులుగఁ జేయనెంచి సోమప్పకవిపై నీపద్యములనుజెప్పెను.

గీ. దేవునానమున్న ♦ దేశానకొక కవి
యిప్పుడూరనూర ♦ నింటనింట
సీగురార్గురేడ్గు ♦ రెనమండ్రు తొమ్మండ్రు
పదుగురేసికవులు ♦ భవ్యచరిత. (పద్మనాభ)

క. ఏమేమో శాస్త్రింబులు
తామిక్కిలి సతికెనఁటుస ♦ తకనీ కవితా
సామర్థ్యమెటుఁగ సేరని
సోమునిజృంభణము గలదె ♦ సూరునియెదుటన్.

అంత సోమప్పకవి, ప్రత్యుత్తర మియ్యనిచోఁ దనయశక్తి వ్యక్తమగు నని యెంచి యాశుగా నీక్రింది పద్యమును జెప్పెను.

గీ. సోమశబ్దార్థ మెటుఁగని ♦ శుంఠవగుట
వదరితివి గాని సూరుని ♦ రదనపాళి
రాలఁదన్నిన సోముని ♦ లీలఁదెలియ
వైతి, నీగుట్టుబయ లగు ♦ ననుచుఁ గుకవి.

అంతసూరకవి యూరకోనక సోమప్పకవి నుద్దేశించి రెండవపద్యములు చెప్పెను.

క. తెలుఁగున్ గబ్బపురీతులు
కలనెఱుఁగని కుమ్మతర్క ◆ కర్కశమతికిన్
దెలిసెనొక యించుకించుక
వెలివలిగా తన్నుకృపఁగ ◆ విద్యాప్రజాడల్.

క. చెన్నగు నియోగికవనపు
మిన్నా వైదికుని కబ్బి ◆ మించును జెపుఁడా
వెన్నమిసి జున్నుకబ్బాసె
తన్నుకచచ్చినను గాని ◆ ధరలో వన్నెపా॥

దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరముగ.

సీ. తర్కకర్కశబుద్ధులై ◆ తగినవారి
కేమసాధ్య ? మటంచు నా ◆ హింపరాదె
తెలుఁగుమాటలు వ్రాల్చయిదు ◆ తెలిసితాము
కవులమనుకొన్న వెతపాడి ◆ గట్టుమదిని ?

అను నీపద్యమును జెప్పి గడుసరియగు సూరకవినివాగ్యుద్ధమున జయించుట తనకసాధ్యమని యెన్నుఁడై సోమప్పకవి సరస్వతినిగూర్చి యిట్లు పలికెను.

క. జిలిబిలిపలుకుల వెలఁదీ !
పలుగాకినకారగుళ్ళ ◆ పాలైతిగదే
యిలలో వైదికవిద్య
త్తిలకంబులకేదెదిక్కు ◆ తెల్పితివమ్మా.

అంత సూరకవి దీనికిఁ బ్రత్యుత్తరముగ నీక్రింది పద్యముల నుజెప్పెనని వాడుక. వానిలో నొకదాని యభిప్రాయము

మాత్రమిచట వ్రాయుచున్నాను. (పద్యమింత వరకును నాకు లభింపలేదు).

1. "నీకాపురస్థలము తాళ్ళపాలెము, నీ చుట్టములు కల్లూరి వారు, నీయింటిపేరు శేకపల్లివారు, నీవు సోమాహ్వయుఁడవు. ఇట్టి నీవాక్యములెంత వఱకు యుక్తియుక్తములో సభ్యులెఱుంగుదురు గాక."

2. సీ. తట్టెఁడంతవిభూతిఁ ♦ బెట్టి తాతలనాఁటి
కుండనాల్గోనులఁ ♦ గునిపియాడ
మైలగ్రొక్కెడు శాలు ♦ మడతలునెరసిన
బోడిబుఱ్ఱలమీఁద ♦ బొసగఁజుట్టి
పాఁతనీరుంగావి ♦ పంచెలుము.........లో
గనుపింపఁగాడొల్లు ♦ కచ్చగట్టి
యంగవస్త్రంబుల ♦ నతికి కుట్టినయట్టి
దుప్పట్లుపైఁగప్పి ♦ తుదలుచినిఁగి
నట్టి పుస్తకముల ♦ కట్టలుచంకలోఁ
బెట్టివిపంబులు ♦ విడులుకొనుచుఁ
బలుఁగాకిముండబి ♦ డ్డలుశిష్యులనికొండ
లుపచారము ల్సేయ ♦ చుండఁగా స్వ
యంపాక నిష్టుల ♦ మనివంటసాగించి
పదిదినంబుల కొక్క ♦ పట్టుఁబట్టి
సంగీతసాహిత్య ♦ సరసవిద్యలవారి
పాలిటిభూతాల ♦ పగిదిఁదనరి
యెంతచక్కని శ్లోక ♦ మేనిఁబద్యంబేని
రసమెఱుంగకముక్క ♦ రతవహించి

యితఁడుపండితుఁడుగాఁ ♦ డితఁడుతార్కికుఁడుగా
డితఁడుశాబ్దికుఁడుగా ♦ డితఁడుసత్కవి
యారసజ్ఞుండుగాఁ ♦ డనిచుల్కనాడుచు
ఘనవిస్తృహరణ దు ♦ ష్కర్మలగుచుఁ
బరఁగుచుప్పండితే ♦ బ్రహ్మరాక్షసులచేఁ
గవితాగసజ్జత ♦ గట్టువడియెఁ
గాన నేరీతిఁజూచెదో ♦ కరుణమాద్ర
శుకకవిత్వమేరీతిని ♦ నూటిఁజేసి
రక్షఁజేసెదొ నీవెమా ♦ రక్షకుఁడవు
జానకీరామదేవతా ♦ సార్వభౌమ.

ఈరీతిగ వీరిరువురకును జనించిన పరస్పరవైరము వీరి యామరణాంత ముండెను. తనకు సూరకవిపైఁగల వైషమ్యమును బ్రతిబింబింపఁ జేయునట్టి పద్యములను సోమప్పకవి తన ప్రబంధమగు "రుక్మవతీపరిణయమునఁ" గృత్యాదిపద్యములలోఁగుకవి నిందాసందర్భమున వ్రాసి యున్నాఁడు. ఆపద్యములిందుఁబొందు పఱుపఁబడినవి.

మ. కనవృత్తుల్ గుణముల్ గణింపక యలం ♦ కారంబులున్ రీతులున్
ఘనవాక్యార్థపదార్థ సంగతు లెఱుం ♦ గన్నేరకే యూరకిం
పునఁబ్రాబంధికులైరి కొందఱుకవుల్ ♦ 'పుష్పైర్యథాశోలభ్యతే'
యనువాక్యంబు ప్రమాణమయ్యె నిపు ♦ డాహా చిత్రమిద్ధారుణిన్.

చ. పరకవులంచుఁ గొందఱట ♦ వారలుసాహితిలేకయే కవీ
శ్వరులట వాగ్ధురీకలన ♦ చాలఁగఁ గద్దట చిత్రమయ్యెడిన్
వరములొసంగు దైవములు ♦ వాగ్ధురినిచ్చుచు శాస్త్రిపంగతిన్
పరమిడలేరె సిగ్గెడలు ♦ వాదులుగాక కవిత్వరీతులే.

సూరకవి కాశ్రియులైన చినవిజయరామ మహారాజు గారు సరసులనియుఁ బండితావలంబకులనియుఁ గవిపోషకులని యు మీఁదఁజూపియుంటిని. వీరుభయభాషల యందునుజక్కని పాండిత్యము గలిగి రెండింటియందును సరసమగు కవిత్వము చెప్పుసామర్థ్యము గలవారై యుండిరి. పెద్దాపురసంస్థానాధిపతు లయి వీరు చెప్పిన సంస్కృతశ్లోకము నిందుఁ దార్కాణముగ జూపుచున్నాఁడను.

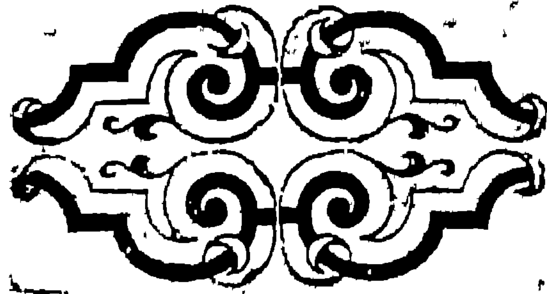
శ్లో॥ అంభోజంకలయన్ సదృక్షమవనే సాహిత్యరీత్యాం దృశో ।
రమ్యాంథాతారమపారసంపది మహాభావే యశోరాశిషు ।
శత్రూణాం పురభంజనే ధృతి గుణేకించోరగేంద్రంమతి ।
ప్రాగల్భ్యప్రతిభాతి తిమ్మనృపతిః పాకాహితప్రాభవః ॥

ఈ విజయరామ నృపాలుని గూర్చి ప్రశంసించుచుఁ గీర్తిశేషులగు గురజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు తమకవి జీవితములలో నిట్లు వ్రాసియున్నారు. "ఈరాజశిఖామణి యు ద్ధమందు మడసిన వానికి వీరస్వర్గమున్నదా యని పలికిన వారిం గూర్చి చెప్పిన యొకపద్యము.

ఉ. ఇంచుక నూచివేదన సహింప ♦ చినమాత్రనృపాంగనాకు చో
దంచితసౌఖ్యకేళి సత ♦ తంబునుగంచుకె గాంచునెట్లు దు
ర్వంచిత తీవ్రబాణనిక ♦ రక్షతబాహుల కబ్బవేమరు
చ్చంచలలోచనాధునవ ♦ చన్తబకవ్యతిషంగ సౌఖ్యముల్.

ఈపద్యంబుచే నీవిజయరామమూర్తి కవియనియు సర సుండనియు నెంచదగియున్నది."

శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు మీఁది పద్యము విజయ రామనృపాలుని దని భ్రమపడిరి. కాని యియ్యది జక్కన కవి ప్రణీతమగు విక్రమార్కచరిత్రమునఁ జతుర్థాశ్వాసము నందున్నది. సందర్భానుసారముగ మహారాజీపద్యమును సభయందుఁ జదివియుండవచ్చును. ఉదాహరించుటకుఁ బద్యములు లభ్యము కాలేదు గాని యీమహారాజునకుఁ గవిత్వము చెప్ప సామర్థ్యముండెనని ప్రబలమగు వాడుకమాత్రము కలదు.

ఆఱవ ప్రకరణము

దే శా ట న ము.

సూరకవి సంవత్సరమునకు రమారమి యైదాఱుమాస ములు దేశాటనముచేయుచుండెడివాఁడు. ఇతఁడు ప్రతిసంవత్స రము వస్త్రాశనమునకై పర్లాకిమిడి, పాలకొండ, బొబ్బిలి, చెముడు, శృంగవరపుకోట మొదలగు స్థలములకుఁ బోవు చుండెను. ఒక సమయమున నతఁడు పర్లాకిమిడికిఁబోయి యాసంస్థానము నఁగల రాజకీయోద్యోగుల సాహాయ్యమున రాజునుదర్శింపఁ గోరఁ బండితాదరము లేనియొక ముఖ్యోద్యోగస్థుఁడు రాజు గారిని దర్శింపనదిసమయముకాదని సాకులుసెప్పి కవికినాశాభం గము కలుగఁజేసెను. తనకుఁగలిగిన యనాదరణముకారణమున నాపట్టణమున నుండుటకిష్టములేని వాఁడై సూరకవి సమీప గ్రామమునకు నడవిమార్గమునఁ బోవుచుండెను. ఆకాలమున నక్కడి యడవులలోని తోవలకు "జంతు"లని పేరు. ఆజం తు'లలో నొకటి యగు 'రామజంతి'ని గవియిట్లు వర్ణించిచి యున్నాఁడు.

గీ. తరుశిఖర చుంబితామృతాం ♦ శుస్రవంతి
దళితనక్షత్ర పరి (వృష) ♦ తపనకాంతి
సమదవేష్టిత సకలభూ ♦ (జానితాంతి)
ప్రకట సీంకృపవనదంతి ♦ "రామజంతి".

ఇది యిట్లుండ సూరకవిరాక రాజునకెట్లో తెలిసెను. అంత నాతఁడు జరిగినదానికెంతయు వగచి సూరకవిని మరలఁ దన పట్టణమునకు రప్పింపనెంచి సవారితోఁ దనమంత్రిని రామజంతి మార్గమున నంపెను. మంత్రిప్రార్థనఁ దాఁటఁజాలక సూరకవి పర్లాకిమిడికిఁ దిరుగవచ్చి మహారాజుచే నుచితరీతిని గౌరవింపఁబడి తగిన బహుమానమునందెను. ఆసమయమునఁ గవి యామహారాజుగారిపైఁ జెప్పిన పద్యములలో లభ్యమైన వానిని నిందుఁబొందు పఱచితిని.

క. గోవిందద్వాదశివలె
నేవచ్చితిరాకరాక ♦ నీనగరికి నో
పావనగుణ నారాయణ
దేవుమహారాజ ! సాహి ♦ తీనవభోజా.

క. నీవిచ్చుభత్యఖర్చ్చక
భూవల్లభుఁడిచ్చుత్యాగ ♦ మునకెనవచ్చున్
పావనగుణనారాయణ
దేవుమహారాజ ! సాహి ♦ తీనవభోజా.

క. వారిధికిని వారిధియే
మేరునగంబునకు సాటి ♦ మేరునగంబే
నారాయణదేవునకు సరి
నారాయణదేవుగాక ♦ నరపతులెదురా!

ఆకాలమున, పర్లాకిమిడివారికిని విజయనగరము వారికిని బరస్పరవైరము కలిగియుండెడిది. అయినను విజయనగరాస్థాన

కవీశ్వరుఁడగు సూరకవి తమపురమునకు వచ్చినప్పుడెల్లను, పర్లా
కిమిడి ప్రభువులగు నారాయణదేవుగారు వాని నుచితరీతిని
గౌరవించి దివ్యరూపమగు బహుమాన మొసంగుచు వారి
యౌదార్యమును వెల్లడించుచుండిరి. మీఁది పద్యములు నారా
యణదేవుమహారాజు సరసుఁడనియుఁ బండితావలంబకుఁడనియు
దానశీలుఁడనియుఁ జాటుచున్నవి.

సూరకవిని వర్షాశనమొసంగి గౌరవించు మన్యపుసంస్థా
నములలోఁ బర్లాకిమిడి యొకటిగా నుండెను.

ఒకానొకప్పుడు సూరకవి పాలకొండకుఁ బోయియుం
డెను. ఆకాలమున రామభద్రరాజను పేరుగల యాతఁడుదానిని
పాలించుచుండెను. రాజుగారి దర్శనము చేయింపుఁడని మంత్రి
లోనగు వారిని జాలదినములు సూరకవి యాశ్రయించెను.
ఏకారణముననో సంస్థానమునందలి యున్నతోద్యోగస్థు లితని
విన్నపమును మన్నింపక, వీనియెడల ననాదరణఁ జూపిరఁట. అం
త సూరకవి మిగుల ఖిన్నుఁడును గుపితుఁడునునై యీక్రిందిప
ద్యములను జెప్పెనని వాడుక.

శా. రాజా జారుఁడు మంత్రినిర్దయుఁడు నీ ♦ రాష్ట్రంబులో పెద్దలా
త్రోజుల్ కొండలు జీవహింసను సం ♦ కోచింపరెవ్వారికిన్
బ్రాజీవీమాయురు ; పాలకొండపురిలో ♦ దాక్షిణ్యశూన్యత్వమీ
షాజీపట్టణమేల వచ్చితిని నా ♦ పాపంబు సర్వేశ్వరా.

మ. నరసింగుండును వెంకపాత్రుఁడు మగ్గ ♦ ప్పాపాత్రుఁడున్ నాయుఁడున్
శరభాపాత్రుఁడు పాలకొండధరణీ ♦ సామ్రాజ్యధౌరేయులై
ధరవర్ధిల్లెడు రామభద్రనృపునా ♦ స్థానంబునన్ బంచముల్
చిరకాలంబుగ వీరివెంటఁదిరుగన్ ♦ ఛీ ! ఛీ! మనం బొప్పునే.

ఇట్లాగ్రామ మందు రవంతయును సమ్మానంబుఁ గానక వేఱొక గ్రామంబునకుఁ బోవనుద్యుక్తుఁడై పండితావలంబకుఁడని ప్రసిద్ధిగన్న యాగ్రామవాసుని దేవాంగుని బత్తుల అయ్యన్నను జూడఁగోరి దగ్గఱ సాగుచుండుసంతకు బట్టలమ్ముకొనుటకై వెళ్లుచుండిన అయ్యన్ననే "అయ్యన్న గ్రామమున నున్నాఁడా? లేక సంతకు వెళ్ళినాఁడా? నేనిప్పుడతని యింటికి వెళ్ళినచో నతనిఁజూడఁగలనా?" అని ప్రశ్నించెను. పండిత పక్షపాతియు నుదారశీలుఁడును నగు, అయ్యన్న తన్నుఁ బ్రశ్నించిన యతఁడు సూరకవియని తెలిసికొనిన వెంటనే సంతకుఁబోవుటమాని వేఱొక త్రోవను దనయింటికేఁగి సూరకవిరాకకు నిరీక్షించుచుండెను. సూరకవియు, అయ్యన్న యింటికేఁగియతనివలన మంచి సమ్మానమును (అయ్యన్న తాను స్వయముగ నేసినట్టి విలువగల యొక పంచలచాపును దాని పొరలయందు పదునారు రూపాయలను నుంచి కవికి బహుమానముగ నొసఁగెను.) బొంది యానందించినవాఁడై యాతనిపై నీక్రిందిపద్యములను జెప్పెను.

క. మూఁ డేబదు లెవరుండును
మూఢములనదిగాన తేరు ♦ ముల్లోకములన్

వాడుకపడవలె మనుజుఁడు
వేడుకతో బత్తులయ్య ♦ విసఁగదవయ్యా.

క. ఇచ్చెడివానికి రణమునఁ
జొచ్చెడివానికిని గాని ♦ సురుచిరకీర్తుల్
వచ్చునె ? పందకి లోభికిఁ
బచ్చని విలాకునివయ్య ♦ బత్తుల అయ్యా.

గీ. చేసుఁబట్టువేళఁ ♦ జెలఁగియేడ్చును బిడ్డ
యంతకంతసుఖము ♦ నదియొయిచ్చు
నర్థియాడుగువేళ ♦ నదికష్టమనిపించు
ననఘచరిత బత్తు ♦ లయ్యనార్య.

క. ఎత్తెఱుఁగ దూళ్లకంబఁడు
సొత్తెడు దుప్పాడజగ్గ ♦ కునకపుదాతల్
ఉత్తమకవుల నెఱింగిన
బత్తుల యయ్యన్న యీగి ♦ పాటినిజేయర్.

పాలకొండ తాలూకా మిగుల ఫలవంతమైనది. తృణకాష్ఠజల సమృద్ధిఁగలిగి సస్యపూరితములగు కేదారములచే నొప్పియున్న యానాఁటిపాలకొండ జమీని గవి యిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

శా. క్షేమాకీర్ణవికీర్ణధామములఁన ♦ క్షీరేక్షురంభాటవీ
స్తోమంబుల్ బహుశాలిధాన్యతతులె ♦ చ్చోటన్ నదీమాతృక
గ్రామంబుల్ బహుశాగ్రహారములనే ♦ కంబుల్ ధరన్ జూడఁగా
తామంబన్నదిలేదు క్షీరగిరినే ♦ కంబందునెందేనియున్.

వీరఘట్టమునకుఁ బోవుట.

పాలకొండకు సమీపమున నున్న వీరఘట్టములోఁ బర్వతాలు, అనుపేరుగల పండితమన్యుఁడగు నొక కోమటికవీశ్వరుఁడుండెడివాఁడు. అల్పవిద్యగలవాని కహంభావము మెండను లోకోక్తిసార్థకమగు నట్లుగ నీకోమటి కవి తన కాలములోనున్న కవీశ్వరుల నందఱను హేళనచేయుచు నవమానించుచుండెడివాఁడు. రాజాముకుదగ్గఱగనున్న యిల్లంనాయుడువలస కాపురస్థుఁడగు కొట్రి బాలకవి యను నొక యుత్తమ కవీశ్వరు నీపర్వతాలు, అవమానముచేయ దానికా బాలకవియు నతని పక్షమువారగు వీరఘట్టము కాపురస్థులు కొందఱు బ్రాహ్మణులును గలసి యెటులనైన నీవైశ్యకవీశ్వరునకు శృంగభంగము గావింపఁ దలంచి నాఁడు పాలకొండవచ్చి యున్న సూరకవిని దమ గ్రామమునకు రప్పించిరి. తనశక్తియు నెదిరిశక్తియుఁ గుఱుతెఱుఁగని బర్వతాలు సూరకవి బాలకవిగార్లతోఁ బోటీకి నాశుకవిత్వ ప్రదర్శనము చేయ నొడంబడెను. గ్రామములోని పెద్దలు తగవరులుగాఁ గూర్చుండిరి. నిర్ణీతకాలమగు నొక జాములో బాలకవి సూరకవిగార్లతో సమముగఁ బద్యములు చెప్పలేక పర్వతాలు తనయసమర్థతను నొప్పుకొని క్షమింపుఁడని సూరకవికిఁ బాదాక్రాంతుఁడయ్యెను. ఆసందర్భమున సూరకవి చెప్పినపద్య మిట్లున్నది.

గీ. వరుని నొగలిమీఁద ♦ హరియున్నచందాన
సూరకవివరేణ్యు ♦ జోగఁగూడు

కోటప్రోలకవిము ♦ కుంటవాణ్ణాటికిఁ
బర్వతాలుగాఁడు ♦ పాఱిపోయె.

తన్నవమాన పఱచిన కోమటికవికిఁ దగినట్లుగ గర్వపరి హారమైన దున కెంతయు సంతసించి యాశ్చర్యమునందుఁ దన కు సాహాయ్యపడిన సూరకవిని శ్లాఘించుచు బాలకవి యీ క్రిందిపద్యమునుఁ జెప్పియున్నాఁడు.

క. అంతాకవులముగామా
అంతింతో పద్దైమైన ♦ నల్లగలేమా
దంతివి నీతోసమమా
కాంతానుమబాణ! సూర ♦ కవివెర్రజాణా.

వీరఘట్టముకుదగ్గఱగనున్న 'వట్టిగెడ్డ'పయి నేలకోసూర కవి యొకపద్యమును జెప్పియున్నాఁడు. ఆపద్యమునందలి యొక పాదము మాత్రము మనకు లభించినది.—"వట్టిగెడ్డకు పదివేల వందనములు"

ఒకప్పుడు సూరకవి బొబ్బిలివెళ్లియుండెను. ఆకాలమున బొబ్బిలికిఁ విజయనగరము వారికిని బొబ్బిలివారికిని బద్ధద్వే షముగా నుండినను సూరకవి తమపట్టణమునకు వచ్చినాఁడని వినినతోడనే బొబ్బిలిరాజుగారతనికిఁ దగిన సదు పాయములనెల్ల జరుపవలయునని తన యుద్యోగస్థులలో నొక రిని నియమించిరి. సూరకవి యిట్లు గౌరవింపఁబడి మరుచటి దిన ము రాజును దర్శింప నాస్థానమునకుం బోయెను. కొండొక సేపు

రాజుగారు కవితో లోకాభిరామముగ సంభాషించి ప్రసంగవశమున విజయనగర ప్రభువులను గూర్చి మిక్కిలి లాఘవముగ మాటలాడ సూరకవి యట్టి దానికిం గొంచెమైనను సహింపకరాజుగారికి విరసముగం బ్రత్యుత్తరమిచ్చి తనప్రభువులయెడలందనకుంగలవిశ్వాసమును వెల్లడించెను. అంతరాజుగారికిమిగులంగోపమురాంగ సూరకవి సభయందుండ నిష్టములేని వాండై వెడలిపోయెనను నీమొదలగు వింతలు జరిగినట్టుగ నొకవాడుక కలదు. దీని యథార్థమును స్థిరపఱుప గవికృతములగు చాటుపద్యములేవియుంగానరావు. కాని యొకవిషయము మాత్రము మిక్కిలిగవ్యాపించి యున్నది. ఆనాండు సూరకవి సభవిడిచిబసకువచ్చి భోజనాది కృత్యములు నిర్వర్తించుకొని రాత్రి రెండు యామములకాలము నిదురించి వేకువజామున బయలుదేఱి షికారుగంజి అడవిగుండా స్వస్థలమునకుం బోవుచుండెను. అప్పుడచ్చట నాయుధపాణులగు కొందఱు బోయవాండ్రు కవిని జంప టకుసంసిద్ధులుకాంగా వారికిభయోత్పాతమగు నట్లు సూరకవి కిరుప్రక్కల ధనుష్పాణులగు రామలక్ష్మణులును వారి చెంగట సుగ్రీవాంజనేయులును నిలిచినట్టుగ వారికింగన్పట్టవారందఱు స్మృతిందొలంగిన వారై కొంత తడవూరకుండి తెలివివచ్చిన పిదపంబట్టణమునకుం బోయి యీవార్త పురజనులకు నెఱింగింప వారెల్లరాశ్చర్యమగ్నులయిరంట ! ఈవిషయమునుస్థిరపఱుప సూరకవికృతమని వాడుకలోనున్న పద్యమిట్లున్నది.

మ. హనుమంతుండెదుటన్ దివాకరసుతుం ♦ (డాచెంత) సౌమిత్రియున్
(దను సేవింపఁగ) జానకీవిభుఁడు (వా ♦ త్సల్యంబుతో నిల్చి) యిం
(పున నన్నెప్పుడు) గాచుచుండగను నీ ♦ బోయాధముల్ కిన్కచే
ననుఁజంపంగలవారె? రావుకులజ ♦ స్వామి! రంగరా (యోత్తమా!)

ఇట్లు బోయలబారి నుండి తప్పించుకొని * మఱునాఁటి జాముప్రొద్దు వేళకు మరడామునకు సమీపముననున్న యొకతోఁటలో బసచేసి వంటచేసికొని భోజనముచేయుటకు నొక యరఁటాకు నిమ్మని యచ్చటనున్న కూరాకుల మల్లిగాని నడుగ వాఁడాకు నీయక కవిని నిరాకరించెను. అంతట సూరకవి కుపితుఁడై “కూరాకుల మల్లిగాఁడు కూలెన్ నూతన్” అని తిట్టెను. “సూరకవి తిట్టు కమసాలి సుత్తిపెట్టు” అను దానికి నిదర్శనముగ నేతము త్రోయుచున్న మల్లిగాఁడు నూతిలోఁ గూలెనఁట! ఇది జరిగి యిప్పటికి రమారమి నూటయేఁబది సంవత్సరములైనను నిప్పటికిని మరడామునకు దగ్గఱనున్న యొక గచ్చునూతికి “సూరన్నగారి నుయ్యి” అని యాప్రాంతమున వాడుక గలిగియున్నట్లు నామిత్రులలో నొకరగు శ్రీ బుద్ధరాజు వేంకటపతిరాజుగారు చెప్ప

* ఈసందర్భమునందే కవిగారు “ఆర్తజనరక్షణా వాయు ఆంజనేయ” అను మకుటముతో నూరుపద్యములు చెప్పినట్టు వాడుకకలదు. వానిలో నేబదిపద్యములు గల యొక ప్రాచీనతాళపత్రగ్రంథము తమయొద్ద నున్నదని నా మిత్రులలో నొకరగు మద్దాల గున్నయ్యశాస్త్రి బి. ఎ. గారు చెప్పినారు. కారణాంతరములచే నయ్యది సమయమునకు వారు నాకుఁ బంపఁజాలినారు కారు. ‘అడిదమువారి చాటువులు’ అను పేరను నేను ప్రచురింపఁబోవు పుస్తకమునం దాపద్యములను జేర్పఁగల వాఁడను.

చున్నారు. ఈనూతికి సమీపముననే నాఁడు సూరకవి బసచేసి యుండెనని తోఁచెడిని. లేనిచో నీనూతికి "సూరన్నగారి నుయ్యి" అను వాడుక కలుగ నేరదు.

ఆ పైపున నున్న పాచిపెంట, చెముడు, శంబరపురము మొదలగు మన్యపుజమీలకు వెళ్ళినప్పుడు చెప్పినపద్యములుగాఁ గన్పడు వానిలోఁ గొన్నిటిని మాత్రమిందుఁ బొందుపఱచు చున్నాను.

* క. అర్బుదములు నిర్బుదములు
బర్బరదేశాధిపతులు ♦ వడిగాపులు నీ
దర్బారునఁ బడియుందురు
దోర్బలసంపన్న ! మన్నె ♦ దొరయొరకన్నా.

---

* ఈపద్యమును అందరిమన్నెదొరలపైఁ జెప్పినట్లుగ గనఁబడుచున్నది. ఔచిత్యమును బాటించ మికి దీనినిదార్కాణముగ నీయవచ్చును. ఇందుఁ జెప్పఁబడిన యొరకన్న శ్రీమంతుఁడును కృషీవలుఁడునునగు నొకమన్నెదొర గాని కవిగారు వర్ణించినట్లుగ బ్రహ్మాండ నాయకుఁడు మాత్రముగాఁడు.

న్యూనాధిక్యములను బాటించమికి నింకొక దార్కాణమును జూపు చున్నాను. తనకు మంచిగంటమును జేసియిచ్చిన యొక కమసాలిని సూరకవి గారిట్లు వర్ణించియున్నారు.

క. మల్లోకంబుల నాలుగ
పల్లిపరశురాము కీర్తి ♦ బ్రబలివెలుఁగున్
మల్లిన్, సుమవల్లిన్ జా
బిల్లిన్, అలహాలపల్లి ♦ భీష్మునితల్లిన్.

క. ధీరాగ్రణిశేఖరాయు
హమ్మీరమణుండేలు చేముడు ♦ శంబరశ్రీరమా
పోరామారోంపిల్లా
పోరాదా మంగరాజా ♦ పొరెముబట్టా.

సీ. చుట్టాలకునుగూడు ♦ పెట్టనిపెనులోభి
బొజ్జ తాఁ బెంచిన ♦ పుణ్యమేమి
కార్యమింతయు సేయఁ ♦ గాలేని నీచుండు
రాజసన్నిధినున్న ♦ లాభమేమి
పదిమంది మెచ్చని ♦ పాపకర్మునకు సం
పదవిత్తవీగిన ♦ భాగ్యమేమి
అరిపుఁబోరివని ♦ యుద్ధమందు బల్లి
తుక్కుక్కుతిరిగిన ♦ గొప్పయేమి
మాటచెల్లినయెడల స ♦ మస్తబంధు
భూసురాశ్రితజనములఁ ♦ బ్రోవలేని
వాని జన్మంబుకాల్పనా ♦ వసుధలోన
వెంకిలిపురీనివాస ర ♦ విప్రికాళ
శ్రీమదాకాశరే యా ♦ రామహేశ.

నమస్కార్యపూరణము.

ఉ. సారతరప్రబంధముల ♦ సంఖ్యముగా నొనరించునట్టి యా
సూరకవీంద్రునింజునిగి ♦ చూతమటంచును మాటిమాటికిన్
ఈరసమెత్తిదుష్కృతుల ♦ నిచ్చిన వారలనోరుమొత్తుఁడీ
మీరును మీరుమీరు మఱి ♦ మీరును మీరును మీరలందఱున్.

(ఈపద్యమును బొబ్బిలిలోఁ జెప్పినట్టువాడుక కలదు.)

సూరకవి తఱచు తనబంధువులను జూడఁబోవుచుండెడి వాఁడు. ఒకప్పుడితఁడు చీపురుపల్లి నుండి బయలుదేఱితనబంధువులు బుద్దావారింట జరుగు నొకశుభకార్యమును జూడ, అదపాకకుఁబోవు చుండెను. (ఈగ్రామము చీపురుపల్లెకు నేఁడెనిమిది మైళ్ళదూరమున నున్నది.) ఆనాఁడే సూరకవిగారింటికి సమీపమున నివసించు పాపయను పేరుగలయొక సాలిదికూడ నదపాక పోవుచుండెను. దారిలో నది సూరకవిని గలియ నతఁడు “ పాపా ! యెటు వెళ్లెదవే ? ” అని యడిగెను. “ బాబూ! అత్తవారింటికి నదపాక వెళ్లుచున్నాను. ” అని పాప ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. సర్వకాలసర్వావస్థల యందును బద్యముల్లల్లుటయే వేశంబముగాఁగల మన కవిగారు పాపచెప్పిన మాటలనే యొక కందపద్యపాదములో ‘ అదపాకా అత్తవారు ? ఔనే పాపా ! యని తిరుగఁజెప్పిరి. అంత పాప సూరన్నబాబూ! నీకుదండము. నామీఁద నొకపద్యమును గూర్పుము.’ అని కోరెను. సూరకవి యాసాలిదాని కోరికను జెల్లింపనెంచి,

* క. అదపాకమామిడాకులు
పాదుప్రగ నొకవి స్తరంటుఁ ♦ బొడిచిసవాఁడే
ముదమొప్ప వికృమార్కుఁడు ;
అదపాకా అత్తవారు! ♦ ఔనేపాపా.

---

* అమాయకురాలగు సాలిదాని కోర్కె చెల్లింపఁజెప్పిన పద్యమనివాడుకకుఁ దగినట్టుగనే యున్నది. అదపాక మామిడాకులు విస్తరికుట్టుటకుఁదగిన వెడల్పులేనివి, కవిగారియనుభవము నిచట వెల్లడించియున్నారని చెప్పనగును.

అని పద్యమును బూర్తిచేసి యాపాపను సంతోషపెట్టి నట్లువాడుక.

చీపురుపల్లెనుండి స్వగ్రామమగు భూపాలరాజులేరు వెళ్లినపుడెల్ల సూరకవి తన బంధువులగు రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారిని, భోగాపురము దేవగుప్తాపువారిని జూడఁబోయెడివాఁడు. ఆకాలమున దేవగుప్తాపు రామయ్యగారు భోగాపురమునఁ గర ణికముచేయుచు వ్యవసాయమువలనఁ దనకుఁగావలసిన వానిని బండించుకొని హాయిగఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెడి వాఁడు. అతఁడు బాంధవ్యమున మనకవిగారికిమఱఁదియైన కారణమునఁ బరిహాసకముగ నారామయమంత్రి నిట్లువర్ణించి యొకపద్య మునుజెప్పెను.

ఉ. గ్రామము చేతసుండఁ గృషి ♦ కల్పితధాన్యములింట మండ శ్రీ
రామకటాక్షవీక్షణప ♦ రంపరచే దినమేఁగుచుండ మా
రామయమంత్రి భోజనప ♦ రాక్రమ మేమని చెప్పవచ్చునా
సామియెఱుంగుఁ దత్ప్రబల ♦ చాతురి తాళిఫల ప్రమాణముల్,

సూరకవి యొకప్పుడు రెల్లివలస పాణంగిపల్లి వారింటికిఁ బోయి యుండెను. ఏకారణముననో వారింట నితనికిఁ బెండల కడ భోజనము దొరకదయ్యెను. అట్టిదానికి సూరకవి సహింపఁ జాలక పాణంగిపల్లివారి భోజనపుటేర్పాటులను బరిహాసించుచు నొకపద్యమును జెప్పెను. కాని దానిలో

గీ. వైదికులు గారు నియోగ్యి ♦ వరులుగారు
ఋషికిమాలిన పాణంగి ♦ పల్లివారు.

అను రెండుపాదములు మాత్రము లభించినవి.

రెయిలు సదుపాయములేని యాదినములలో సూరకవి వ్యయప్రయాసములకు వెనుదీయక కాశీయాత్రకుఁ బోయెను. దివ్యక్షేత్రమగు వారాణసీపురమును బవిత్రమగుగంగా స్రవంతినిదర్శించి తనజన్మము సార్థకమైన దానినిగాఁజేసికొను నాసక్తి యటుండ, సంస్కృత విద్యాప్రచారమునకు నిలయమై ప్రసిద్ధి గాంచిన కాశీపురమును నవద్వీపమును జూచి యాయాస్థలముల యందున్న పండితోత్తములను దర్శింప వలయుననెడి యుత్సాహము తన్నుఁ బురిగొల్ప నితఁడుత్తర దేశయాత్ర గావించెను. కాశీనుండి స్వదేశమునకుఁ దిరుగవచ్చుచు మార్గములో నున్న దివ్యక్షేత్రమగు శ్రీజగన్నాథమునకు వచ్చియున్నప్పుడితనకుఁ బరమ మిత్రుఁడును బోషకుఁడును నగు పొణ్ణుపాటి వేఁకటమంత్రి స్వర్గస్థుఁడయ్యెనని విని మిగుల ఖిన్నుఁడై యిట్లొకపద్యమును జెప్పి యున్నాఁడు.

మ. కరుణాసాగర! పొణ్ణుపాటికులవేం ♦ కటామాత్యుఁడానుక్ వసుం
ధరయందుంచక స్వర్గలోకమునకున్ ♦ దర్లించినావేమి ? త
త్పురిఁ గల్పాదులు లేవె యాచకులకున్ ? ♦ భూయాచకశ్రేణి కె
వ్వరు (దిక్కెవ్వరిది)యుండిజగ్గఁడవు (క్షా ♦ వా చెట్టినై వల్కితిన్.)

ఈతీరున సంవత్సరమున కైదాఱుమాసములకుఁ బైఁగ సూరకవి దేశాటనముచేయుచుఁ గొదువదినములుచీపురుపల్లెలో నుండుచు, దేశాటనమువలన నంపాదించిన ధనముచే జీవయాత్రగడపుచు శ్రీరామలింగేశ్వరుని సన్నిధానమున గ్రంథరచనచేయుచు నుండెడివాఁడు.

ఏడవ ప్రకరణము.

కవి కాశ్రయుఁడైన పొణ్గుపాటి వేంకటమంత్రి.

18 వ శతాబ్దమధ్యమున శృంగవరపుకోట జమీని బరిపాలించుచుండిన శ్రీముఖి కాశీపతిరాజుగారికి నీపొణ్గుపాటి వేంకటమంత్రి మంత్రిగానుండెను. ఇతఁడు గోలుకొండ వ్యాపారి శాఖలోఁజేరిన బ్రాహ్మణుఁడు. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు: వీరరాజామాత్యపుత్రుఁడు. ఈమహనీయుని వితరణాది గుణము లెంతయుత్కృష్టములో కాని, యితనిని నుతించినట్లు తనయేలికలగు విజయనగర పురాధీశులనుగాని మఱి యితర రాజులను గాని నూరకవి పొగడియుండలేదు. ఇతనిపై సూరకవిచెప్పిన పద్యములు పెక్కులుగలవు. వానిలోఁ గొన్నిటినిమాత్రమే యిచట వ్రాయుచున్నాఁడను.

క. వర దానాచారంబుల
గరిమగనివనీపకులును ♦ గర్భితులును భూ
సురమణి యని నిన్నందురు
విరచితవృష! పొణ్గుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

క. లేఁడు భువివానిఁ దడయని
వాఁడున్నయుంట భుక్తి ♦ వడయనిద్విజుఁడుఁ

బోడిమి మీఱఁగనిన్నున్
వేఁడనికవి పొణ్ణుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

క. చుక్కలవలెఁ గర్పూరపు
ముక్కలవలె నీదుకీర్తి ♦ ముల్లోకములన్
గ్రిక్కిరిసి పిక్కటిల్లెను
వెక్కసముగఁ బొణ్ణుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

క. సరివత్తురె గుణసంపద
వెఱవక మాపొణ్ణుపాటి ♦ వేంకటపతికా
గ్గురుచక్రవర్తులుఁ బదా
ర్గురుతాఁజాలు ముప్పదిద్ద ♦ రునియోగివరుల్.

ఖీాఁది పద్యములయందుఁ గల వర్ణనమతిశయోక్త్యలంకార భూయిష్ఠమైనట్లుగఁ గానఁ బడుచున్నను నీమంత్రిపుంగవున కీప్రాంతమునఁగల కీర్తిమాత్ర మద్దానిని స్వభావోక్తి యనియే చాటుచున్నది.

తనకు సూరకవి యాశ్రితుఁడైనను వేంకటమంత్రిమాత్ర మాతని యెడలఁ బోష్యపోషక భావముచూపక యతనిఁదన నెచ్చెలిగ యోజించి తనబంధువులకంటె నెక్కుడుగ గౌరవించుచువచ్చెను సంవత్సరమునకు మూఁడు నాలుగుమాసములు శృంగవరపుకోటలో మంత్రిగారి యింటనే యుండుచుండెడివాఁడు. ఆయాసమయములయందు వేంకటమంత్రిగారి సన్నిధిని నిష్టగోష్ఠిగను లోకాభిరామముగను జరుగు ప్రసంగముల

సందర్భమున నే సూరకవి "పొణ్ణుపాటి వేంకటమంత్రి" అను మకుటముతో ననేకపద్యములను జెప్పియున్నాఁడు. ఈపద్యములనే యిటీవల వారెవరో యేర్చికూర్చి వానికి వేంకటమంత్రి శతకమని పేరిడిరిగాని వాస్తవముగ నయ్యవి కవిచేఁ బ్రస్తావనగఁ జెప్పఁబడినవేగాని శతకరూపమున రచింపఁబడినవి కావు. ఇందులకుఁ దార్కాణముగఁ గొన్నిపద్యములతో సంబంధించియున్న వింతకథలను నిచట వ్రాయుచున్నాఁడను.

1 ఒకసమయమున శృంగవరపుకోట జమీందారులగు శ్రీముఖికాశీపతిరావుగారి గృహమున నేదియో యొక శుభకార్యము వైభవముతో జరుగుచుండ సమీపగ్రామములలోనున్న బ్రాహ్మణులు సంభావనలఁ గైకొనుటకు శృంగవరపుకోటవచ్చి యుండిరి. సంభావనలిచ్చుటకుఁ బూర్వము బ్రాహ్మణుల నందఱను దొడ్డిపెట్టిరి. ప్రమాదవశమున సూరకవి కూడ దొడ్డిపెట్టఁబడి రెండుయామములు మించు వఱకిచ్చుటనే యుండవలసివచ్చెను. తాను సూరకవియని పలుమాఱు బంట్రోతులకుఁ జెప్పి విమువుఁడన్నను వారితనిని విడువరయిరి. సంభావనలందుకొను బ్రాహ్మణులతోఁబాటు కొంతసేపునకు సూరకవి సంభావన లిచ్చుచున్న వేంకటమంత్రిగారి యెదుటఁబడ నతఁడు "భావగారూ! మీరేల దొడ్డిపెట్టఁబడిరి? ఇంతవఱకును భోజనములేక యుంటిరా? అపరాధము క్షమించుఁడు. అచటనున్న

బంబ్రాతులకుఁ దెలిసినది కాదు" అని జరిగినదానికి వగచుచుండె సూరకవి.

1. క. బలవంతుఁడు బలహీనుఁడు
పాలకుఁడు విధితప్పి, నల్ల ♦ పూసలుముత్యాల్
తూలఁగుఁగద మగఁడుపోయిన
పెలదుకకున్ బొంగుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

అనియొక పద్యమునుజెప్పెను.

2. మఱియొకప్పుడు వేంకటమంత్రిగారి యింట జరిగిన యొక బ్రాహ్మణ సమారాధన కొఱకు సమకూర్పఁబడిన వస్తుసమృద్ధిని వర్ణించుచు సూరకవి యొక పద్యమును జెప్పియున్నాఁడు—

క. ఒక్కసముద్రము దక్కఁగఁ
దిక్కనసంద్రములునీయు ♦ దారమహిమచేఁ
జిక్కఁగద! విప్రభుక్తికి
నెక్కసముగఁ బొంగుపాటి ♦ వేంకటమంత్రీ.

వడ్డనచేయు చున్న వేంకటమంత్రిగారి సోదరి యాపద్యమును విని సూరకవితో "భావగారూ! (వెంకటమంత్రియు సూరకవియు నొకరి నొకరు 'భావగారు' అని పిలుచుకొనుచుండెడివారఁట.) మీబోటి స్వయంపాక నియమముగల వారలకుఁ దక్కటి సముద్రము విడిచినాగము" అనిచెప్ప సూరకవి యేమి

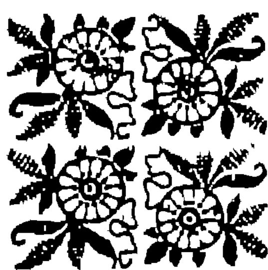
యుంబ్రత్యుత్తరముగఁ జెప్పలేకపోయెను. అంతనచ్చట భోజనము జేయు చున్నవారంద ఱామె సమయస్ఫూర్తిగఁ జేసిన పరియాచకమున కెంతయు సంతసించిరి.

ఇటులనే యీపద్యములలోఁ గొన్నిటికి గాథలుకలవు. ఆ కారణముచేత నీపద్యములు ప్రస్తావవశముగఁ జెప్పబడిన వని యూహించుట యుక్తమని నాకుఁదోఁచెడిని.

ఆఱవప్రకరణమునం దుదహరింపఁ బడిన

మ. కరుణాసాగర! పొణ్ణుపాటిమల్లక్షేం ♦ కట్రామధ్యాను స్వను-
ధరయందుంచక స్వర్గలోకమునకున్ ♦ దర్శించినావేమి? త
త్పురిఁగల్పాదులు లేవె యాచకులకున్ ♦ భూయాచకశ్రేణికె
వ్వరు(దిక్కేమిది)? యొండిజగ్గఁడవుఁగా ♦ వా? వెట్టినెపల్కితిన్.-

అను నీపద్యము వేంకటమంత్రి స్వర్గస్థుఁడైన పిదపఁగవిచేఁజెప్పఁబడినది. ఇయ్యది యామంత్రివరుని యెడలఁ గవికిఁగల గౌరవాతిశయమును దేటపఱచుటయే గాక యాతని వితరణాది సుగుణసంపదనుగూడ విశదపఱచు చున్నది. కారణజన్ముఁడని చెప్పఁదగిన యీమంత్రి శిఖామణి క్రీ॥ శ॥ 1780 సంవత్సరప్రాంతమునఁ గీర్తిశేషుఁడై యుండవచ్చును.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

శాపానుగ్రహసమర్థత.

ఉ. గటియకు నూఱుపద్యములు ♦ గంటములేక రచింతుఁదిట్టఁగా
నోడఁగిరినా ఫాలమని ♦ తూలిపడున్ గులశైలరాజముల్
వీడువకనుగ్రహించి నిరు ♦ పేదధనాధిపతుల్యుఁజేతుఁజే
నడిపమువాఁడ సూరన స ♦ మాఖ్యుఁడ నాకొకరయందు సాటియే.

సూరకవి చాటుధార.

పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునఁ బ్రౌఢప్రబంధ రచనకు బ్రసిద్ధికెక్కిన కవివరులలో నొకఁడనియు, లాక్షణికుఁడనియు సూరకవికిఁగల ప్రసిద్ధి యటుండ నతనికిఁదిట్టు కవిత్వమునఁగూ గొప్పపేరు వచ్చినది. « సూరకవితిట్టు కమసాలిసుత్తిపెట్టు ” అ లోకమున నిలిచియున్న పలుకులే మీఁది యంశమును వేనోళ్ళ జాటుచున్నది. అంతియగాక పిండిప్రోలు లక్ష్మణకవి తన «ల కావిజయము ”న.

క. « తెలియ వినురామ కవ్యా
దులు సూరకవి ప్రముఖప్ర ♦ ధుప్రదిభావం
తులు భీమశ్రీనాథుల్
వెలయఁగనాకరఁబిఁ దిట్ట ♦ లేరూఢమతిన్. ”

అనితిట్టు కవిత్వమునకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన ప్రాచీన కవివరులతో పాటు సూరకవినిఁ గూడఁ జేర్చికొని యున్నాఁడను. శాపానుగ్రహముల రెంటిలోను మొదటి దానికిఁగల నిదర్శనములు రెండవ దాని కుండినట్టుగ నీకవివరుని జీవితము ననుసరించి చెప్పుటకు నాధారములుఁ గానరానందున వేములవాడ భీమకవి మొదలగు ప్రాచీనకవులవలె మొదటఁ దిట్టుటయుఁ బిదపననుగ్రహించుట యు నీతని పట్లలేదేమో యని తోఁచెడిని. కాని తపఃప్రభావ సంపన్నుఁడగు నీతనికి నట్టి ప్రభావముండిన నుండవచ్చునని "విషువకను గ్రహించి నిరుపేదధనాధిపు తుల్యుఁజేతు" నను వాక్యము సందియమును గలిగించుచున్నది. సూరకవి నిండు జవ్వనమ్మున నుండి కవితాసామర్థ్యముచేఁ దనకీర్తి చంద్రికల దేశమునందు వ్యాపింపఁజేయుకాలముననే యడిదము రామకవి తన వాక్పటిమచే గంగాభవానిని నోడించి యీయడిదము వంశమునకు నొకయద్భుతమగు కీర్తిఁదెచ్చెను. అట్టికీర్తికొలఁది దినములలోనే, కవితావృత్తిచే నెల్లెడలఁ బేరు వడయుచుఁ సూరకవి నాశ్రయించిన దాయెను. సహజమగు తన సామమునకునిది తోడుగాఁగ నితనికిఁ దిట్టుకవిత్వవిషయమునఁగీ హెచ్చు కాఁజొచ్చెను. వేయేల! ఆకాలమున నితని యెడల్ల జనసామాన్యమునకు భక్తికంటె భయమేయెక్కుడుగనుండెను. సూరకవి తిట్టు కవిత్వముతో సంబంధించిన కొన్ని ముచ్చటల నిచ్చటఁ జెప్పుచున్నాఁడను.

1. ఒకానొకప్పుడు, అళ్ళ సరవయ్యయనుపేరుగలయొక కోమటి యింట వివాహముజరిగెను. కవితా సంభావనను గై కొనుటకయి సూరకవి యాకోమటి యింటికిఁబోయి యుండెను. అంత గృహయజమానుఁడు సరవయ్య "బాబూ! సూరకవి గారూ! రేపటి యుదయమున దయచెయ్యండి. కట్నము దాఖలు చేసుకుంటాను." అనియెను. సరవయ్యకోరిక చొప్పున మఱునాఁటి యుదయమున స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠానములు నిర్వర్తించుకొని సూరకవి వాని యింటికిఁ బోయెను. "బుద్ధిః కర్మానుసారిణీ" యనునట్లు సరవయ్య "వీణ్ణిపాంగర; బాప రాఁడు దాచపెట్టినట్టు పొద్దుటే పారొచ్చేఁడు "అని సూరకవిని దిట్టెను. ఆపరుషోక్తులు విని సూరన మిగులఁగుపితుఁడై "ఆపామే నిన్నుఁగరవ అరెహ్యా సరవా!"అని శపించెను. తిట్టుటయె తడవుగ నొక కృష్ణసర్పమింటి ముంజూరు దూలమునఁ జేయూనుకొనియున్న సరవయ్యను బొడిచి విగత ప్రాణునిజేసెను. అట్టి యద్భుతమున కచ్చటనున్న వారందఱు కలవరపడి చేష్టదక్కియుండిరి. ఆ సర్పము మాత్రి మచ్చటనున్న వారలనెవ్వరి నేమియుఁజేయక తన దారిని బైటకుఁబోయెనఁట!

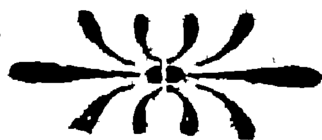
2. ఒకప్పుడు సూరకవి చీపురుపల్లినుండి శృంగవరపుకోటకుఁ బోవుచుండెను. మార్గమధ్యముననున్న ద్వారపూడియను గ్రామమునకుఁ బోయి నాలుగైదు యిండ్లకడఁ దాగుటకుమజ్జిగ నడిగెను. అది యెట్టిపాపమో గాని యెట్టుఁబెట్టినట్టు కవికిఁ

జల్లబోట్టు దొరకదయ్యెను. తానేఁగిన యింట్లకడఁ బాడియుండి యుఁదనకు వార లీయనందులకు వగచి "దూరమైపోయెరా పాడి ద్వారపూడి" యని యొక శాపవాక్యమును పలికెనఁట." దీనికిఁదగినట్లుగ నాఁటిసాయంకాల మారైదారింట్లకడ నావులు గంటెఁడు పాలైన నియ్యలేదఁట! గృహయజమాను లట్టివింత కు సూరకవి శాపమే కారణమని యెంచి క్షమింపుమని సూరకవి నివేఁడుకొన యథాప్రకారముగ మఱునాఁటి నుండియునావులు పాలిచ్చు చుండెనఁట! (ఈవింతను సూరకవి శాపానుగ్రహ ముల రెంటికిని దార్కాణముగఁ జెప్పినను జెప్పవచ్చును.)

3. సూరకవికి 'చీపురుపల్లె' యందుఁ గొందఱు శిష్యు లుండిరని మూఁడవ ప్రకరణముననే వ్రాసియున్నాను. ఆ విష యమునుఁ దెలియఁజేయుపద్యములోని కడపటి పాదమిట్లున్నది. "ధీరుఁడై నిలిచె మురపాక సూరఁడొకఁడు" ఒక్క మురపాక సూరన మాత్రము తన శిష్యులలో నుత్తముఁడనియు, స్థిరముగ విద్యగరచెననియుఁ గవిగారి యభిప్రాయమై యుండ దైవమీ పద్య పాదార్థమును వేఱుగ గ్రహించుటచే మురపాక సూరన్న గారి సోదరులు నలువురలోను నతఁడు మాత్రము మిగిలి తక్క నవారు స్వర్గస్థులైరట! (ఈపద్యమును జెప్పుటలోఁ గవియుద్దేశ ము జరిగినదానికి భిన్నముగ నుండినను బదములగూర్పుచే నొక విపరీతమగు నర్థము గలిగెననియు దాని పర్యవసానముగనట్లు జరిగెననియుఁ జెప్పుదురు.)

ఇట్టి వింతలింకను నీకవినిగూర్చి పెక్కులు చెప్పఁదగు గాని యవి యెంతవఱకు విస్రంభపాత్రములో చెప్పఁజాలను. ఏదియెట్లున్నను సూరకవికి మాత్రము తిట్టుకవిత్వమునఁ బ్రఖ్యాతికలిగి యుండెనని చెప్పుటకు సందియములేదు.

'గడియకు నూఱుపద్యములు గంటములేకరచింతు' అను వాక్యమును బట్టి సూరకవికి నాశుకవిత్వమున గొప్పసామర్థ్యముండెనని మనమూహింపవచ్చును. 'దేశాటనము' (ఆఱవప్రకరణము) క్రింది నియ్యఁబడిన వీరఘట్టాము వృత్తాంత మాతని యాశుకవితా సామర్థ్యమును వెల్లడిచేయు చున్నది. ఇంతియెగాక శతసంఖ్యాకములై యాంధ్ర దేశమున నిలిచియున్నయీకవివరుని చాటు పద్యరత్నములు గూడ నద్దానికి సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవని నాయభిప్రాయము.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

చెఱువుమీఁదిపద్యములు.

(కృతికర్త అడిదము రామకవి.)

ఈపద్యములు సూరకవి ప్రణీతమని సామాన్యముగ వాడుక. కాని యియ్యది మాకుటుంబములోఁ బారంపర్యముగ వచ్చుచున్న వాడుకకు విరుద్ధము. కాఁబట్టి పద్యముల కర్తృత్వమును గొంతవఱకుఁ జర్చించి యందలి సత్యాసత్యములు పాఠకమహాశయులకు విశదపఱచెదను.

ఈ వంశజులచే మూలపురుషుఁడుగ నెన్నఁబడు నడిదము నారప్పకు * శ్రీవిజయనగర సంస్థాన ప్రభువులలో నొకరగు కృష్ణమరాజు మహారాజులుంగారు రేగయను గ్రామమునఁ గరణికము చేయుటకుఁ గొంతమాన్యమును దయచేసిరి.

---

* "ఈయినాం సుమారు 300 సంవత్సరములకిందట సదరుదార్లు (అడిదం నారప్పకు) మజ్కూరు మిరాశీపని చూడగలందులకు శ్రీయాన్ద్ర కృష్ణందేవ శ్రీనల్లకృష్ణందేవ మహారాజులుంగార్లు మజ్కూరులో కొంతమాన్యం దయచేయించినారు." మహారాజశ్రీ జె. యస్. టయిలరు యస్క్వయరు [illegible] చేరిన విశాఖపట్నంజిల్లా యినాక్కు విజయనగరం సమస్థానం శాఖ భీమునిపట్నం సబుడివిజన్ [illegible] యిలాకా అన్నమరాజు రేగ మిరాశీదార్లు అడిదం నారాయణప్ప సన్యాసిరాజు వగైరాలు దాఖలుచేసిన స్టేటుమెంటు. సన్ ౧౭_౭౭ ఫసలీ ౧౨౬_౨ సంవత్సరం.

ఈశ్వరానుగ్రహముచే నయ్యది నేటివఱకు నీవంశజుల యనుభవములోనే యున్నది. వారిలో నొకకుటుంబము వారు రేగలోనే నివసించుచుఁ గరణీకము నేఁడును జేయుచున్నారు. ఆకుటుంబమువారిలో నొకఁడగురామకవియే యీపద్యములనుజెప్పెను.

అడిదమువారి యినాము భూములు "అనుములచెఱు" వనునొక చెఱువు క్రిందనున్నవి. ఈ యినాముభూముల మళ్ళలోఁగొన్నిటిన త్తి నోముల చెఱువను నింకొక చెఱువు గలదు. ఈ నోములచెఱువు పూర్తిగ నిండినపుడు మిరాశీ యినాము భూములలోఁ గొన్నిమళ్ళకు ముంపుగలుగును. ఆ నాఁటికాలమున నీరెండవ చెఱువు పూర్తిగా నిండియుండ రామకవి మొదలగు వారి భూములకు ముంపువలన సస్యనష్టము గలిగెను. అంత రామకవి రేగగ్రామముగుత్తదారగు దంతులూరు, అన్నమరాజుగారితోఁ దనకుఁ గలిగిన నష్టమును గూర్చి చెప్పుకొని నీటిముంపుతీయింపుఁడని యతనినివేఁడుకొనెను. కానిఅన్నమరాజుగారు రామకవి ప్రార్థనలను బెడచెవినిఁబెట్టిరి. కవికిఁగలిగిన బాధతొలఁగసాధనములేకుండెను. అంతరామకవి యీసమాచారమంతయుఁ దన ప్రభువైన శ్రీవిజయరామ గజపతిమహారాజునకుఁ దెలుప నిశ్చయించుకొని యొక యర్జీని బద్యములతో వ్రాసి యామహారాజునకుఁ బంపుకొనెను. ఆపద్యములకే యర్జీపద్యములని వాడుక. అవియిందుఁ బొందుపఱచు చున్నాఁడను.

సీ. అవధారు! దేవ! మ ♦ హాప్రభూ ! విన్నపం
బాశ్రితోత్తముఁడ శు ♦ ద్ధాంధ్రకవిని
పేరరామన యింటి ♦ పేరడిదమువాఁడ
మాజాగభూపాల ♦ రాజశేగ
నల్లకృష్ణక్షమా ♦ నాయకాగ్రసరుం
డెజ్జికృష్ణక్ష్మాత ♦ లెందుఁబ్రెలచటఁ
గరణికధర్మంబు ♦ గల్పించి మాన్యంబు
దయచేసి రది యాస్ప ♦ దంబు మాకు.
గీ. వదియు నీయేఁడు దంతులూ ♦ రన్నృపవరి
సత్తముఁడు గ్రామ * మెల్లను ♦ గుత్తచేసి
చెఱువు బిగఁగట్టి ప్రజలుశే ♦ శీపడంగ
ముంపుగట్టించె వరిపొట్ట ♦ ముంపఁదలఁచి.
సీ. విన్నవించెద నాదు ♦ వృత్తాంత మది కొంత
చిత్తగింపు పరాకు ♦ సేయకుండఁ
బాలములో నొకఁడేరు ♦ పూన్పంగఁ జాలఁడు
గంగాభవానిధా ♦ కనుము జడిసి
దుక్కిటెడ్లను గాని ♦ దున్నుకొంద మటన్న
బదులియ్యఁ డెవ్వఁడు ♦ పాఁతశేబు
ఏడోలియును లేక ♦ యింటనుండెద మన్న
పాటుకు వచ్చుగం ♦ టాలవన్ను
గీ. ‡ దేశమునవాదు పొన్నూరు ♦ తెన్నుగాదు
పంట పసలేదు గంటాల ♦ పన్ను పోదు
మీకు దయరాదు మనుపటి ♦ మిసిమిలేదు
అతులగుణదీప విజయ రా ♦ మావనీప.

---

* పా॥ నోముపాలముఁదా.

‡ పా॥ దేశనిపబత్తు.

మహారాజునకుఁ బద్యరూపమగు నీయర్జీ పంపుకొనినను గార్యము లేకపోయెను. గుత్తదారుఁడగు అన్నమరాజుగారి వలనఁగాని తన ప్రభువులగు విజయనగరాధీశులవలనఁ గాని తన కుఁగలిగిన బాధతొలఁగ కుండుటచేత వేఱొండు చేయునది లేక యొక నాఁటియుదయమున రామన స్నానసంధ్యానుష్ఠానములు నిర్వర్తించుకొని తాటాకులు గంటముచేత నిడుకొని పొలము నకుఁ బోయెను. నీటిముంపుచేతఁ జెడుచున్న సస్యమును జూచి విచారించి తన బాధతొలఁగుటకుఁ దన కవితయే శరణమని యెంచుకొని కుత్తుకబంటి నీటిలో నిలువఁబడి గంగాభవానిని నుతించుచు నిట్లొకపద్యమ్ము వ్రాసి వ్రాసిన తాటియాకును నీటి లోవిడిచెను.

సీ. బ్రహ్మాండభాండముల్ ♦ పుత్తెంచె నెవ్వాని
పద్మనాభుని పదా ♦ బ్జమునఁ బుట్టి
సకలరత్నాకర ♦ స్థానమై యుప్పొంగు
నంబుధీశునిచర ♦ ణంబు ద్రొక్కి
పరమతత్త్వజ్ఞుఁడై ♦ పరఁగుశంతను మహా
రమణునవ్వారింకుభా ♦ గమున్జేరి
యఖిలలోకారాధ్యుఁ ♦ డైన విరించివిహారించు
శివుజటాజూటాగ్ర ♦ సీమ నిలిచి
తనరునీవంటిధన్య కు ♦ తగముగాదు
పుణ్యసపాటిమహాస్థాన ♦ భూమియందుఁ
గాలు ద్రొక్కంగ నోడుఁజం ♦ డాలుఁడేయనఁ
గదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గాభవాని.

ఇట్టి భూషణవాక్యముల చేతఁ దన సంకల్పమీడేరమిం
జూచి రామన కుపితుఁడై యీక్రింది రీతిని గంగనుదూషించు
చు నాలుగుపద్యములను జెప్పెను.

సీ. ఆదిభిక్షుం డీతఁ ♦ డని రోసి విడియాడఁ
గొనివచ్చి యిట నిల్పఁ ♦ గోరితొక్కొ
జగడాలచీలి వై ♦ సవతితోఁ బోరాడి
యీఁగి వచ్చిచోట ♦ డాఁగితొక్కొ
నిర్జరాంగనలెల్ల ♦ నీఱంకు వెలిపుచ్చ
దూబవై యిచ్చోటఁ ♦ దూఱితొక్కొ
బీదబాఁపలఁ గొట్టి ♦ పెట్టుటకై [illegible]
దోలఁగ యిచ్చోటను ♦ నిలిచితొక్కొ [illegible]
వలదు ద్విజభూమి కాల్నిల్ప ♦ వరుసగాదు
రవ్వ నీకేల తగదంబు ♦ రాశి కరుగు
నాతి ! యతఁడు కాఁడటె పిన్న ♦ నాఁటిమగఁడు
కదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గాభవాని.

సీ. భావింప నిలువెల్ల ♦ భంగంబులే కాని
భంగము ల్దొలఁగు తె ♦ ప్పటికి లేదు
తిరుగుచో వంకర ♦ తిరుగు టింతియె కాని
తిన్నఁగాఁ దిరుగుట ♦ యెన్నఁ డెఱుఁగ
మొనసి రేయిఁ బగల్లు ♦ మొరయుచుండుటె కాని
మొరయు కూరక యుండు ♦ టెఱుఁగ వెప్పుడు
పాలకల్మి నిరోసి ♦ పల్లపుగుటె కాని
పలుచనిగతి మాని ♦ మెలఁగు టెఱుఁగ
మనుచు నీలోన నీవైన ♦ యవగుణంబు
లరసి లజ్జించి దివినుండ ♦ కరుగు దెంచి

నిలువు నీకైననీవిందు ♦ నిలిచితోకొ్క
కదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గాధవాని.

సీ. పచ్చిమాంసము కల్లు ♦ భక్షించి మత్తెక్కి
రాణించు తిరుగుప ♦ రాంసులైన
గంజాయి గుండ హు ♦ క్కాలుడికడి నీళ్లు
ద్రావి మ్రాన్పడెడు తు ♦ రష్కులైన
గోవులఁ బడమొత్తి ♦ కోసి ముక్కలు మెక్కు
సమదాంధు లగుకొండ ♦ సవరలైన
తెరవాట్లు గొట్టి క ♦ త్తెరదొంగలై చాల
వాలించు తిరుగుచం ♦ డాలు లైన
భూసురక్షేత్ర మిది యన్నఁ ♦ బోఁడొకండు
చిన్నపొలములు బ్రాహ్మణ ♦ క్షేత్రమునకు
ఘాతుకత్వంబు సేయుము ♦ ష్కరులు గలరె
కదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గాధవాని.

సీ. కృతకాద్రు లాయెనా ♦ కేలోగ్ర ఫణిఫణా
నేకఫూత్కారవ ♦ ల్మీకచయము
విరిదోఁట లాయెనా ♦ కలుకు కంటకకంట
కాంకురవిస్ఫురి ♦ తాగచయము
పుప్పొఁబాన్పులాయెనా ♦ నవమంజాల క్ష్వేత
లవణాలవాలమా ♦ చవుటినేల
బొమ్మరింట్లాయెనా ♦ భూరిభేకాండ జా
ధారస్త్రై తనయకే ♦ దారచయము
నీకు విహరింప వసతులై ♦ నివ్వటిలెను
చిన్నపొలములు బ్రాహ్మణ ♦ క్షేత్రములకు
ఘాతుకత్వంబు చేయుము ♦ ష్కరులు గలరె
కదలు మిట మాని దివిజగం ♦ గాధవాని.

ఈరీతిగఁ బద్యములు వ్రాసి వ్రాసిన తాటాకులను నీటిలో విడువ నట్టిదూషణకు సహించి యచటనిలిచి యుండుటయుక్తముకాదని తెలుపుటకో యనఁజెఱువులోని నీరు గండితెగిపాఱి సముద్రగామియయ్యె. కవికిఁ గలిగినబాధ యంతటితోఁదొలఁగెను. రామన కృతకృత్యుఁడై పొలమునుండియింటికేఁగెను.

ఈపద్యముల రచనతో సంబంధించి పారంపర్యముగ నొకవింత చెప్పఁబడుచున్నది. మీఁద వ్రాయఁబడిన యర్జీపద్యములలో మొదటి దానియెత్తుగీతమునందు "మాపుట్టిముంపఁ దలఁచి" యని ప్రయోగించుటచేతఁ గవికిఁ గళత్రనష్టమైనదఁట. "వరిపుట్టి ముంపఁదలఁచి" అని చెప్పనుద్దేశించినను దైవికముగ మాపుట్టి ముంపఁదలఁచి యని ప్రయోగింపఁబడెనఁట. ఈగాథయొక్క సత్యాసత్యములు చర్చింపనవకాశమేమియు లేదు. కుటుంబములోఁ దరముల వెంబడివచ్చుచున్న యంశమగుటచే నిందుఁ బొందుపఱుప సాహసించితిని.

— పద్యముల కర్తృత్వమును గూర్చిచర్చ. —

1. సూరకవి తనతండ్రియగు బాలభాస్కరకవి మరణానంతరము స్వగ్రామమగు భూపాలరాజుపేట విడిచి చీపురుపల్లెకు సమీపమున నున్న రామచంద్రపురమును దనకు నివాస స్థలముగ నేర్పఱచుకొనెనని మూఁడవ ప్రకరణమున వ్రాసి యుంటిని. ఇంతియ గాక.

చ. గరిసెలువ్రాసిత గాని యొక ♦ గంటెఁడెఱుంగము మన్యదేశముల్
తిరిగి యభీష్టవస్తువులు ♦ దెచ్చి భుజింతుము సర్వకాలముల్
సురచిర సత్కవిత్వనిధి ♦ సూరకవీందుని కేలగల్గెఁ గం
చరమును రేగ ? మేఁకమెడ ♦ చన్నులవంటివి రెండుమాన్యముల్.

అను నీపద్యమును బట్టి సూరకవికి రేగలో మాన్య మున్నదని తెలుచున్నను నతఁడు కరణికపువృత్తిచే జీవనము చేయక కవితావృత్తిచే దేశాటనము చేయుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచుండెనని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. దీనిని బురస్కరించుకొని సూరకవి రామకవిగార్ల కాలమున రేగ గ్రామమునఁ గరణీకము చేయుచున్నవాఁడు సూరకవి కాఁడనియు, రామకవిగారి మఱియొకరు గాని కరణికము చేయుచుండిరనియు మనమూహింపవచ్చును. ఇంక మొదటినుండియు నవఁగా రామకవికిఁ బూర్వముఁ దరువాతను గూడ నీరామకవివంశజులే నేఁటికిని రేగ గ్రామమునఁ గరణికముచేయుచున్నారు. కాఁబట్టి నీటిముంపు తగాయిదా గ్రామము గుత్తదారు అన్నమరాజుగారికిని గ్రామ కరణము రామకవికిని గలిగియుండెనని చెప్పుటయె యుక్తము దాని పై [illegible] కరణికము చేయుటని సూరకవికి దానితో సంబంధమున్నదని చెప్పుట యెంతమాత్రమును సరికాదు. [illegible]

[illegible] సూరకవిగారి పుత్రులు ననదుదారగు అడిదము నారప్ప[illegible] చిన్నలక్ష్మన్న, కృష్ణన్న, నీలాద్రియను ముగ్గురు కుమారులుండిరి. నారప్ప యనంతర మీముగ్గురును బితార్జితమగు మిరాశీ[illegible]

నామును బంచుకొని యనుభవించు చుండిరి. ఈయినాముభూ
ముల నత్తియున్న నోములచెఱువు పూర్తిగా నిండునపుడు
కత్తన్న వంతునకు వచ్చిన పొలమునకే ముంపుతగులును గాని
తక్కినవారి పొలముల కంతగా ముంపుతగులదు. అందుచే నీటి
ముంపువలన సస్యనష్టమును బొందిన రామనకే దీనితో సంబం
ధముగలిగి యుండెనని యూహించుట యుక్తముగాని ముంపు
వలన నెట్టినష్టమును బొందని సూరకవ్యాదులకు సంబంధము
కల్పించుట యుక్తముగాదని నాయభిప్రాయము.

3. మాయింటనున్న వ్రాతప్రతులలోను మాయూరి
లో నాస్నేహితుల వద్దనున్న ప్రతులలోను " పేరురామన "
అనియే పాఠము గానవచ్చుచున్నది. మాగ్రామమునఁ గల ప్ర
తులలో నెల్ల ఆకి సరవయ్యయను వైశ్యునిచే సంగ్రహింపఁబ
డినది ప్రాచీనమైనదిగఁ గానఁబడుచున్నది. ఇయ్యది యేఁబది
సంవత్సరముల క్రిందటికాలమున గ్రామపురోహితులగు రుద్రా
వఝ్ఝుల నరసింహముగారిచే వ్రాయఁబడినది.

4. ఇదిగాక సుమారు 50 సంవత్సరముల క్రిందటఁ గా
లధర్మమొందిన సూరకవి ప్రపౌత్రుఁడగు బాలభాస్కరకవి చె
ప్పిన యీక్రింది సీసపద్యముచేత చెఱువుమీఁది పద్యములతో
సూరకవికి సంబంధములేదనియు వానిని రచించినది రామకవి
యనియు స్పష్టమగుచున్నది.

సీ. విజయరామక్షమా ♦ విభుఁడిట్టి భాసిల్లె
ధరణిలో మాప్రపి ♦ తామహుండు
గంగాభవానిని ♦ గడుదిట్టయై తిట్టి
ఖ్యాతిఁ జెన్నొందె మా ♦ తాతయొకఁడు
వెలయంగ మగటిప ♦ వ్యేంకనఁ బడఁదిట్టి
తగఁ దెగటార్చె మా ♦ తండ్రిగారు
ఆరీతిగాఁదిట్టి ♦ యమపురంబునకును
నిన్నుఁ బంపఁదలంచి ♦ యున్నవాఁడఁ
గాచుకొమ్మిటుమీఁద న ♦ ఖండచండ
దారుణోద్దండ కవితాగ ♦ భీరశక్తి
నీతరముగాదు కలహించి ♦ నిర్వహింపఁ
జిల్ల పట్టాభిరామ నీ ♦ చగుణధామ.

ఈపద్యమును జెప్పిన బాలభాస్కరకవి రామకవికి వరుసకు మనుమఁడు. అందుచేతనే యతఁడు "......ఖ్యాతిఁ జెన్నొందె మాతాత యొకఁడు" అని రామకవినిఁ బ్రశంసించినాఁడు. సూరకవి విజయరామగజపతి మహారాజునకు నాస్థానకవిగానుండెనని మొదవప్రకరణమున వ్రాసియే యున్నాఁడను. మాకుటుంబములోఁ దరములవెంబడి వచ్చుచున్న పాడుకను గూడఁ బ్రబల ప్రమాణములలోఁ జేర్పఁదగినదిగా యోచించి మీఁది యంశముల నన్నిటిని బట్టి యాలోచించినచోఁ జెఱువుమీఁది పద్యములతో సూరకవి కెంతమాత్రమును సంబంధము లేదనియు వానిని రామకవియే రచించెననియు స్పష్టముగాక పోదు.

ఇప్పటికి సుమారు నూరునూటయేఁబది సంవత్సరముల నుండి యీపద్యములు సూరకవి ప్రణీతమని బహుళవ్యాప్తిగాంచినవి. ఇట్టి వాడుక మాకుటుంబములో వంశపారంపర్యముగ వచ్చుచున్న వాడుకకు విరుద్ధముగా నున్నది. అట్టి విరుద్ధమగు వాడుక నిలిచి యుండుట యుక్తము కాదని యెంచి యందలి సత్యాసత్యములను లోకమునకు వ్యక్తపఱచుట నావిధియని తలఁచి యీవిమర్శనమును జేసితిని.

పదియవ ప్రకరణము.

గ్రంథరచన.

క. రవియెఱుఁగును భువితత్త్వము
భువిలోపలనుండు జమలఁ ♦ బోషించుసదా
శివుఁడెఱుఁగు నాట్యతత్త్వము
కవితాతత్త్వంబు నూర ♦ కవికే తెలియున్.
(కవిసమకాలికులు).

పదునెనిమిదవ శతాబ్దియందుఁ బ్రౌఢప్రబంధ రచనకుఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన కవులలో నొకఁడనియు, లాక్షణికుఁడనియు సూరకవి విశేషప్రఖ్యాతి గాంచెను. ఇతఁడు రచించిన గ్రంథములలో నాంధ్ర ప్రపంచమునకు లభ్యములై ప్రచారములోనున్నవి యీక్రింది గ్రంథములు మాత్రము గానవచ్చుచున్నవి. (1) చంద్రమతీపరిణయమను నామాంతరము గల కవిజనరంజనము. (2) కవిసంశయ విచ్ఛేదమను లక్షణగ్రంథము. (3) చంద్రాలోకము (భాషాంతరీకరణము.) (4) ఆంధ్రనామశేషము (నిఘంటువు) (5) రామలింగేశ శతకము. (6) శ్రీరామదండకము. ఇతఁడు రచించిన గ్రంథములలోఁ గవిసంశయ విచ్ఛేదమున వ్రాయఁబడిన మూఁడునాలుగు కృత్యాదిపద్యములు తప్ప మఱేదియందును గృత్యాదిపద్యములు గానరావు. ఆ కారణమున చేత

నితని గ్రంథములను గూర్చిన సమాచారము స్పష్టముగఁ దెలిసి కొన నవకాశము లేక యున్నయది. ఇతనిగ్రంథములలో నెల్ల ముఖ్యమైనదియుఁ దనకు మిగులఁ బ్రఖ్యాతి దెచ్చినదియు నగు కవిజనరంజనము నందుఁగూడఁ గృత్యాదిపద్యములు లేవు. వంశ చరిత్రమును జెప్పు సందర్భమున నీవిషయమును గూర్చి ప్రథమ ప్రకరణమునందుఁ గొంతవఱకుఁ జర్చించి యున్నకారణముచేతఁ జర్వితచర్వణమగునని యెంచి యాచర్చనిచటఁ దిరుగ వ్రాయ మానితిని.

సూరకవి గ్రంథరచనకుఁ బూని తొలుదొల్త కవిజనరం జనమును రచించినట్టుగఁ గనఁబడుచున్నది. కవి సంశయవిచ్ఛే దములోని.

క. పుడమిఁగల రసికులెల్లఁ బొ
గడఁగవిజన రంజనకృతిఁ ♦ గావించితి నే
నడిచము సూరకవీంద్రుఁడ
మృడపదపంకజరిరంసు ♦ మృదుమానసుఁడన్.

అను పద్యమును బట్టి యితఁడు కవిసంశయ విచ్ఛేదమును రచిం చుటకుఁ బూర్వము కవిజనరంజనముఁ రచించెనని తెలియుచున్నది.

1. కవి జనరంజనము:—ఇది మూఁడాశ్వాసముల శృం గారప్రబంధము. ఇందభివర్ణింపఁ బడిన విషయము చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల వివాహము. తృతీయాశ్వాసాంతమున.

తే. గీ. సత్యమును దృఢవ్రతంబుగా ♦ సంగ్రహించి
రాజసూయాది వివిధాధ్వ ♦ రములొనర్చి
వరగుణోజ్జ్వలసంతాన ♦ వంతుఁడైక
రమును సుఖముండెనాధరా ♦ రమణమౌళి.

అనిచెప్పి హరిశ్చంద్రునిపూర్వకథతోనే ప్రబంధమును ముగించినాఁడు. కథా విన్యాసమునఁ గల్పనాచాతుర్యమును జూపన వకాశమంతగాఁ జిక్కినదికాదు. ఇందలి కథను నొకటిరెండు వాక్యములలో నిట్లు చెప్పవచ్చును.

పూషవంశ భూషణుండగు త్రిశంకుభూపసుతుఁ డయోధ్యానగరమును రాజధానిగాఁ జేసికొని భూమిని బరిపాలించుచుండఁ బుడమికిఁ దొడవగు విజయాస్పదపురము దనకుఁ బ్రధాన నగరముగఁ గావించుకొని. యుశీనరధరావరుఁడు రాజ్యపాలన మొనరించు చుండెను. ఆయుశీనరునకుఁ జంద్రమతి యను కుమారీ రత్నముజనించెను. ఆమెకు జవ్వనమంకురించిన పిదప హరిశ్చంద్రుని సుగుణసంపదను వినియును నతని మనోహరాకృతిని జిత్రపటమునఁ గనియును నతని యందే తన చిత్తమును హత్తించియుండనాసమాచారము నామెచెలికత్తెల ముఖమున వినినవాఁడై యుశీనరధరారమణుఁడు దృఢవ్రతుండను బ్రాహ్మణోత్తముని హరిశ్చంద్రుని పాలికిఁబుత్తెంచెను. హరిశ్చంద్రుఁ డావిప్రుని వలనఁజంద్రమతి సుగుణసంపదయు, రూపలావణ్యాతిశయమును విని తనకామె తగిన పత్నియనితలఁచి తనయంగీకారమునుదృఢ

వ్రతునకుఁజెప్పిపుచ్చ నతఁడాశుభవార్తనుజంద్రమతి జనకునకుఁ దెలియఁజెప్పెను. పిదప విజయాస్పదపురమునఁ గడువైభవముతో వివాహసన్నాహంబులు జరుగ హరిశ్చంద్రుఁడయోధ్యానగరమునుండి తలిఁ వెడలి విధ్యుక్తముగఁ జంద్రమతినిఁ బాణిగ్రహణము చేసికొని సంతోషపూరితహృదయాంతరంగుఁడై మామ, యొసఁగిన యరణములతోఁ జంద్రమతినిఁ జేకొని యయోధ్యానగరమునకు వచ్చి సుఖముగ రాజ్యపాలన మొనర్చుచుండెను.

ఈ కథనే సూరకవి, మూఁడాశ్వాసములలో 260 పద్యములతోఁ జెప్పెను. అందుఁబ్రథమాశ్వాసము పురవర్ణనాదికముతోడను, చంద్రమతి జననసౌందర్యాభివర్ణనముతోడను ముగియును. ద్వితీయాశ్వాసమున, వసంతము, చంద్రమతీవిరహము, మలయపవనాద్యుపాలంభము, వృథవ్రత సందేశమును ననునవి వర్ణింపఁ బడినవి. తృతీయాశ్వాసమున హరిశ్చంద్రుని కళ్యాణయాత్ర, చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల వివాహమహోత్సవము, నూతనవధూవరుల గృహప్రవేశము, సూర్యాస్తమయము, తమస్సు, తారలు, చంద్రోదయము, ప్రభాతము, కోడికూఁత, సూర్యోదయము, మొదలగునవి యభివర్ణింపఁ బడినవి.

ఈప్రబంధరచన యందు సూరకవి తనకుఁ బూర్వులగు శ్రీనాథాది మహాకవులన్ను నెక్కుడుగ ననుసరించియున్నాఁడు.

శైలియందును, గల్పనావిషయమునను నీకవిజనరంజనములోని పద్యములు పెక్కులు నైషధము, వసుచరిత్రము, కవికర్ణరసాయనము మొదలగు ప్రసిద్ధాంధ్రప్రబంధములలోనిపద్యములకు ఛాయగ నున్నవి. కవిత్రయము వారికవిత్వము నితఁడెంత శ్రద్ధాభక్తులతోఁ బఠించెనో యంతగా శ్రీనాధ మహాకవి గ్రంథములను,—అందుముఖ్యముగ శృంగారనైషధమును— వసుచరిత్రమును, మనుచరిత్రమును బఠించి నట్లుగ నిందలి పద్యములే ప్రబలమగు సాక్ష్యమునిచ్చుచున్నవి. ఈప్రబంధమునందుఁ జేయఁబడిన పురవర్ణనాదులలోఁ గొన్నిమాత్రమిచటఁ జూపఁ బడుచున్నవి.

Omitted from Page 88 to 109

1. పురము.

క. నూపురము భూపురంధ్రికిఁ
గాపురము జయేందిరకును ♦ గగనతలస్పృ
గ్గోపురము భాసిలునయో
ధ్యాపురమిన వంశభూధ ♦ వాధారంబై.

మ. అమరద్వీపవతీ పయోవిహరణ ♦ ప్రాంచత్సుగస్త్రీల వ
జ్రమయాభ్రంకషమాటపాగ్రములని ♦ చ్చలోక్రీడఁగావించు త
ద్రమణీవారము వేఱ నేఱుపఱుప ♦ నాక్రందించుఁగా దివ్య భా
జముఖీపాళికిఁ దమ్మిచూలియని మే ♦ పత్వంబు గావించుటల్.

2. పూఁదోఁటలు.

క. వలపులపాఱింధమములు
మలయానిలముల విహార ♦ మందిరములు
పూవిలుతుని యాయుధశాలలు
చలువలజన్మస్థలము ల ♦ చటిపూఁదోఁటల్.

3. పద్మాకరములు.

గీ. అతుల దరచక్రమీన రే ♦ ఖాంకములయి
యార్త్రికాకంకణద్యుతి ♦ నొప్పుమీఱి
చారుపద్మాకరమ్ముల ♦ చందమునను
రాజిలుచునుండు పద్మాక ♦ రములువీట.

4. రాజు.

సీ. తనపృథుకీర్తిము ♦ క్తాఫలమునకు స్వ
ర్ణధరంబు కనకదం ♦ డంబుగాఁగఁ
తనప్రతాపసమగ్ర ♦ దావాగ్నిశిఖకు వ్యో
మంబుతదగ్రధూ ♦ మ్రంబుగాఁగఁ
తననిరర్గళదాన ♦ ధారాంబులహరికిఁ
కైలాసశిఖరిసై ♦ కతముగాఁగఁ
తనకటాక్షస్యంది ♦ ఘనకృపారసవృష్టి
కఖిలార్థికోటి స ♦ స్యంబుగాఁగ

గీ. మహినివెలుఁగొందు మత్తారి ♦ మండలేశ
మకుటమణిగణశాణాయ ♦ మానచరణ
నఖరపాళి నిజాశ్రిత ♦ నళినహేళి
చారుకీర్తిహరిశ్చంద్ర ♦ చక్రవర్తి.

5. వసంతము.

చ. వలపులకున్నిదాన మలి ♦ వారము కోరనికోర్కెజాతికిం
దలఁపని కీడు పాంథసము ♦ దాయముపాలిటివేఁటు విత్తుకో
కిలముల నోముపంట స్మర ♦ కేవలశౌర్యహుతాశధాయ్యరా
చిలుకలభాగధేయ మిలఁ ♦ జెన్నలరారె వసంతమంతటన్.

6. విరహము.

1. సీ. ఎలనాగపల్కుల ♦ కెనగావటంచునో
చెవియొగ్గి వినఁడయ్యెఁ ♦ జిలుకపలుకు
లింతివెమ్మోముతో ♦ నీడుగాదంచునో
తలుకుటద్దముఁ జూడఁ ♦ దలఁపఁడయ్యెఁ
బూఁబోఁడి బాహులఁ ♦ బోలలేవంచునో
పూవుదండలు మేనఁ ♦ బూనఁడయ్యెఁ
బోలఁతిమై తావితోఁ ♦ బురుడుగాదంచునో
మొనసి శ్రీగంధంబు ♦ ముట్టఁడయ్యె
గీ. బోటినిట్టూర్పుగాడ్పుతో ♦ పాటిగాద
టంచునో యుశీరతాలవృం ♦ తానిలంబు
సొంపుమీఱ నించుకేనిఁ గాం ♦ క్షింపఁడయ్యె
మదనపాయక ఖిన్నుఁడై ♦ మనుజవిభుఁడు.

2. తే. గీ. అతనుతాపంబుఁ గావింత ♦ మనుజుఁ గోరి
సఖులు శైత్యోపచారముల్ ♦ సతికిఁ జేయ
దైవమొండొకయర్థంబు ♦ దాగ్రహించి
యతనుతాపంబుఁ గావించె ♦ నబ్జముఖికి.

3. శా. శయ్యాదంభమునన్ మురాంతకుఁడు భూ ♦ షాకైతవస్ఫూర్తి చే
నయ్యార్యారమణుండుఁ దాల్చిరి భుజం ♦ గాధీశులన్నియ సా
హాయ్యావప్తిస్ఫుటధాటికోర్వఁ కమచో ♦ నబ్జాస్యలాయోర్చ్వవా
రయ్యా గంధసమీర! పోవఁగదవ ♦ య్యా! యీకురంగేక్షణన్.

7. యాత్ర.

1. శ్వేతాతపత్రి ♦ చీఁకట్లఁ దొలఁగించె
రాజన్యభూషణ ♦ రత్నరుచులు

తురగఖురోద్ధూత ♦ ధూళి పెంపడఁగించెఁ
గిరివృష్కరోజ్ఝిత ♦ కంకణములు
సింధురమదవృష్టి ♦ సింధులనింకించె
సామంతమకుటక ♦ క్షణరజంబు
సైన్యసమ్మర్దసం ♦ జనితోష్మఁదొలఁగించె
నమితపతాకాంబ ♦ రానిలంబు
సైన్యజనితావరోధంబు ♦ సైన్యమునసె
తొలఁగెనని సైనికాళి సం ♦ తోషమందఁ
జనియెసైన్యంబు కతిపయ ♦ దినములకును
రమ్యవిజయాస్పదపురీవ ♦ రంబుఁజేర.

8. పరిణయము.

మ. అలమన్త్రఁబులకాంకురాళిదరహా ♦ సాంకూరముల్కన్గవం
దొలఁకన్మత్త్యఫుటోష్ఠ గండయుగళిం ♦ దూఁగంగనత్కంకణం
బులుమ్రోయన్భుజమధ్యసీమ రతనం ♦ పుందాళితార్మ్యఁగాఁ
దలఁబ్రాల్వోసెలతాంగియాధరణిపయిన్ ♦ ధాత్రీశుఁడత్యాదృతిన్.

క. మంగళతూర్యంబులు పు
ణ్యాంగనల శుభార్హగీతి ♦ కారావములు
ప్పొంగంగ హరిశ్చంద్రుఁడు
మంగలసూత్రంబు చంద్ర ♦ మతికింగట్టెన్.

9. నయవిరచనము.

సీ. అనుఁగుబిడ్డలభంగి ♦ వసుజీవులను బ్రోవు
మిలువేలుపులఁ గొల్వ ♦ మేమఁతిలక
పతికిముం దనుభవిం ♦ పకుమేపదార్థంబు
జవదాటకుము నిజే ♦ శ్వరునిమాట

మగఁడు గావించిన ♦ మన్ననకుబ్బక
మదిఁగృశింపక మవ ♦ మానమునకు
నవనిసురాభ్యాగ ♦ తార్థికోటులనెల్ల
నాప్తబంధువుల య ♦ ట్లాదరింపు

గీ. కరుణగల్గుము బంధువ ♦ ర్గములకెల్ల
గురుజనంబుల సద్భక్తిఁ ♦ గొలువు మెపుడు
దైవమన్నను గురువన్న ♦ ధర్మమన్నఁ
బ్రాణనాథుండు సుమ్మమా ♦ యమ్మ కాన.

10. చంద్రోదయము.

సీ. కుముదినీజృంభణా ♦ కరమూలకందంబు
తోయజశ్రీపశ్య ♦ తోహరుండు
సకలజీవంజీవ ♦ సంజీవనౌషధి
చక్రవాకీమన ♦ స్తాపకారి
తిమిరవారణఘటా ♦ సముదమృగేంద్రంబు
చిత్తజమాంద్యవి ♦ చ్ఛేదనుండు
నఖిలదిదృక్షుజ ♦ నాసేచనకమూర్తి
బహుళౌషధీప్రియం ♦ భావుకుండు
సురలయాఁకటికూడు మ్రు ♦ చ్చులకుఁగీడు
దిక్కులకు ఱేఁడు వెలుఁగుల ♦ యిక్కజోఁడు
లచ్చికైదోడు రేఁబోటి ♦ వెచ్చకాఁడు
చంద్రుఁడలరారె సత్కళా ♦ సాంద్రుఁడగుచు.

11. సూర్యోదయము.

చ. కలువలచూఁడుతమ్మికి చెలి ♦ కాఁడునిశావిభుజంట చుట్టువు
ల్గులగమినోముపంటఖగ ♦ ఘోటకునన్ వలచూపుమూఁడుమూ

రులనొక్కటైనరూపుతోఁగ ♦ రంజిగిరంగువెలుంగుపొల్పు పొల్పఁ
బలుకులతావుపూర్వగిరి ♦ పైనఘుడొప్పెదినేందుఁ డెంతయున్.

ఈకవి జనరంజనములోని పద్యములుకొన్ని, నైషధము, వసుచరిత్రము మొదలగు ప్రసిద్ధాంధ్ర ప్రబంధముల యందలి పద్యముల ననుకరించియున్నవని చెప్పియుంటిని. అట్టి యనుసరణములఁ గొన్నింటి నీదిగువఁజూపు చున్నాఁడను.

—— నైషధపుఁబోలికలు. ——

1. సీ. భక్తిప్రదక్షిణ ♦ ప్రక్రమంబులఁ జేసి
శాంతశుశ్రూషకీను ♦ పాసనంబు
...నంశుకగ్రంథి క ♦ ళ్యాణక్రియాచార
మాచరించిరిమంద ♦ హాసమెసఁగ
నస్తౌత్తిచూచిరి ♦ యాకాశమండలా
స్థానరత్నంబునా ♦ త్తానపాదిఁ
త్రైలోక్యపతి దేవ ♦ తాఘాలతిలకంబు
దివిరియరుంధతీ ♦ దేవిఁగనిరి
గీ. బ్రాహ్మణోత్తమ పుణ్యాపు ♦ రంధ్రివర్గ
మంగళాశీర్వచోయుక్త ♦ మహిమశోభ
నాక్షతారోపణంబుల ♦ నాదరించి
రంబుజాక్షియునిషధ దే ♦ శాధిపతియు.
(శృంగారనైషధము 6 ఆ 101 ప.)

సీ. కేలుమోడ్చిరి ప్రద ♦ క్షిణపూర్వకంబుగా
నాశుశుక్షణికి న ♦ త్యాదరమునఁ
గాంచిరిగ్రహతార ♦ కామండలోపతి
స్థానసంవాసినౌ ♦ త్తానపాది

బ్రీతిఁ గావించిరి ♦ భక్తి నరుంధతి
సీమంతినికిని వ ♦ సిష్ఠసతికిని
జేసి యుత్సవమునఁ ♦ జేలాంచలగ్రంథి
సముచితపరిణయా ♦ చారనియతి

గీ. ద్విజవరేణ్యులు బహుపురం ♦ ధ్రీజనములు
ప్రీతి నాశీర్వదించి య ♦ ర్పించు శోభ
నాక్షతలు గైకొని ధరించి ♦ రాదలలను
జంద్రమతియు హరిశ్చంద్ర ♦ చక్రవర్తి.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 48 ప॥)

2. ఉ. కంకణనిక్వణంబు మొఱఁగ ♦ క్కొనఁగొనఁ బ్రియాధరత్న తా
టంకవిభూషణంబులు వ ♦ డంకఁ గుచంబులు రాయిడింపఁగాఁ
బంకజనేత్రి గౌతముని ♦ పంపున లాజలు దోయిలించి ధూ
మాంకుని యందు వేల్చెద ♦ [illegible] ఱెప్పలలోన దాఁచుచున్.

(శృంగారనైషధము 6 ఆ॥ 102 ప॥)

చ. అలఁతికవున్వడంకవల ♦ యధ్వని నిర్మితబాహుమూలకాం
తులు గొనియాడ లేనగవు ♦ తొంగలిఱెప్పల డాఁగ హారము
ల్మలిగొన జిల్కుపయ్యెద చ ♦ లింపఁ గుచద్వయి రాయిడింపఁ డం
బొదలఁ బ్రాలువోసె నృప ♦ శేఖరునాదల పైని దోయిటన్.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 38 ప॥)

క. వనితామణిపాణ్యబ్జము
లనవాప్తాబ్జములఁ బట్టి ♦ దరహాసరుచుల్
కను ఱెప్పలలో డాఁగుచు
వనికల్ వ్రాల్చించె రాజు ♦ జవ్వని చేతన్.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 45 ప॥)

మ. గురువన్నన్ ధనమన్నఁ బుణ్యమనినన్ ♦ గోత్రోదయంబన్న దే
వరయన్నన్ వ్రతమన్నఁ దుష్టియనినన్ ♦ వాత్సల్యమన్నన్నిజే
శ్వరుఁడన్నం బరమోపకారమనినన్ ♦ సర్వంబునన్నం దలో
దరి నీకున్ నిషధాధినాథుఁడె సుమీ ♦ తథ్యంబుగాఁ జెప్పితిన్.

సీ. పాటించికొలుపుమా ♦ భవనదైవంబుల
సవతులఁ గొనియాడు ♦ సఖులఁ బ్రోత
నారాధనము సేయు ♦ మత్తమామలకెప్డు
పరిజనంబుల మీఁదఁ ♦ గరుణఁ గల్గి
యాలగకుఁ గోపించి ♦ యప్పుడు నాథునితోడ
మదిలోన నుబ్బకు ♦ మన్ననలకుఁ
దోడికోడండ్రతో [illegible] ♦ [illegible]
డాసీజనముఁ బ్రోవు ♦ తల్లివగను

తే. బ్రాహ్మణులయందు గురులందు ♦ బంధులందు
భక్తివిశ్వాస సౌహార్ద్ర ♦ పరత నెఱపు
భవ్యపతి దేవతాచార ♦ పరమపుణ్య
ధర్మమేమరకుండు మా ♦ తల్లి కాన.

(శృంగార నైషధము ఆ॥ 7-8,9 పద్య॥)

సీ. అనుఁగు బిడ్డలభంగి ♦ నను జీవులను బ్రోవు
మిలువేలుపులఁ గొల్వు ♦ మేమఱలక
పతికి ముందనుభవిం ♦ పకు మేపదార్థంబు
జవదాటకుము నిజే ♦ శ్వరుని మాట
మగఁడు గావించిన ♦ మన్ననకుబ్బకు
మదిఁ గృశింపకు మవ ♦ మానమునకు
నవనిసురాభ్యాగ ♦ తార్థికోటుల నెల్ల
నాప్తబంధువులయ ♦ ట్లాదరింపు

కరుణఁగల్గుము బంధువ ♦ గ్రాములకెల్ల
మనుజనంబుల సద్భక్తిఁ ♦ గొలువ మెపుడు
దైవమన్నను గురువన్న ♦ ధర్మమన్నఁ
శార్ఙ్గనాధుండు సుమ్మ మా ♦ యమ్మకాన.
(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 54 పద్యము.)

—— కవికర్ణరసాయనపుఁ బోలికలు ——

ఉ. కన్నులఁజంచలత్వమును ♦ గాత్రిర్యమపాం గవిలోకనంబులం
జన్నులఁగర్కశత్వముఁ గృ ♦ శత్వముఁగౌనునమంద భావము
న్నెన్నడ వక్రతంగురుల ♦ నెక్కొనఁజేసియు సెట్టిచిత్రమో
కన్నియ జవ్వనంబుతిరిజ ♦ గజ్జన సన్నుతమయ్యె నయ్యెడన్.
(కవికర్ణరసాయనము 3 ఆ॥ 20 పద్య॥)

ఉ. కన్నులచంచలత్వమును ♦ గబ్బిచనుంగవ కర్కశత్వము
న్నెన్నడమాంద్యముంగురుల ♦ నెక్కొనువక్రతకౌనుకార్శ్యము
న్నెన్నతికెక్కనౌనచల ♦ సంపదబోఁటికటిన్ధరిఁచుట
న్వన్నియకెక్కవేయవగు ♦ ణంబులు మిక్కిలికల్మియున్నెడన్.
(కవిజనరంజనము 1ఆ॥ 54 పద్య॥)

సూరకవి పద్యములోని యర్థాంతరన్యాసము మీఁదిప ద్యమునకు వన్నె దెచ్చెనని చెప్పనగును.

క. కరమర్థిసేనపెనుపం
బెరిగినశుకమోట లేక ♦ ప్రేలుచుహృదయం
బెరియింపఁ దొణఁగెనింకం
బరభృతములు చెప్పనేల ♦ పంకజవదనా.
(కవికర్ణరసాయనము ఆశ్వా॥ 3. 104 పద్య॥)

[illegible] పరభృతంబుగానఁ ♦ బరికించి యొకవేళఁ
[illegible]కిలంబుచేయఁ ♦ గూడదఁగాక

కాంతనాపుఁధేయ ♦ మెంతయుఁగైకొని
చిలుకనీకువెట్ట ♦ నేయఁదగునె.

(కవిజనరంజనము ఆశ్వా॥ 2. 50 ప॥)

సీ. మూర్ధాభిషిక్తుల ♦ ముకుటరత్నద్యుతు
లర్కరదీపదీప్తులఁ ♦ గలిపికొనఁగ
రత్నవేత్రపరంప ♦ రారుచుల్బురసతీ
నీరాజనాంశుల ♦ నిలిపికొనఁగ
స్మేరముఖాంబుజ ♦ శ్రీపార్శ్వదోదూయ
మానచామరలక్ష్మి ♦ మాఱుకొనఁగ
వందిమాగధులకై ♦ వారంబురావంబు
శుభతూర్యరవములఁ ♦ జొఱికొనఁగఁ
గీ. బసిడిరథమెక్కి విపులవై ♦ భవము మెఱయఁ
జూపరులకెల్ల వేడ్కఁ ♦ జోద్యమొదవ
సాంగమైవచ్చు భాగధే ♦ యంబుఁ బోలె
మామయింటికి వచ్చెఁజా ♦ మాతయపుడు.

(కవికర్ణరసాయనము 3 ఆశ్వా॥ 175 వ పద్యము.)

సీ. రాజన్యకోటీర ♦ రత్నమరీచులఁ
గరదీపికాపరిభల్ ♦ గలసిమెలఁగ
నాభీలపటుభేరి ♦ కాభూరిభాంకృతుల్
మత్తేభఘీంకృతుల్ ♦ మైత్రిసలుప
సుర్వీసురవ్రజా ♦ శీర్వాదనాదము
ల్వీమలవందిస్తుతు ♦ ల్వియ్యమంద
వారాంగనాదత్త ♦ నీరాజనాంశువుల్
హైమవేత్రద్యుతు ♦ లల్లుకొనఁగ

సీ. భద్రకరి నెక్కి యూవడై ♦ భవనమ్ము ద్ధి
దర్శనవ్యగ్ర పౌరసం ♦ తతికి నేత్ర
పర్వ మొనరించుచును సార్వ ♦ భౌముడపుడు
భూతలాధిపులుద్ధాంత ♦ మునకువచ్చె.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 20 ప॥)

— వసుచరిత్రపుంబోలికలు. —

మ॥ జననాథోత్తముఁడింతిఁజూడ ననిమే ♦ షత్వంబు గాంక్షించు న
య్యనిమేషత్వము కాంతకాంతముఖ చం ♦ ద్రాసేవనానంద వా
సనఁబ్రాపించినఁ గోరునప్పుడనిమే ♦ షస్వామి భావంబుఁ గ
స్గొనసెందున్ నృపులుత్తరోత్తరపదా ♦ నూనస్పృహాచంచలుల్.

(వసుచరిత్రము 2 ఆ॥ 64 ప॥)

శా. కాంతారత్నసమాగమంబును నెద ♦ న్గాంక్షించు నేతెంచుడుం
కెంతంతేరఁగఁగోరుఁ జేరుడుఁగచా ♦ శ్లేషాప్తిఁగాంక్షించుఁగా
నంతందత్కళ లంటఁగోరు ఫలత్వ ♦ ప్రాత్మత్వముర్వీవధూ
కాంతోన్నామటుంచుఁబల్కు స్మృతివా ♦ క్యన్యాతిఁనాకంబుగన్.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 123 ప॥)

II

చ॥ అలికులవేణియిట్లు పల ♦ యాంక బిసాంకురమన్న గాలికిం
బలమరిచల్లగాలికిని ♦ జక్కొరభాణపు తేజిఁదోలు పూ
విలుకుపయాళికిం జిగురు ♦ విందుల నీలిగయాళికిన్ హాలా
హలగుళికాభదుర్మదము ♦ నాళికి నాళికిలోఁగి యాత్మలోన్.

(వసుచరిత్రము 3 ఆ॥ 112 ప॥)

క॥ అళుకొందెనప్పుడా తొ ♦
య్యలి మధుకరనికర శుక పి ♦ కావలికిన్ జా

బిలికిఁ జిలిబిలిపలికరు

పలికె న్విరివిలుతు నెక్కు ♦ వ హళాహళికిన్.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 19 ప॥)

III

సీ॥ నటదీశహేసన వి ♦ స్ఫుటితవేధోండరే

ఖలందోచు వరణాంబు ♦ కణికలనఁగఁ

బెల్లుబ్బునిగ్గపె ♦ న్వెల్లినెల్లపదార్థ

ములుమున్గఁ బోడము బు ♦ ద్బుదములనఁగ

రవికి మందేహ ని ♦ ర్మథన సాధనములై

వచ్చిన ద్విజమంత్రి ♦ వణాములన

హరిపదంబును నీశు ♦ శిరమునైన నభంబు

న నభోగతులు నించు ♦ ననలనంగఁ

తే. జరమగిరియను మరకాడు ♦ జలధిసరణిఁ

దరణిడించిన నతఁడు త ♦ త్సలిలమగ్న

విమలముక్తాఫలంబులు ♦ వెలికిఁ జొనిపె

నవఁగ నవతారకా నికా ♦ యంబులదరె.

(వసుచరిత్రము 4 ఆ॥ 15 ప॥)

సీ. ధ్వాంతదంతావళో ♦ త్కర పుష్కరోద్ధూత

గగనగంగాపయః ♦ కణములనఁగ

శర్వతాండవ దిదృ ♦ క్షా సమాగత నిర్జ

రీ హార మౌక్తిక ♦ శ్రేణులనఁగ

శభ్రి కళిందజా ♦ హ్రదమున నిండార

విరిసిన తెలిగల్వ ♦ విరులనంగ

భావి నిశాచంద్రి ♦ వదిణ[illegible]ంబునకిడు

దిక్కుడ్యముల [illegible]ండి ♦ చుక్కలనఁగఁ

గీ. కిన్నెర్లు చెలగ దిక్కరులు దిగ్గనుం గలంగి
క్షీర ఘనసార పాటీర ♦ తారహార
హీర పారద నారద ♦ శారదాభ్ర
గౌరరుచిమీఱఁ దారకా ♦ వారమపుడు.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 63 ప॥)

IV

సీ॥ తనయశోవిశద ము ♦ క్తాసౌధపాళికి
నంబుదాయనము వా ♦ తాయనముగఁ
దనశౌర్య శిఖిశిఖా ♦ తతికి జాంబూనద
భూధరంబపరంజి ♦ పూదెగాఁగఁ
దనబలోద్ధతరజో ♦ దంభకుంభినికిఁ దా
రా గ్రహంబులు గర్భ ♦ రత్నములుగఁ
దన దానధారాళి ♦ వనధికి మిన్నేఱు
కల్లోలధుత వారి ♦ కణముగాఁగఁ

తే. దన వినూతన సుగుణ సం ♦ తానవల్లి
సముదయంబున కంభోజ ♦ సంభవాండ
భాండములఖండ ఫల పరం ♦ పరలు గాఁగ
వరలు భవ్యవిభా విభా ♦ వసుఁడు వసుఁడు.

(వసుచరిత్రము 1 ఆ॥ 116 ప॥)

సీ. తనపృథుకీర్తి ము ♦ క్తాఫలత్రిమునకు స్వ
ర్ణధరంబు కనకదం ♦ డంబుగాఁగ
తనప్రతాపసమగ్ర ♦ దావాగ్నిశిఖకు వ్యో
మంబు తదగ్రధూ ♦ మంబుగాఁగ
దననిరర్గళ దాన ♦ ధారాంబు [illegible]

కైలాసశిఖరి సై ♦ కతముగాఁగఁ
దనకటాక్షస్యంది ♦ ఘనకృపారసవృష్టి
కఖిలార్థికోటి స ♦ స్యంబుగాఁగ
గీ. మహిని వెలువొందె మత్తారి ♦ మండలేశ
మకుట మణిగణ శాణాయ్య ♦ మాన చరణ
నఖరపాళి నిజాశ్రిత ♦ నళినహేళి
చారుకీర్తిఁ హరిశ్చంద్ర ♦ చక్రవర్తి.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 28 ప॥)

V

చ. తతులరనిక్కఁ బూఁత నేఁటె ♦ తావియచిక్క నపాంగమాలికల్
మెఱుఁగులుగ్రక్క నూరుపుల ♦ మేలిమిఁ దేఁటులు చొక్క హారముల్
కులుచలుదొరిక్క ముంగురులు ♦ గ్రొంజెమటం బదనెక్క వేలుపుం
జెలువయొకర్తు చేదిజగ ♦ తీపతికిన్ శిరసంటె వేడుకన్.

(వసుచరిత్రము 5 ఆ॥ 75 ప॥)

చ. తెలుఁగుప యాఁటదూల ననుఁ ♦ జెక్కుల లేఁజెమరంకురింప గు
బ్బలు నటియింపఁ దాళగతి ♦ బంగరు గాజులు మ్రోయ హారము
ల్మెలిగొన నూర్పులుప్పతిల ♦ లేనడుమల్లలనాడ మెల్లనే
యలికులవేణియోతుఁ శిర ♦ సంటెను గెంజిగురాకుబోఁడికిన్.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 26 ప॥)

ఇటులనే యింకను మనుచరిత్రము మొదలగుగ్రంథము లలోని పద్యములను బోలినపద్యము లిందు నక్కడక్కడనున్నవి కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే వాని నిటఁ జేర్పమానితిని. ఇట్టి యను కృతులను దమకవితలోఁ జొప్పించుటయే గొప్పగా నెంచినయా కాలపుఁ గవితా పరిపాటి ననుసరించి సూరకవి వసుచరిత్రాది

ప్రబంధముల కవిత్వరీతులను గైకొని యన్వర్థాభిధాన మగు నీకవిజనరంజనమును జెప్పి యున్నాఁడు. ఈ యనుసరణములు కవియొక్క ప్రతిభకును గవితా సామర్థ్యమునకును గొఱంతగా నెన్నఁబడరాదు గదా? సరసకవితా సామ్రాజ్యపట్టభద్రుఁడగు పెద్దనార్యుఁడు మారన మార్కండేయ పురాణ మనుసరింప లేదా! ఏదియెట్లున్నను సూరకవి మాత్రమీకృతిని మిగుల సరసముగను శ్లాఘనీయముగను గావించెనని చెప్పకతప్పదు.

సూరకవి కవిత్వమునందలి యర్థాలంకారములు.

అర్థాలంకారము లనేకము లీకవి యీప్రబంధమునఁ బ్రయోగించియున్నాఁడు. అట్టియలంకారములుగల పద్యములఁ గొన్నింటి నీదిగువఁ జూపుచున్నాఁడను.

1. ఉపమ:—

చ. పుర నికటాంచితోపవన ♦ పుష్పితసాలములం గదల్చుచున్
సరసులఁ దేలుచున్ సుమర ♦ జఃపటలంబులఁ గొల్లలాడుచున్
మురుచిరకంజపుంజములఁ ♦ జొచ్చినటించుచు మందగాముఁడై
కరులవలెం జరించుఁ జలి ♦ గాడ్పులు షట్పదశృంఖలల్దగన్.
(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 16 ప॥)

క. కలశార్ణవశయని వెన్నెల
పాలించెం దేదీప్యకీర్తి ♦ బ్రూగ్నసుధాంశుం
డలరె నచటున్న రమా
లోలాధిపశయనిఁ దత్క ♦ లంకంబాప్పెన్.
(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 83 ప॥)

2. ఉత్ప్రేక్ష:—

(1) చ. అనుపమహేమసౌధ్య ఘటి ♦ తాంచెదవంత మణిప్రవాళిచే
వనయముఁ దత్పురీవర మ ♦ హాగృహముల్ రెయిదోఁచఁ బరఁడఁగా
నొనరుచుఁ బంజుమీ గృహము ♦ లొప్పె నిశాంత సమాహ్వయంబులన్
వినుతియొనర్పఁగాఁ దరమె ♦ వీటనుగ్గిన రత్నస పదల్.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 19 ప॥)

ఉ. యామవతీవధూటి బిగి ♦ యారఁ గవుంగిటఁ జేర్చుటం దదం
గామలచందనంబు మయి ♦ నంటెననం దెలుపర్యె బింబమా ;
కోమలగాత్రి గబ్బిచను ♦ గుబ్బలకస్తురి యొమ్మి సోకనో
నా మహిఁ దట్ట [illegible] కములు గ ♦ నంబడెఁ గల్వల తేనికయ్యెడన్.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 75 ప॥)

3. రూపకము:—

1. గీ. చన్నుగొండల కేవ్రల ♦ నంభవించు
బాహులతలజనించిన ♦ పల్లవములు
పడఁతి కెంగేలు తత్కర ♦ పల్లవముల
జననమొందిన కళికలు ♦ నకియగోళ్లు.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 57 ప॥)

2. సీ. చిగురాకుటెఱసంజ ♦ జిగికిఁ బాండురకోర
కములు భాసురతార ♦ కములుగాఁగ
బ్రసవ రసాసార ♦ పటిమంబునకు వాలు
కనుమము ల్వడగండ్ల ♦ గుంపుగాఁగ
బ్రవహించు మధునిర్ఘ ♦ రములకుఁ బుప్పొళ్ళ
నెఱితెప్పలెనంక త్రి ♦ న్నియలు గాఁగ

మంజుతరనికుంజ ♦ కుంజరంబులకు రో
లంబముల్ శృంఖలా ♦ లతలుగాఁగఁ
తే. బ్రిసవకిసలయ ఫలరస ♦ రసికమధుక
ర పిక శుక నికరారవా ♦ క్రాంత దశ ది
గంతరాళము దనరె వ ♦ సంతకాల
మఖిలభూజన రంజనం ♦ బగుచునంత.
(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 5 ప॥)

4. అతిశయోక్తి:—

సీ. మేనుమించులఁ జేసి ♦ వాని చాంచల్యంబు
వాలుగన్నుల యందుఁ ♦ గీలుకొలిపి
శశిసెమ్మొగమొనర్చి ♦ చంద్రునందలి కప్పు
కుటిలాలకములందుఁ ♦ గుదురుపఱిచి
కెంపువాతెఱఁజేసి ♦ కెంపుకాఠిన్యంబు
బటువు గుబ్బలయందుఁ ♦ బాదుకొలిపి
విరులు గోళ్ళొనరించి ♦ విరులసౌరభ్యంబు
నిట్టూర్పుగాడ్పుల ♦ మట్టుపఱచి
తే. నలువఁ గావింపఁబోలు నీ ♦ చెలువనార
యనఁగఁజెలువొందె నాచాన ♦ హంసయాన
యమృతపుంబావి యరిదియం ♦ దములదీవి
యాణిముత్తెమ్ము వలరాజు ♦ నలరుటమ్ము.
(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 70 ప॥)

2. క. లోకాలోక మహీధర
పాకోట, కులాచలములె ♦ కృతకాద్రులు, కే

శాకూళులుజలరానులు,
శ్రీకరధృతిసొందుర్గుడౌ హ ♦ రిశ్చందుర్నకున్.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 29 ప॥)

5. ఉల్లేఖము:—

1. చ. వలపులకున్నిదాన మలి ♦ వారముకోరనికోర్కి జాతికిం
దలఁపనికీడు పాంథ సము ♦ దాయము పాలిటివేఁబువిత్తు కో
కిలములనోముపంట స్మర ♦ కేవల శౌర్యహులాశిధాయ్యరా
చిలుకలభాగధేయమిలఁ ♦ జెన్నలరారె వసంతమంతటన్.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 3 ప॥)

2. క. చిలుకల చదువులబడులయి
యలులకుఁ బానీయశాల ♦ లయి కోకిలమం
డలముల కామెతలయి వల
పులకునిదానంబులగుచుఁ ♦ బొలిచెందరువుల్.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 7 ప॥)

6. అర్థాంతరన్యాసము:—

గీ. ఇంతిసౌందర్య రేఖాది ♦ దృక్కుచేత
నెపుడు తెరవంతురను, వంచి ♦ నపుడుగోరు
నిమిషపరికల్పితాంత రా ♦ యమువిదిర్ప
భూమిషతులందు వాంఛాప్తి ♦ పూతిఁగలదె.

(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 37 ప॥)

గీ. విసముఁగంఠంబునను దాల్చి ♦ విసముకంటె
నతిభయంకరమూర్తివీ ♦ వని శశాంక!
యుత్తమాంగంబునందు ని ♦ న్నుంచెహరుఁడు
వ్యర్థమే శర్వసర్వజ్ఞ ♦ వైభవంబు.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 40 ప॥)

7. ప్రతీపము:—

1. క. పుడమింబోతియలు దూటెండు
పిడుగులు నడవులనెడాఁగు ♦ బెబ్బులిగుహలం
దడఁగెడు సింహముసరియే
వడిగలతనమునను రాచ ♦ వారికిపీటన్.

2. సీ. ఎలనాగ పల్కుల ♦ కెనగావటంచునో
చెవియొగ్గి వినఁడయ్యెఁ ♦ జిలుకపల్కు
లింతినెమ్మోముతో ♦ నీడు గాదంచునో
తళుకుటద్దముఁజూడఁ ♦ దలఁపఁడయ్యెఁ
బూఁబోఁడి బాహులఁ ♦ బోలలేవంచునో
పూవుదండలు మేనఁ ♦ బూనఁడయ్యెఁ
బోలఁతిమైతావితోఁ ♦ బురుడుగాదంచునో
మొనసి శ్రీగంధంబు ♦ మెట్టఁడయ్యె
గీ. బోటి నిట్టూర్పుగాడ్పుతో ♦ సాటిగాద
టంచునో యుశీరతాలవృం ♦ తానిలంబు
సొంపునను నించుకేనిఁగాం ♦ క్షింపఁడయ్యె
మదనసాయక ఖిన్నుఁడై ♦ మనుజవిభుఁడు.
(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 16 ప॥)

8. పరిసంఖ్య:—

సీ. బహుభాషణత్వంబు ♦ పటుశాస్త్రసంవాద
చుంచువిద్వజ్జన ♦ స్తోమమంద
తీక్ష్ణభావంబత్యు ♦ దారవిలాసవ
చ్చాతురీనాకటా ♦ క్షములయంద
చంచలత్వంబు ♦ సముదగ్రభద్రదం
తావళరాజిపై ♦ న్యములయంద

పకగ్రిభావంబు దు ♦ ర్వారవైరిమనము
ద్భటభటాధిజ్యాచా ♦ పములయందె
కాని పురమున జనులందుఁ ♦ గానఁబడద
నంగనెంతయు నప్పట్టి ♦ ణము చెలంగు
హీరమణిమయసౌధాగ్రి ♦ హేమకలశ
భ్రాజితస్వర్ణదీస్వర్ణ ♦ పద్మమనుచు.
(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 25 ప॥)

9. సహోక్తి:—

సీ. తరుణపల్లవ లతాం ♦ తములతోఁ గూడనె
వలరాజు శౌర్యకీ ♦ ర్తులువెలింగె
నం చితసుమపుర్యం ♦ బాసారములతోన
విరహిణీ బాష్పాంబు ♦ వృష్టిగురిసెఁ
గమనీయ లతికాపరి ♦ కాండంబు తోడనె
శుకపిక మధుకరో ♦ త్సుకతనిగిడె
మలయానిలాంకూర ♦ ములతోనకాముక
సమితి వాంఛాకంద ♦ ళములుపరిబలె
భవ్యనవ్యపరిభా పరం ♦ పరలతోన
పరిమళంబులు దట్టమై ♦ పర్వెదిశల
సకలఋతుసార్వభౌమ వ ♦ సంతఋతువు
త్రిభువనీ మోహనంబయి ♦ తేజరిల్ల.
(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 4 ప॥)

తే. తనుమడరెఁ బాంధజనమోహ ♦ తమముతోడ
వహ్ని వెలుఁగొందె మహశౌర్య ♦ వహ్నితోడఁ
దారకలు దెల్విఁగనె నభి ♦ సారికాప
రంపరలతోడ నెంతయుఁ ♦ బెంపుమీఱి.
(కవిజనరంజనము 3 ఆ॥ 64 ప॥)

10. అనన్వయము:—

చ. వనితవిలాసభా గవయ ♦ వంబులకుం బరికించి చూడఁగా
నెన మతిలేవువాని కవి ♦ యే యొనయంచు మదిం దలంచికా
యనుపమతన్మనోజ్ఞకర ♦ భాకృతిగా నొనరించె నూరువు
ల్వనజదళాయతేక్షణకు ♦ వారిజసంభవు పేరుపెట్టిదో.

11. శ్లేష:—

సీ. పద్మాకరము లౌట ♦ భవనరాజంబులు
విష్ణుపదంబంటె ♦ వినుతికెక్క
రత్నాకరంబౌట ♦ రమణీయవప్రంబు
గగన స్రవంతితోఁ ♦ గలసి మెలసె
సుమనోభిరామత ♦ శోభిల్లుటనుదోఁట
లతులాప్సరస్సమ ♦ న్వితములయ్యె
రాజవతంసులై ♦ రాజిల్లుటను నృపు
లమలదుర్గాధి ప ♦ త్యమునమనిరి
భోగులకు నాశ్రయంబయి ♦ పొలుచుకతన
నన్నుతుకి నెక్కనదిబలి ♦ సద్మమునఁగ
నిత్యకల్యాణ లక్ష్మిచే ♦ నెగడుకతన
నాపురంబొప్పు విబుధాల ♦ యంబనంగ.

(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 23 ప॥)

మ. అమృతాంభోనిధి లక్ష్మితోడనుద ♦ యంబై రాజనంబొల్చి తో
రముగా సత్పథవర్తి నా నెగడి స ♦ ర్వజ్ఞావతంసుండవై
కమనీయాఖిల సద్గుణంబుల నుతు ♦ ల్గయికొన్ననిన్నెన్నశ
క్యమె యీయుత్పల పత్రలోచనఁగృపం ♦ గాపాడు రాకాశశీ.

(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 30 ప॥)

తే. కొమ్మల గదల్చు నెప్పుడుఁ ♦ గమ్మగాలి
విధుతనయుఁడు మనోజుఁడు ♦ మధుఁడు జాతి
వైరిదోషాకరుం డుడు ♦ వల్లభుండు
గలికి వీరికినుగుణంబు ♦ గలుగుటెట్లు.
(కవిజనరంజనము 2 ఆ॥ 34 ప॥)

12. భ్రాంతిమంతము:—

మ. అతులోత్సాహము లుప్పతిల్లనిక ♦ టోద్యానంబులం బొల్చు కే
కితతుల్వ్యటను జితప్రినర్తనకలా ♦ కేలిని(జృంభించు భ
వ్యతరాభ్రంకష రత్నసౌధపటలీ ♦ వాతాయన వాతని
ర్గతకాలాగరుధూపధూమ్యలు మెయి ♦ ల్గానెంచియెల్లప్పుడున్.
(కవిజనరంజనము 1 ఆ॥ 21 ప॥)

మీఁదఁజూపిన యలంకారములు గాక యింకను మఱి కొన్నిగలవు. కాని గ్రంథవిస్తరభీతిని నంతటితో విరమించితిని సరసమగు నర్థమునే మిక్కిలిగ నపేక్షించిన కారణమ చేత నీకవివరుఁడు వాగాడంబరమున కాశించి శబ్దాలంకారమ లనంతగాఁ బాటింపలేదు. కాని యర్థసందర్భమునకు భంగము లేకుండయుచితమైన శబ్దాలంకారములను గూడ నచ్చటచ్చటఁ గవివాడి యున్నాఁడు:—

× × × × ×

1. అనఁగఁజెలువొందెనా చాన ♦ హంసయాన
యమృతపుంబావి యరిది యం ♦ దములదీవి
యాణిముత్తెమ్ము వలరాజు ♦ నలరుటమ్ము.

× × × × ×

2. సరసనిభమూర్తి వినిహిత ♦ సంశ్రితార్తి
సాధుకీర్తిహరిశ్చంద్ర ♦ చక్రవర్తి.

— సూరకవి కవిత్వము. —

సూరకవికిఁ బిదపనో లేక యతఁడు జీవించియున్నకాలముననో యీకవిజనరంజనము పండితుల యాదరణమునుబొంది యాంధ్రకవి ప్రపంచమున నబ్బయామాత్య కృతమగు కవిరాజమనోరంజనము మొదలగు గ్రంథములతో పాటు పిల్లవసుచరిత్రమను ప్రసిద్ధిగాంచినది. అట్టి ప్రసిద్ధిని బొందుటకు దీనియందలి వసుచరిత్రపు బోలిక లోకకారణమయి యుండుట యటుండ గ్రంథమునందలి వర్ణనాంశముల పట్లఁగవి చూపిన ప్రౌఢిమయు రసపోషణమును బ్రధాన హేతువులై యుండవచ్చునని తోఁచెడిని. కథావిన్యాసమునఁ గల్పనా కౌశలమును జూప నవకాశము లేక పోయినను గవి వర్ణనాంశముల పట్లఁ దన ప్రౌఢిమను జూపి యాధునిక ప్రబంధకవీశ్వరులలో నుత్తమస్థానము నధిష్ఠించెను.

ఈకవివరునకు సంస్కృతాంధ్రముల యందుఁ జక్కనివైదుష్యము కలదు. ఇతఁడు సంస్కృతమున నాటకాలంకార సాహిత్యము కలవాఁడగుటయే గాక పాణినీయ వ్యాకరణజ్ఞానము గూడనై యుండినట్లుగ నీతని గ్రంథములను బట్టి తెలియవచ్చెడిని. కవిసంశయ విచ్ఛేదములోని.

గీ. ఆంధ్రమర్మంబుఁ దెలియంగ ♦ ననువుపడును
ప్రకటసంస్కృత లక్షితసూ ♦ త్రముల చేత

నవనిఁబాణిని ఘటితేసూ • త్రార్థసారణి
తెనుఁగు టీకలచేత సా • ధింపనగును.

అను నీపద్యమును బట్టియు, శ్రీరామదండకములోని సం
స్కృతపద భూయిష్ఠమగు రచనను బట్టియు, కవిసంశయ విచ్ఛే
దములో నితఁడు వాడిన "ల్యప్పు" మున్నగు వ్యాకరణపరి
భాషను బట్టియు నితనికి సంస్కృత వ్యాకరణమునఁ జక్కని
జ్ఞానముకలదని యూహింప వచ్చును.

సర్వవిధముల నుత్తమ కవిత్వమని చెప్ప నొప్పునది యె
ట్లుండవలెనో సూరకవి, తనకవి సంశయ విచ్ఛేదములో విశ్లావ
ప్పియున్నాఁడు.

* సీ. యతి, యుక్తవాక్యాను • గతినంటవలయు వ
త్సంబు ధేనువు వెంటఁ • దవిలినట్లు
మెట్ట మీఁదనుగాలు • పెట్టఁగ్గ దండ యం
దిచ్చినట్టులు ప్రాస • మెనయవలయు
సానఁబట్టిన మణి • చందానఁబదమర్థ
నారీకుభంగిబం • ధంబువలయు

---

* సూరకవి యీయభిప్రాయమునే తన యితరగ్రంథముల యందుఁ
గూడఁ దెలిపి యున్నాఁడు—

1. గీ. కవిత నేరుపుయతి గూర్చు • కరణి దెలుపు. (రామలింగేశ శతకము)
2. క. యతి దవలవలయు వాగను
గతి ధేనువువెంటనంటి • కదలెడు పత్సా
కృతి నదియె కవనచతురిమ
వితరణఖని! ప్రాగ్గపాటి • వేంకటమంత్రి.
(వేంకటమంత్రి శతకము.)

దివివెలుంగు మెఱుంగుఁ ♦ దీఁగెయట్లర్థంబు
తేటతెల్లంబుగాఁ ♦ దెలియవలయు
గీ. నలఁతి తొలపడ్డ చంద్రిమం ♦ డలమువలన
జలజలను రాలునమృతంపు ♦ జాలులీల
రసముతులకింప వలెనట్టి ♦ రమ్యకవిత
రసికరసనా రిరంసచేఁ ♦ బ్రబలకున్నె.

ఇట్టి యాదర్శమును దనముందిడుకొనిన వాఁడగుటచేత నే సూరకవి యీప్రబంధమును గవిజనహృదయా వర్జకముగ నొనర్చి యన్వర్థాభిధానముగఁ జేసి యున్నాఁడు.

కథా సంవిధానమునఁ జెప్పఁబడిన చంద్రమతీ హరిశ్చంద్రులయన్యోన్యానురాగబీజము వారివారిచిత్రపటములను నొండొరు లుపలక్షించుట చేతనే మొలకలెత్తిన దని చెప్పియు బ్రాహ్మణసందేశమునుజొనిపియు సంభావ్య విషయనిరూపణము గావించి, యిరువురు రాజ్యాధిపతులు వియ్యమందిన విధమునఁ జంద్రమతీ హరిశ్చంద్రుల వివాహమహోత్సవమును క్షత్రియోచిత మర్యాదల ననుసరించి మిగుల మనోహరముగ నభివర్ణించియున్నాఁడు. దృఢవ్రతుఁడను బ్రాహ్మణుఁడు హరిశ్చంద్రుని దరికి దూతగావచ్చిన సందర్భమున నాయతిథిని హరిశ్చంద్రుఁడు పూజించుటలో వైదికసంప్రదాయము ననుసరించి సంస్కృతభాషామయముగ నతిథి సత్కారవాక్యములనుగవియిట్లు నడపియున్నాఁడు.

సీ. వందనం తే విప్ర ♦ పల్లభాదిమసార్వ
భౌమ తుభ్యం సదా ♦ భద్రమస్తు
అత్ర ప్రవేశ భవ ♦ దాగమన్నం కుతో,
విజయాస్పద పురాద్వి ♦ వేకధుర్య
తవనామకిం ద్విజో ♦ త్తమ దృఢవ్రతునతి
ప్రాహ్యుర్మనీషిణః ♦ పార్థివేంద్ర
యుష్మదాగమన ప్ర ♦ యోజనం కిం విప్ర
రహసి వక్ష్యే ధరా ♦ రమణవర్య
గీ. యనుచు నన్యోన్యపరిభాష ♦ లాడి పిదప
సముచితమ్ముగనున్న [illegible] ♦ జనుల నెల్ల
[illegible] ♦ [illegible]
మంతనంబుండె వసుమతీ ♦ కాంతుఁ డప్పుడు.

బ్రాహ్మణ పూజయునందును నతిథిపూజయు యజ్ఞములే యనఁ జనును గాన (యజ్ = To worship) నట్టి యజ్ఞవిషయమున వికృతిభాష నుపయోగింపుటకన్నఁ బవిత్రమగు గీర్వాణభాష నుపయోగించిన నుచితతరమ్ముగా నుండునని సకలాగమ సంప్రదాయాభిజ్ఞుఁడగు సూరకవి తలంచెనా యని యాలోచింపవలసి యున్నది. "వాగ్యోగవిద్దుష్యతి చాపశబ్దైరితి స్మృత్యనుమిత్య వగమ్యమానోప శబ్దనిషేధోపి క్రతువిషయ ఏవ..........................అత ఏవ వ్యాకరణమహాభాష్యే సరోప్యప శబ్దనిషేధః క్రతు విషయ ఏవ నతు వ్యవహారవిషయ ఇతి ప్రతిపాదితం. తత్రస్వదేశ భాషాభిమానధా చే

యాః పండిత శశాంకాః నిశ్శంకాస్స్వదేశ భాషా కావ్య నిర్మా
ణేషు ప్రవర్తంత ఏవ.

(అహోబల పండితీయము. 89 పేజీ.)

అను నహోబల పండితుని ధోరణినిబట్టియు నాతఁ డుదా
హరించిన మహాభాష్య ప్రమాణమును బట్టియు యజ్ఞవిషయ
ముగ దేశభాషల నుపయోగించుట నిషిద్ధమని తెలుచున్నది
గదా ! ఇట్టి గంభీరమగు సూరకవి యాశయమును బరిశీలించు
వారికెల్లను నాతనికిఁగల సంస్కృతవ్యాకరణ జ్ఞానమును నహో
బలపండితీయాదు లందలి పాండిత్యమును, వైదిక సంప్రదాయా
భిజ్ఞతయు నుచితజ్ఞతయు విశదపడక మానవు.

ఇంక నితనికవితా విశేషములను గూర్చి కొంచెముచెప్ప
వలసి యున్నది. సూరకవికవిత్వము సంస్కృతపదభూయిష్ఠమై మృ
దుమధురమై యనర్గళధారకలదై కదళీపాకమున విరాజిల్లుచు
"కవితాతత్త్వంబు సూరకవికే తెలియుఁగా" అను నాతని సమ
కాలికుల యభిప్రాయమును దృఢీకరించు చున్నది. ఇతని కవి
తనుగూర్చి పండితులొసఁగిన యభిప్రాయముల నీదిగువఁ బొందు
పఱచు చున్నాఁడను.

"అడిదము సూరన—ఇతఁడొక సుకుమారకవి. కవి
జనరంజనమను నొక చిన్న కావ్యమును రచియించిన వాఁడు.

దానిని పిల్లవసుచరిత్ర మని చెప్పుదురు. అది తన పడసిన వారము నన్వర్థము చేయుచున్నది."

× × × × ×

బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు-(శబ్దరత్నాకరము పీఠిక.)

"ఇతఁడు చేసిన గ్రంథములలో నెల్లఁ జంద్రమతీపరిణయ మను నామాంతరము గల కవిజనరంజనము మిక్కిలి ప్రశస్తమైనది. ఇది మూఁడాశ్వాసములు గల చిన్న ప్రబంధమైనను దీనియందలి గుణసంపదను బట్టి పండితులు దీనిని పిల్లవసుచరిత్ర మని వాడుచున్నారు.

× × × ×

రావుబహాదూరు కం॥ వీరేశలింగము పంతులుగారు-

(ఆంధ్రకవుల చరిత్రము రెండవ భాగము.)

"సరసకవిత్వవైభవ" అని యీకవి వ్రాసికొనిన బిరుదు సార్థకమని యెన్నుచున్నారము. ఇతఁడు రచించిన కవిజనరంజనము కడచిన కొలఁది ధ్వనులిచ్చు మాధుర్యముం జిలికించు చున్నది. ఆ గ్రంథమన్ని విధముల వసుచరిత్రము పోలి కొన్ని చోట్ల మించి యొప్పుచుండుటచేతనే దాని కప్పటివారు పిల్లవసు చరిత్రమని పేరిడిరి. కవిత్వము హృద్యముగా నుండును. ధ్వనియే ప్రధానముగా నెంచి కావ్యలక్షణములకే భంగము చాలకుండ

గ్రంథములను రచించి నలుగురాననఁ బేరుబ్రతిష్ఠలఁ గాంచి యీకవి మించెను. ఈతని కవిత్వమున నలువదిపాళ్ళు సంస్కృతమును నలువదిపాళ్ళు తెనుఁగునుగలదు.

× × × × ×

రాజా మంత్రిప్రగడ భుజంగరావు బహద్దరు గారు—

(చంద్రాలోకమునకు నుపోద్ఘాతము.)

[illegible] ఈతఁడనేక గ్రంథంబులు రచియించె. అందుఁ జంద్రమతీపరిణయము లేక కవిజనరంజనమను నది ప్రబంధము. ఇది ప్రబంధమనఁదగి దాని రచియించిన కవిపేరు శాశ్వతముగ భూమి యందుండు నట్లొనర్చె."

గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులు గారు—(కవిజీవితములు.)

"... వసుచరిత్రములోని కల్పనములను గథపట్టులను ననుసరించి చెప్పినవారిలో ముఖ్యుల గ్రంథములు పిల్లవసుచరిత్రములని ప్రసిద్ధినిజెంది యున్నవి.

× × ×

ఆడిదము సూరకవి చెప్పినట్టి కవిజనరంజనములోని [illegible] ననుసరించియే యున్నవి. కాని యిందు గ్రంథ [illegible] [illegible]

[illegible]

కవిసంశయవిచ్ఛేదము:—ఇది మూఁడు ప్రకరణముల లక్షణగ్రంథము. ఇందలి ప్రకరణములకుఁ దరంగములని పేరు. అందు మొదటి రెండుతరంగముల యందును గవి తనకుఁ బూర్వమున నున్న వ్యాకరణములలో లేని కొన్ని నూతనవిషయములను జేర్చి వానికి సూత్రములుగల్పించి లక్ష్యములను భారతాదిగ్రంథములనుండి చూపియున్నాఁడు. రెండవ తరంగమునందు శకట రేఫనిర్ణయమును గూర్చికొంతవఱకును, మూఁడవ తరంగమునందుఁ దద్భవములు గలిగిన విధమును గూర్చి కొంతవిపులముగను వివరించియున్నాఁడు. దీనియందుఁ దాను చేసినయత్నములను సూరకవి యిట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

క. కవిజన సంజీవనిలోఁ
దవిలినపద్ధతులు మఱి యి ♦ తరలక్షణల
క్ష్యవినిర్దిష్టగతులు చె
ప్పవలయునని వేఱొకండు ♦ పద్ధతి చేసెన్.

క. ప్రియమందఁగఁ గవులు కవి
త్రయనుకవిత్వాను సరణి ♦ దద్భవ కవిసం
శయవిచ్ఛేదంబను నా
హ్వయమిడి లక్షణ మొనర్తు ♦ నార్యులు మెచ్చన్.

భారతాదిగ్రంథముల యందు మహాకవులు ప్రయోగించిన ప్రయోగములను సూరకవి లక్షణసమ్మతములుగా సాధించి యుదాహరించెను. అట్టివానిని గొన్నింటి. నీదిగువ జూపుచున్నాఁడను.

1. లక్షణము:—

గీ. ఇడఁగవచ్చును వ్యత్యమై ♦ నిత్యసంధి
యూత్రి మొక్కొక్కచోటను ♦ మట్టుమీఱఁ
గొలఁది నఘుమడంచఁ ♦ గోరందుశేఖర
వన్నయట్లు కవిజ ♦ నానుమతిని.

ప్రయోగము:—

1. క. ఇరఁదుమదీయ పురోహితుఁ
డితనికిఁదగఁగల్ల పనులె ♦ తెంగించిపుడే.

(ఉద్యోగపర్వము)

2. క. ....
జమ్మిరవసం ప్రాఁకి విడిచి ♦ చాటయువాకం
దిమ్మనుదు................

(విరాటపర్వము.)

3. సీ. వర్ణించి యతనికేఁ ♦ దగుదునో తగనో య
నించుకించుక సంశ ♦ యింతు కాత్మ.

(నైషధము-శ్రీనాథుఁడు.)

4. చ. నిగి డియవై పూలస్వేదల ♦ చెలయిరీటగు వీటికోట.

శుద్ధాంధ్రరామాయణము.

(అడిదము బాలభాస్కరుఁడు.)

ఇకారసంధి శ్రుతికటువుగా నుండునని ప్రాచీను లద్దాని సంగీకరింపరయిరి. అట్లయినను శ్రుతికటువు కాని, ఇకారసంధి దుష్టముకాదనియే నా యాశయము. "...............

'రా తెలివెందునుం గలదె" (ఉద్యోగ పర్వము. 2 ఆశ్వాసము,
225 పద్యము) అని తిక్కయజ్వ ప్రయోగించి యున్నాఁడు.
సామాన్యముగా 'ఇకారము'నకుఁ దాలవ్యాచ్చు పరమగునపుడు
సంధి శ్రుతిహితముగానే యుండును. ఇకారసంధి దుష్టమగు
నిబంధనమునకు, అకారాదిపరకేకార సంధియే దుష్టమని యెన్నఁ
దగును. ఆలోచింపఁగా, క్త్వార్థకేకార సంధినిషేధమునకాధార [illegible]
స్వర పరకస్థలముల యందుఁగాదని మహాకవు లభిప్రాయపడినట్లు
స్ఫురించుచున్నది. ఇట్టి భాషాతత్త్వమును గమనింపక [illegible]
కవుల ప్రయోగ[illegible]
చియున్న సమర్థుఁడగు సూరకవి క్త్వార్థక సంధివిషయమున నట్టి
వ్యవస్థ నేర్పఱచి శ్రుతిహితములును మహాకవి ప్రయుక్తములు
నునగు నికారపరక క్త్వార్థకసంధులనే యుదాహరించియున్నాఁడు.

2. లక్షణము:—

గీ. కర్మధారయంబు • గావించు చోటను
నూఁదివలుక వచ్చు • నొక్కచోట
స్ఫుటకృపా విభూతిఁ జొలుపున్ • శివుఁడుమాకు
వధిమతార్థ మిచ్చు • నన్నయట్లు.

ప్రయోగము:—

ఆ. ....
ల్వారువారిముఁడు పోఁచు గాతచిక [illegible] • [illegible]

[[illegible]]

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యందలి 'నుమ్వాచ్ఛతః' అను సూత్రమును బట్టి, యుదంత స్త్రీసమాదులకుం బరుషసరళములు పరములగునపుడు ద్రుతాగమము నిత్యముగా వచ్చునని తెలుచున్నది ఈయభిప్రాయమునే * బాలవ్యాకరణములో సంధిపరిచ్ఛేదములోని యిరువదిమూడవ సూత్రము విశదీకరించుచున్నది. కాని, ఉదాహృతములగు ధాతుజవిశేషణములు స్త్రీసమములు కాకుండుటచే వానికీయాగమము రాదనియే ప్రాచీనాధునాతనవైయాకరణుల యభిప్రాయము. ‡ బాలవ్యాకరణములోని సమాసపరిచ్ఛేదమునందలి యేడవసూత్రమున స్త్రీసమశబ్దమును జెప్పియెడ వేఱ ధాతుజవిశేషణపదమును గ్రహించుటయే, ధాతుజవిశేషణములు స్త్రీసమములు కానేరవన్న సిద్ధాంతమును వెల్లడించుచున్నది. లోకవ్యవహారమునందును మహాకవి వ్యవహారమునందును ధాతుజవిశేషణములకుం బరుషసరళములు పరములగునపుడు ద్రుతాగమము లేకుండుటయే తఱచు గానంబడుచున్నది. అట్లయినను గొన్నిచోట్ల మహాకవి ప్రయోగములలో ధాతుజవిశేషణములకుం బరుషసరళములు పరములగునపుడు ద్రుతాగమము వచ్చుట లేక పోలేదు.

---

* సమాసంబుల నుదంతంబులగు స్త్రీసమంబులకుం బుంపులకుం బరుషసరళంబులు పరంబులగునపుడు నుగాగమంబగు.

‡ కర్మధారయంబు లిక, స్త్రీసమ, ముగంత, ధాతుజవిశేషణపూర్వపదంబు లగుం.

మ. పలుకుం దొయ్యలిమాళి కాంతికెనయా ♦ బాగాలునయ్యుంతి చె
కు్కులఁ బోలుందెలనాకులు........................

(పాండురంగమాహాత్మ్యము 1ఆ॥ తెనాలి రామకృష్ణకవి.)

అట్లు వచ్చినప్పుడట్టిచోట్ల, క్వాచిత్కముగా ద్రుతాగమ
మువచ్చునని సూత్రించుటయే యుచితమై యుండును. కాని
యిప్పటి వైయాకరణు లట్లంగీకరింపక యట్టి స్థలములయందలివి
ధాతుజవిశేషణములు గావనియు నవిదేశ్యములగు స్త్రీసమశబ్ద
ములయి వేఱుగానున్నవనియు సిద్ధాంతీకరించు చున్నారు. కాని
సూరకవి మాత్ర మట్లభిప్రాయపడక, సహజముగాఁ గొన్ని యె
డల నట్లుధాతుజవిశేషణములకుసహితము పరుషసరళేతరములు
పరములగునపుడును, క్వాచిత్కముగా ద్రుతాగమము గలదని
యుదాహరించి యున్నాఁడు.

3. లక్షణము;—

గీ. ధరబుకారాంతశబ్దంబు ♦ ద్వంద్వమైన
శేషయగుచుఁ బ్రవర్తిల్లు ♦ దృఢము గ ను
పతిప్రవరహాయ వాగ్వధూ ♦ నేత్రముఖను
రాళి వందితపాదాబ్జ ♦ యన్నయట్లు.

ప్రయోగము.

ఉ. ....రామమాం
ధాతృరఘుక్షితీశులు ము ♦ దంబునఁగాచిరె యే యుగంబునన్.

[ఆదిపర్వము.]

ఈయభిప్రాయమునే బాలవ్యాకరణములో సమాసపరి చ్ఛేదములోని యిరువదినాల్గవ సూత్రము (ద్వంద్వంబునందు ఋకారంబునకు రవర్ణంబు విభాషనగు) విశదీకరించుచున్నది. బాలవ్యాకరణ గుప్తార్థప్రకాశికలో నీసూత్రముక్రింద నీయఁబడిన వ్యాఖ్యానములోని కొన్నిపంక్తుల నిచట నుదాహరించుచు న్నాఁడను.

మీఁది పద్యమునందు "మాంధాతృరఘు క్షితీశులు అనిన ద్వంద్వంబునందు మాంధాతృశబ్దంబు రేఫాదేశయుక్తం బై భారతంబునందున్నట్టు లెంచి యడిదము సూరకవి "గీ. ఋ ఋకారాంత..................యన్నట్లు" కవి సం—ప్రథమ. 28 ల. అను పద్యలక్షణమునకు లక్ష్యంబుగాఁ జూపెను. అప్ప కవిపయి పద్యచతుర్థ పాదంబునందు మాంధాతృశబ్దంబు భార తరచనాసమయంబున ఋకారాంతముగానె రచియింపఁబడినదని యెంచి రేఫశ్లిష్టమైన యక్షరంబులకు రేఫశ్లిష్టంబు గాని యక్ష రంబు ప్రాసంబుగా నుండవచ్చునన్న దానికిఁ బయిపద్యం బుదా హరణంబుగా నిరూపించెను. కొన్ని ప్రాచీన భారతపుస్తకముల యందు రేఫయుక్తంబుగాను, మఱికొన్నిటి యందు రేఫవిరహి తంబుగాను మాంధాతృశబ్ద ముండవచ్చును. కావునఁ బూర్వో క్తకవులిద్దఱును నుభయవిధంబుగా నభిప్రాయపడిరి. శాస్త్రం బున 'మాంధాతృరఘుక్షితీశులు' అన్న ద్వంద్వంబులో రఘుక్షి తీశ శబ్దంబు సమాసచరమావయవంబు (కడపటి పదంబు) కాన

దానికిఁ బూర్వంబునందున్న మాంధాతృశబ్దంబునకు రేఫాదేశం బురావచ్చును. ” (పేజీ 200.)

4. తద్భవపదలక్షణము:—

గీ. ద్విత్వవర్ణంబు లొను మీఁదిదియఁ రెండెఁ
గ్రిందిదియ రెండెఁ దొలఁగును • జెందుదుముప్పు
లొక్క కొన్ని పదంబుల • కరగఘామ
కలుగు బంధుత తటవర్గ • ముఖప శర్వ.

క. బుత్వమునకు నిత్వమునకు
నేత్వముసిద్ధించు నోత్వ • మెవయును నుత్వం
బౌత్వమునకు నోత్వంబగు
నైత్వం బేత్వమగు సుమశ • రాననమథనా.

సూరకవి యేలకో లక్షణమును జెప్పుచు లక్షణభాగము నుదేటగీతిలోను లక్ష్యభాగమును అంట వెలదిలోను నొకేపద్య మ్మున వ్రాసియున్నాఁడు. మీఁద నీయఁబడిన ‘ ఇడఁగవచ్చును ల్యప్పు పై నిత్వసంధి ’ అను పద్యమే దీనికిఁదార్కాణము. ఇదెంతయు వింతగాఁ జూపట్టుచున్నది.

సూరకవియుఁ గూచిమంచి తిమ్మకవియు సమకాలికులు గాఁగనఁబడు చున్నారు. ఆ కారణముచేతఁ గవిసంశయ విచ్ఛేదమును సర్వలక్షణ సారసంగ్రహమును నొకే కాలమునఁబుట్టిన లక్షణగ్రంథములని చెప్పవలెను. తిమ్మకవి గ్రంథము సూరకవి గ్రంథముకంటె నిస్సంశయముగ విపులతరమగు గ్రంథమని చెప్పవలసి యున్నది.

3 చంద్రాలోకము:—ఇది యొకయలంకారశాస్త్రము. దీనిని పీయూషవర్ష బిరుదాంకితుఁడగు జయదేవమహాకవిసంస్కృతమున రచియించెను. ఇందలి భాగములకు మయూఖములని పేరు. అవిపది. అందు నైదవ మయూఖములోని యర్థాలంకారములను నూటిని దీసికొని సూరకవి తెనిఁగించెను. సంస్కృతచంద్రాలోక కర్తృత్వము నేలకో సూరకవి కాళిదాసున కారోపించుచు నిట్లొకపద్యమును జెప్పి యున్నాఁడు.

గీ. బాలురకునైనఁ దెలియంగఁ ♦ గాళిదాసు
మునురచించెఁ జంద్రాలోక ♦ మనుత్రిలింగ
భాషఁ జేసితి నీకృప ♦ భవ్యముగను
దీనిఁ గరుణించి కైకొమ్ము ♦ దేవదేవ.

ఈవిషయమున సూరకవి పొరపాటు పడెనని చెప్పకతప్పదు. ఏలయనఁ జంద్రాలోకమను దానినిఁ గాళిదాసురచించినట్లు గాని యట్టిది ప్రచారమున నున్నట్టు గాని తెలియరాదయ్యెను. ఒకప్పుడు సూరకవికి దొరకిన సంస్కృత గ్రంథమున 'కాళిదాసకృత చంద్రాలోకమని' యుండిన నుండవచ్చును. ఆ వ్రాఁత యందలి యథార్థమును బరిశీలింప నవసరము లేదనుకొని సూరకవి యీతీరునఁ బొరపడియుండిన నుండవచ్చును. ఈరీతిగ భ్రమపడిన వారింకొకరగపడు చున్నారు. వారు పురాణనామచంద్రికను వ్రాసిన యెనమండ్రం వేంకటరామయ్యగారు. ఆయన తమ గ్రంథములో నిట్లువ్రాసి యున్నారు:—

చంద్రాలోకము—ఒక యలంకార శాస్త్రము. ఇది కాళి
దాసకృతము. (పు॥ నా॥ చం॥ 67 వ పేజీ.)

ప్రకృతమున నీయాంధ్ర చంద్రాలోకమునకు మాతృక
యేదియో తేలవలసి యున్నది. పరిశీలించి చూడఁగా సూరకవి
జయదేవ కృతమగు చంద్రాలోకములోని యర్థాలంకార
మయూఖమునే తెనిఁగించినట్లుగఁ గనఁబడుచున్నది. కాని శ్రీయు
త అక్కిరాజు ఉమాకాంతముగా రభిప్రాయ పడిన ట్లప్పయ
దీక్షితుల వారి కువలయానందకారికలను దెనిఁగింప లేదు.
ఉమాకాంతముగారు తమ యాంధ్రచంద్రాలోక పీఠికలో "తన
నాదరించిన వేంకటపతిరాయలను దీక్షితుఁడు శతాలంకారము
లలోఁ జివరదియైన హేత్వలంకారము యొక్క లక్ష్యమునందు
స్మరించెను. ఆలక్ష్యమిది. "లక్ష్మీవిలాసావిదుషాం కటాక్షా
వేంకటప్రభోః॥" సూరకవి యీలక్ష్యమునే.

గీ. కార్యకారణములకు నై ♦ క్యమగు నేనిఁ
గృతులఁగొందఱు హేత్వలం ♦ కృతియటండ్రు
సత్కవులకున్ రమావిలా ♦ సములు వేంక
టేశ్వరకటాక్షములనంగ ♦ నిండుమాళి.

అని యాంధ్రీకరించెను. కనుక సూరకవి కువలయానంద కారిక
లనే యాంధ్రీకరించెనని, శశవిషాణప్రాయమైన కాళిదాసకృత
చంద్రాలోకమును గాని జయదేవుని చంద్రాలోకమును గాని
యాంధ్రీకరింప లేదని స్పష్టమగునది" అని వ్రాసి యున్నారు.

కాని యిందును బొరపాటులు గలవు. 'లక్ష్మీవిలాసాఙ్కిదుషాం కటాక్షా వేంకటప్రభోః॥ 'అనుదీనియందలి 'వేంకటప్రభోః' అను దానిఁబట్టి దీక్షితుల వారు తమ పోషకులను స్మరించిరనివ్రాసిరి. కాని యియ్యది జయదేవ కృతచంద్రాలోకముననే కానవచ్చుచుండుట చేత సుమూకాంతముగారి యూహ సరికాదని చెప్పవలెను. ఇచ్చటి వేంకటప్రభు శబ్దమును దైవపరముగాఁ దీసికొనవలెను గాని ప్రభుపరముగాముడివేయరాదు. కాఁబట్టి సూరకవి యాంధ్రీకరణమునకు జయదేవుని గ్రంథమే మూలమని తలఁపవలెను.

సూరకవి యాంధ్రీకరణము సంస్కృత చంద్రాలోకమునకుఁ జాలవఱకు దగ్గఱగనే యున్నది. అప్పయదీక్షితుల వారి గ్రంథసహాయము నితఁడపేక్షింపక పోలేదు. అవసరమగు పట్లఁ గువలయానందములోని విషయముల నితఁడు గ్రహించి వాడుకొనెను. మొత్తము మీఁద సూరకవి యాంధ్రీకరణము సరసముగను, ఉపయోగకరముగను నున్నది. ఉదాహరణమునకయి కొన్ని శ్లోకములను, పద్యములను నిచటఁ జూపు చున్నాఁడను.

శ్లో॥ ఉపమా యత్ర సాదృశ్య । లక్ష్మీరుల్లసతి ద్వయోః ।
హంసీవ కృష్ణ తే కీర్తి । స్స్వర్గంగా మవగాహతే ॥
వర్ణ్యోపమాన ధర్మాణా । ముపమా వాచకస్యచ ।
ఏక ద్విత్ర్యనుపాదానా । ద్భిన్నా లుప్తోపమాష్టధా ॥

సీ॥ వర్ణ్యముపమాన ముపమాన ♦ వాచకము స
మానధర్మము సంఘటిం ♦ పనగునుపమ ;

హంసిచంద్రాన నీకీర్తి ♦ యబ్జనాభ
యభ్రగంగావగాహనం ♦ బాచరించు.

(మీఁదిరెండు శ్లోకములలోని లక్షణములనుండి పూర్ణోపమ లక్షణమును గ్రహించి మూలములోని లక్ష్యమునేయిచ్చినాఁడు.)

(2) శ్లో॥ చేద్బింబ ప్రతిబింబత్వం । దృష్టాంత స్తదలంకృతిః ।
త్వమేవ కీర్తిమాన్రాజ । న్విధురేవహి కాంతిమాన్ ॥

క. కృతిబింబ ప్రతిబింబా
కృతిఁదగ దృష్టాంతమగును ♦ నృపనీవసము
న్నతకీర్తి సమన్వితుఁడవు
సితకిరణుఁడు కాంతియుతుఁడు ♦ క్షితినను పాల్కెన్.

(ఈపద్యము మూలమునకు సరిగనున్నది.)

(3) శ్లో॥ ప్రశ్నోత్తరాంతరాభిన్న । ముత్తరంచిత్రముత్తరం ।
దీ...వణరతాః । కేఖేటాః కించలంవయః ॥

క. పరగఁ గృతులందుఁ బ్రశ్నో
త్తరమనఁగ నలంక్రియావ ♦ తంసము ప్రశ్నో
త్తరములోఁ గటయిన, నెద్ది
శరవాహన మనఁగ సరస ♦ సమ్మతమగుచున్.

ఇచ్చట మూలములోని లక్షణము మాత్రము గ్రహించి లక్ష్యము నాంధ్రీకరించుట దుస్సాధ్యమగుటచేత వేఱొకటి పొందుపఱచెను.

ఇట్టిరీతులనే దీనిని దెనిఁగించుటలోఁగవి యనుసరించెను.

4 శ్రీరామదండకము:—సూరకవి యింకుఁదన యుభయ భాషాపాండిత్యమును వెల్లడించుచు రామాయణ కథను సంక్షేపముగా వర్ణించి యున్నాఁడు. ఇందలి కవితాధోరణిని దెల్పుటకయి కొంతభాగము నిచట నుదాహరించుచున్నాఁడను.

"......మాయాకురంగాకృతిన్ రావణప్రేరితుండౌచు మారీచుఁ డేతేర సీతాప్రయత్నంబునన్ దజ్జిఘృక్షాపరాయత్తచిత్తుండవై నీవు వోవ న్దశాస్యుండు సీతాసతిన్ గొంచు లంకాపురిన్ జేర నీవంత మారీచు దున్మాడి తత్పర్ణశాలా సమీపంబున న్జానకిన్ గానకార్తిన్ సరారారు ల్సరారారు లరణ్యాంశు జాలాశరణ్యాం బరణ్యాం బగణ్యాంబు లేవేళల న్వ్యాళశార్దూలశుండాలముల్ హాతటిద్గాత్రి సమానసాహ్లాదసంధాత్రి హా ప్రేయసి క్వాసి యంచాయరణ్యాని నీవాధణ్యాత్మజ న్వెన్కఁ జన్ రావణోత్కృత్తకాయున్ జటాయున్ నిరీక్షించి నీ కాకబంధున్ బడన్జెండి లోకైకబంధుండవై పొల్చియిందిందిరాజీవ రాజీవరాజీప్రామోదసంపాది పంపాసరస్తీరదేశంబున న్మైత్రితో మైత్రి గావించి వాలిన్ మహాసత్త్వశాలి న్సముచ్చండకాండాహతి న్జేఁడవే చండవేదండము న్జెండు పంచాస్యమున్బోలి నీ వంతట న్భానుమత్సూనునిన్ గీశభద్రాసనాసీనుని న్జేసిన న్బాసకై భూసుతాన్వేషణార్థంబు శాఖామృగాధీశుల న్బంపువేళ న్మహావేగవంతున్ హనూమంతు నద్దక్షిణాశావరిదేశంబు వెన్కన్ నియోగించినన్వాయుసూనుండు భూభృత్సదృక్కర్కటాళీధులీధాకితాభ్రంకషాదభ్రవీచీసమీచీనవారాన్నిధి న్జెంగున న్దాటి లంకాపురోద్యానమధ్యంబున న్గ్రూరనక్తంచరీచంచరీకాలకోపేతసీత న్నిరీక్షించి పారిజాతారవిందోలి సీతారవిందాస్య చేతోరవిందంబు నానందమొందించి యంతన్నృతోద్యానవిద్రావణుండౌచు క్ష్వేళాకరాళాననోగ్రామహావాహయు నక్తంచరుల్గూల్వ నక్షాదిరక్షోబలాధ్యక్షు జేతెంచి యుద్వృత్తిమై హత్తి దండెత్తి నన్బిండి పిండై సముత్తుంగ మాతంగముల్ న్గగ్గునుగ్గై తురంగంబులుం జెక్కుచెక్కై శతాంగంబులున్ నుగ్గునై భటాంగంబులు న్నేలపాలై

గూల నీలీలఁ దశైన్యమ్ముద్ధూత చైతన్యముజేసి యుద్వేలకోలాహలాభీలహేలాసముల్లాసిస్సై యక్షుని జెండుచెండాడి తైర్యక్షవీక్షాశుశుక్షుణ్యాపేక్షా కృదుత్తాలవాలాగ్ర బద్ధాంశుకపరిస్ఫుర ద్విస్ఫులింగచ్ఛటాభీలకీలా కరాళాగ్ని లంకాపురాగారము భస్మసాత్కారముల్సేసి వేళంతమున్బ్రోలె తానాసరస్వంతమున్దాటి నిర్గాంచి లంకాపురోద్యాన మధ్యస్థితాం దానవీసంవృతాం త్వద్వియోగవ్యథాక్లిష్టగాత్రీం విదేహేంద్రపుత్రీ మపశ్యం రఘూత్తంస యంచున్సుధామాధురీశ్రీధురీణోక్తుల న్విన్నవింపంగ......"

5. ఆంధ్రనామశేషము:—ఇది పద్యరూపమున నున్న యొక నిఘంటువు. పైడిపాటి లక్ష్మణకవి కృతమగు నాంధ్రనామసంగ్రహమునందు లేని పదములను జేర్చి యీనిఘంటువును సూరకవి రచియించినాఁడు. ఆవిషయమునే యతడీగ్రంథారంభమున నిట్లుచెప్పి యున్నాఁడు.

> గీ. ఆంధ్రనామసంగ్ర • హమునందుఁ జెప్పని
> యన్ని తెనుఁగు మఱుఁగు • లరసికూర్చి
> యాంధ్రనామశేష • మను పేరఁ జెప్పెద
> దీనిఁ జిత్తగింపు • దేవదేవ.

ఆంధ్రపదజాలము నొకచోట నేర్చికూర్చి వివిధవర్గులుగా విభాగించి గ్రంథముగాఁ జేయుటయేమిసులఁ గష్టమగుపని. అట్టి ఘనకార్యమొక రొనర్చిన పిదప దానియందలి విశిష్టభాగములఁ బూరించుట మఱియుఁ గష్టము. ఈకార్యమును సూరకవి కడుశ్లాఘనీయముగఁ జేసి యాంధ్రుల కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రు

డయ్యెను. ఆంధ్రనామసంగ్రహము వలె నీశేషముకూడఁ జాల నుపయోగకరమైన నిఘంటువుగాఁ బరిగణింపఁబడి, యాంధ్రులచేఁబఠింపఁ బడుచున్నది. ఇట్టి గ్రంథములు ప్రాయికముగఁ గవుల కవితాధోరణిని జూపనవకాశ మియ్యనట్టివి. అయినను సూరకవి కవితా ప్రవాహము మాత్రమట్లు ఘక్కులి పరిణామ మునొందక దీనియందును, నిరాఘాటముగా వెలయుచునే యున్నదనుటకు నీక్రింది రెండుపద్యములను బొందుపఱచు చున్నాఁడను-

తే. పెంపుఁజెందెను, దామర ♦ తంపరయ్యెఁ
బబలె,నెగడెను,గొనసాగ ♦ బలిసెఁ బెరిఁగె
ననఁగఁ రేకేత్తె ననఁగఁజే ♦ శ్రయ్యెవృద్ధిఁ
బొందెననుటకు శేషాహి ♦ భూషితాంగ.

తే. అగపడకపోయె,విచ్చు మొ ♦ గ్గయ్యె, ననఁగఁ
గంటఁ బడఁడయ్యెఁ బంచబం ♦ గాళమయ్యె
ననఁగ దృగగోచరంబయ్యె ♦ ననుట పేళ్ళు
శయఘుటితశూల ! నైయాఘ్రి ♦ చర్మచేల !

రామలింగేశ శతకము:—సూరకవి గ్రంథములలోనెల్ల మిగుల జనరంజకమైనదియు, నతనికాలముననే పలువురచే నాదరింపఁబడినదియు నగు నీశతకము క్రీస్తుశకము 1770-1785 సంవత్సరముల మధ్యకాలమున రచింపఁబడినదని యూహించుట కుఁదగిన యాధారములున్నవి. శ్రీవిజయనగర ప్రభువులందు గవికి నాశ్రయులునునగు శ్రీచినవిజయరామ గజపతిమహారాజు

లుంగారి రాజ్యకాలమున దివానుగా నుండిన సీతారామరాజు గారి చండశాసనత్వమును, తద్వారమున దేశమునకుఁ గలిగిన ప్రజాపీడయు, నాఁటిసాంఘిక స్థితియు, రాజకీయస్థితియు నిందు నన్యాపదేశముగ వెల్లడించుటయే కవి ముఖ్యాభిప్రాయమైనట్లు గ్రంథముఁజదివిన వారికిఁ దప్పక స్ఫురింపక మానదు. సీతారామ రాజుగారు పెట్టిన బాధలే యీగ్రంథము కవి వ్రాయుటకుఁగారణమని యాంధ్రకవుల చరిత్రమిట్లు నుడువుచున్నది.

" సీతారామరాజుగారిట్లు పరరాజులను జయించుటయే కాక తురకదొరలు మసీదులకిచ్చిన భూములను, పూర్వరాజులు బ్రాహ్మణుల కిచ్చిన మాన్యములను గూడ లాగుకొని ప్రజలను సహితము క్షోభపెట్ట నారంభించెను. ఈయన పెట్టుబాధలే సూరకవిని రామలింగేశశతకముచేయునట్లు చేసినవి. " ఈ యూహ సరియైనను గావచ్చును. కాని యాకాలపు విజయనగర రాజ్య వ్యవస్థను బాగుగ గమనించి చూచినచో సీతారామరాజుగారి చండశాసనత్వమును, పరిపాలనా ప్రావీణ్యమును, రాజనీతి వైదుష్యమును నీపూసపాటి రాజ్యమును గొప్పయాన్నత్యము నకుఁ దెచ్చుటకుఁ గారణములయినవని చెప్పి తీరవలెను. విజయ నగరము వారికిఁ బక్కలోని బల్లెములవలె నుండిన ప్రబలులగు రాజులను మన్నెరాజులను జయించి రాజ్యమును విస్తరింపఁజే నది సీతారామరాజుగారే.సులభముగ లొంగు పాటులోనికిరా జమీాదారుల నపు పాకచక్యముచేఁ బట్టితెచ్చి విజయన రమునఁ గారాగృహబద్ధులుగఁ జేసెడివారు. ఇప్పుడీపట్టణమును గోటను నెదుటనున్న ' బొంకులదిబ్బ ' యను బయలు నాఁ

"బంకూల్"—అనఁగా—జైలుఖానా యుండిన స్థలమని యూహింపవచ్చును. బంకూల్ శబ్దవికారమే బొంకులయినది ఆకారాగారము శిథిలమైనశింప నాస్థలమును జనులు బంకూల్‌దిబ్బ యనెడివారు. అదియే రానురాను బొంకులదిబ్బయైనదని నిశ్చయముగా మనము చెప్పవచ్చును.

పూసపాటి వారికై ఫీదు, డిస్ట్రిక్టుమ్యానుయ్యల్, డిస్ట్రిక్టు గెజటీయరు మొదలగు గ్రంథముల యందు నీయఁబడిన యానాఁటి వృత్తాంతమును జూచినపుడు సీతారామరాజుగారి క్రౌర్యము, నిరంకుశాధికారము మున్నగునవి వెల్లడియగును. కాని యప్పటి యవసరమును బట్టి, యాతఁడారీతిగఁ జేయవలసివచ్చెనని దృఢముగఁ జెప్పవచ్చును.

నూతనరాజ్య నిర్మాణమునఁ గలుగు కష్టములను న్యాయబుద్ధితో సరయఁ బ్రయత్నింపని వారలీ సీతారామరాజుగారి పరిపాలనా విధానములను నిందింపవచ్చును. ఇట్లునేఁజెప్పఁబూనినను సీతారామరాజుగారి యందెట్టి లోపములును లేవని చూప నేనుద్యమింపలేదు. సూరకవి బలవత్తరమగు నిదూషణగర్భకావ్యము (Satire) నిర్హేతుకముగ వ్రాసెనని నాయభిప్రాయమెంత మాత్రముగాదు. తగిన కారణములుండిన నుండవచ్చును. ఏది యెట్లున్నను నీశతకము పండితపామర జనరంజకమై యాంధ్రవాఙ్మయమునఁ గల శతకరాజములలో నుత్తమస్థానమధిష్టించి యున్నది. కవితాధోరణిని దెలుపఁ గొన్నిపద్యములిచటఁ బొందుపఱుచు చున్నాఁడను.

సీ. మాన్యంబు లీయ స ♦ మర్థుఁడొక్కఁడు లేఁడు
మాన్యము ల్చెఱుప సా ♦ మంతు లంద
ఱుండినయూళ్ళగో ♦ డెఱిఁగింపఁ డెవ్వఁడుఁ
బండినయూళ్ళెన్నఁ ♦ బ్రాహ్మణులంద
ఱితఁడు పేద యటంచు ♦ నెఱిఁగింపఁ డెవ్వఁడుఁ
గలవానిసిరి యెంచఁ ♦ గలరు చాలఁ
దనయాలి చీఁకటి ♦ తప్పెన్నఁ డెవ్వఁడుఁ
బెఱకాంతలం కెన్నఁ ♦ బెద్దలంద

తే. ఱిట్టిదుష్టుల కధికార ♦ మిచ్చినట్టి
రాజు ననవలెఁగాక దు ♦ ర్జనుల ననఁగ
నేమిపని యున్నయదిసత్క ♦ వీంద్రులకును
రామలింగేశ రామచం ♦ ద్రపురవాస.

సీ. పదుగురుఁ గోఁతివెం ♦ బడి సంచరింపరే
వాహకు ల్లేరె శ ♦ వంబునకును
గంగిరెద్దుకు లేవె ♦ ఘనతూర్యరావముల్
కలిమి గల్గదె వార ♦ కామినులకుఁ
బులి గోవుఁ జంపి న ♦ క్కలను బోషింపదే
స్థూలకాయము లేదె ♦ దున్నలకును
ఉప్పిపుంటికి లేదె ♦ పుట్టంబుఁ జుట్టుట
వేణుధరుం డెద్దు ♦ వెంట రాడె

తే. న్యాయపద్ధతి నడుపని ♦ యవనిపతికి
నెన్ని చిన్నెలు గలిగిన ♦ నెందుకొఱకు
వంతమునఁ జూడపలయు నా ♦ యయ్యసుఖము
రామలింగేశ రామచం ♦ ద్రపురవాస.

సీ. ఖయ మేల కొండంత ♦ పగతుఁడు నాకున్న
మేరువు వంచిన ♦ మేటి గలుగ
నాకేల శోకసం ♦ తాపంబునను గుంద
శీతాంశుమౌళి నా ♦ చెంత నిలుపఁ
దస్కరభీతికిఁ ♦ దల్లడిల్లఁగ నేల
ప్రమథులతో శూల ♦ పాణినిలువ
నగ్నిభీతికి నాకు ♦ నలుకుఁజెందఁగ నేల
గంగాధరుండు నా ♦ కడ వసింప
తే. ననుచు నెంతటి కెంతటి ♦ కలుకు లేక
నమ్మియుంటిని నీపాప్రు ♦ నామనమున
జాగరూకుఁడవై నన్ను ♦ సాఁకు మయ్య
రామలింగేశ రామచం ♦ ద్రపురవాస.

—— పరిసమాప్తి. ——

ఇంతదనుక సూరకవి గ్రంథముల నొక్కొక్కదానిని బ్రత్యేకముగఁ దీసికొని నాకుఁదోచిన విధమున విమర్శనముఁ గావించితిని. ఇఁక నొక్కయంశము చర్చింపవలసి యున్నది. తనకుఁ బూర్వులగు కవులనుసరించిన మార్గములనే [illegible]డను సరించెనా లేక క్రొత్తత్రోవల నవలంబించెనా యన్నసంగతి పరిశీలింప వలసియున్నది. ప్రథమాంధ్ర కవియు వాగనుశాసనుఁడును నగు నన్నయభట్టు మహాభారతమున.

ఉ. "సారమతిం గవీంద్రులు ప్ర ♦ సన్నకథా కవితార్థయుక్తితో
నారసి మేలునా,నితరు ♦ లక్షరరమ్యత నాదరింప"........

అని వ్రాసియున్నాఁడు.

దీనినిబట్టి సారమతులగు కవీంద్రులు, అక్షర రమ్యతనా
దరింపరని తేలుచున్నది. ఇంతియె గాక తాను "నానారుచిరా
ర్థసూక్తినిధి"యని చెప్పుకొనియెను. కాఁబట్టి ప్రశంసనీయ
మగు కావ్యమునందుఁ బ్రసన్నమగు కథయు, ప్రసన్నమగు కవి
తయు, సర్థయుక్తియు నుండవలెనని యామహాకవి యభిప్రా
యము. అంతియె గాని యాలంకారిక గ్రంథముల యందుఁజె
ప్పఁబడిన విశేషగుణముల నన్నింటిని బ్రధానముగఁ జెప్పలేదు.
కవి బ్రహ్మయగు తిక్కన తన నిర్వచనోత్తర రామాయణమున

ఉ. భూరివివేకచిత్తులకుఁ ♦ బోలు శ్రవంబు దలఁపన్ దళంబులన్
సౌరభ మిచ్చుగంధఫలము ♦ ఛందమునం బరికంబుఁ జేసి యుం
పారెడుపల్కులం బడయ ♦ నప్పలుకుల్ సరిగ్రుచ్చునట్లు గాఁ
జేరుప నేరఁగా వలయుఁ ♦ జేసెద నేఁ గృతి యన్నవారికిన్.

క. తెలుఁగుకవిత్వము చెప్పం
దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ ♦ దగియుండెడు మా
టలు గొని వళులుం బ్రాసం
బులు నిలుపక యొగిని బులిమి ♦ పుచ్చుట చదురే.

యని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇందువలన, శబ్దములను జక్కఁగఁగ
ర్చుటయు, యతిప్రాసముల కొరకర్థగౌరవమును జెఱుపకుం
టయు సత్కవీంద్ర మార్గమని తెలియుచున్నది. మఱియుఁదన
కవిత్వము "సరసమధురవచోగుంభనసుప్రసాదసంబోధన గో
చరబహువిధార్థ తాత్పర్యము" కలిగి యుండునని కూడఁజెప్పి
యున్నాఁడు. దీనింబట్టి చూడ నక్షరరమ్యతయు, నర్థగౌరవము
ను సత్కవీంద్ర సమ్మతమనియే తేలుచున్నది. నన్నయకాల
మున నక్షరరమ్యత కంతయాదరము లేక పోయినను దిక్కన

నాఁటికిఁగొంతవఱకుఁగలిగినదని యూహింపవచ్చును. మొత్తము
మీఁద నాంధ్రమహాభారత కవులు శబ్దాలంకారములకు నంత
గఁబ్రాముఖ్యము నిచ్చి యుండలేదని వారి కవిత్వము వలన స్ప
ష్టమగుచున్నది.

కొంతకాలమునకుఁ బిమ్మట నాంధ్రభాగవత కృతికర్త
యగు బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు తన గ్రంథమున శబ్దాలం
కారములను విరివిగా జొనిపి యట్టి కవితను సత్కవిజనాదరణీయ
ముగఁ జేసినాఁడు. పిదపవచ్చిన యాంధ్రకవితా పితామహుఁ
డగు నల్లసాని పెద్దనార్యుఁడు తాను రచియించిన " సింహావలో
కనమను " నుత్పలమాలిక యందుఁ గవిత్వరీతు లెట్లుండవలెనో
చెప్పియున్నాఁడు. ఆపద్యమును బూర్తిగ నిచట నుదాహరిం
పనవకాశము లేక యందలి సారాంశమును జెప్పుచున్నాఁడను.
కవిత్వము మెఱుఁగుగలిగి రుచికరమయి, మనస్సు నాకర్షించు
శక్తిగలదియై, కిన్నరస్వరము వలె మనమును బరవశత్వమునొం
దించి వింతలగు కోర్కెలను బుట్టింపఁ దగినగమనముతో రస
మును విరజల్లుచుండ వలెను. ఇట్టి యాదర్శమును పెద్దనార్యుఁ
డు ప్రదర్శించినను, " పూతమెఱుంగులుఁ " అనెడి మాలిక
ను జూచినప్పుడు శ్రవణసుఖమునకు నర్థగౌరవముతో సమా
నమగు ప్రాధాన్యము నతఁడంగీకరించి నట్లగపడును. అంతియె
గాక యతఁడు శ్రావ్యతకుఁ బక్షపాతము చూపెనని కూడఁ
దోఁచును.

పెద్దనామాత్యునకుఁ బిమ్మటను బదునెనిమిదవ శతాబ్ది
ప్రారంభమునను నాంధ్రకవిత్వమున కొక విధమగు క్షీణదశ

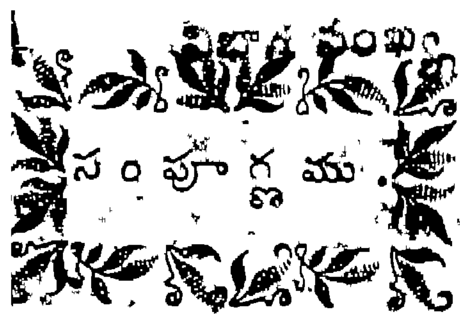
ప్రౌఢసూప మొదలుపెట్టెను. ఆసమయముననే సూరకవి గ్రంథ రచన కారంభించెను. పెద్దనగారి యుత్పలమాలిక యందలి విషయముల నతఁడు చక్కఁగఁ బరిశీలించెనని మాకుటుంబమునందు నిలిచియున్న సూరకవిగారి నాఁటి తాళపత్ర గ్రంథములను బరీక్షించినఁ దెలియఁగలదు. నన్నయ తిక్కనాదుల కవిత్వమునం దాతనికిఁ గల గౌరవమత్యధికము. పెద్దనామాత్యుని శ్రావ్యతాపక్షపాత మతము నతఁడవలంబింపక నన్నయాదుల మార్గమునే ప్రశస్తమని యెన్నినట్టులు సూరకవిదియగు నీక్రిందిపద్యమువలనఁ విశదమగుచున్నది.

సీ. యతి, యుక్త్వా ♦ క్యానుగతి నంటవలయు వ
త్సంబు ధేనువువెంటఁ ♦ దవిలినట్లు
మెట్టుమీఁదను గాలు ♦ పెట్టఁగై దండ యం
దిచ్చినట్టులు ప్రాస ♦ మెనయవలయు
సానఁబట్టినమణి ♦ చందానఁబద మర్థ
నారీకుభంగి బం ♦ ధంబువలయు
దివి వెలుంగుమెఱుంగుఁ ♦ దీఁగెయట్లర్థంబు
తేటతెల్లంబుగాఁ ♦ దెలియవలయు
గీ. వలఁతి తొలపడ్డచంద్రమం ♦ డలమువలన
జలజలనురాలు నమృతంపు ♦ జాలులీల
రసము తులకింపవలె నట్టి ♦ రమ్యకవిత
రసికరసనారిరంపిచేఁ ♦ బ్రిబలకున్న.

ఇట్టి యాదర్శమును దన ముందిడుకొని కవిత్వము చెప్పి
వాఁడగుటచేత సూరకవి కవిత్వము సత్కవి సమాదరణీయమై

పది. కావ్యరచనా విషయమున నూతనమార్గమును జూపు ను మలింగేశ శతకమును వ్రాసి వన్నెకెక్కెను. పూర్వకవుల యెడలఁ దనకుఁగల గౌరవమును, తన బుద్ధి స్వాతంత్ర్యమును నితఁడు, కవిత్వమర్యాదల యందు, కార్యనిర్వాహ... న... దును వెల్లడించియున్నాఁడు. సూరకవి సమకాలికులచేఁ జెప్పఁబడిన... గా వాడుకలోనున్న యీక్రింది పద్యమున, నతనికి నాంధ్ర సా రస్వతమునఁగల యున్నతస్థానమును నిరూపించుటకుఁగా నుదా హరించి ధన్యవాదములం జేయుచు నీమహానీయుని పవిత్ర చరి త్రమును నింతటితో ముగించుచున్నాఁడను.

ఉ. ఆధునికుల్ కవీంద్రులు స ♦ హస్రము లుండుదురు... క నీవలెన్
మాధురిగల్గునేకవన ♦ మార్గము తిక్కనసోమయాజి శ్రీ
నాథుఁడు ముక్కుతిమ్మకవి ♦ నాఁడు ప్రసిద్ధులుగాక లేవలన్
గాధితమయ్యె నీవలనఁ ♦ గాదె కవిత్వము సూరసత్కవీ.

COMPOSED BY V. JAGANNADHAM:—S. V. V. PRESS, VIZIANAGRAM